

INTRODUCTION.

The work presented in the following pages is a rare historical work, dramatizing an important event in the history of Gujarat.

The present work—The *Hammiramadamardana* is a drama in five acts, dramatizing the repulsion of an attack of the Mahomedans on Gujarat. It is not to be confounded with the *Hammiramahākāvya* of Nayachandra Sūri, dealing with the history of Hammira, the Chowhan king of Mewar, composed about two centuries later. The present drama was acted on the occasion of the festival of the procession of the God Bhīmeśvara at Cambay, under the orders of Jayantasinha, son of Vastupāla.

The Author.—The author of the drama is Jayasinha Sūri, the pupil of Virasūri and the Āchārya of the temple of Munisuvrata at Broāch. Tejahpāla had been once on a pilgrimage to this temple, when the author recited a poem praising and requesting him to provide twenty-five Devakulikās in the Śakunikā Vihāra of Āmbada with golden staffs. Tejahpāla with the consent of Vastupāla granted his request and erected twenty-five golden flag staffs. Jayasinha Sūri, in order to commemorate this gift, composed a beautiful long Praśasti (panegyric) praising the brothers for their donation. It seems to have been incised on a slab of stone in the walls of that temple. The Śakunikā Vihāra has been turned into a mosque but the Praśasti has been saved for us through the copy preserved at the end of the Ms. of *Hammiramadamardana*. The donation seems to have further actuated the author to compose the present drama to glorify the two brothers and their lord Viradhavala.

Our author need not be confounded with Jayasinha Sūri of Kīshnārshi Gachchha, pupil of Mahendra and the author of the commentary on the *Nyāyasāra* and of *Kumarapāla Charitra* composed in 1365 A. D.

The Date of the Drama.—The exact date of the composition of the drama cannot be fixed, but it must be put after Samvat 1276, the beginning of Vastupāla ministry and before Samvat 1286, the date of the present Ms.

The Ms. Material.—The present edition is based on two Mss. of the drama—(1) palm leaf and (2) paper Ms. The palm leaf Ms. is preserved very zealously in the famous Bhandar in the fort at Jaisalmer. The other Ms. belongs to the Bhandar of the Vādi Pārśvanātha's temple at Pattan and is, as in the case of many leaf Ms. The palm leaf Ms. contains folios 1—90. (2) Paper Ms. One leaf seems to be missing at the end as the Stutikāvyas are not complete. The Ms. is well preserved but some letters here and there and one whole side

of a leaf are obliterated and it would have been very difficult to edit from this Ms. alone without the help of the paper Ms. The paper Ms. consists of 20 leaves—(1) *Hamīramadamardana* 1-15 a. (2) *Prāśasti* 15b-18a. (3) *Stutikāvyas* 18b-20a. The paper Ms. seems to have been copied under the orders of Jinabhadra Śūri from the original palm leaf Ms. about Samvat 1480-1490 when copies of other works of the palm leaf Mss. removed by him to Jaisalmere were taken to Pattan. The present edition was undertaken only on the strength of the paper Ms. and the first form was even struck off. But in the meanwhile I had to go to examine the Jaisalmere Bhandars. Further printing of the work was, therefore, stopped, and when I went to Jaisalmere in October 1916, I carefully revised the press-copy with the help of the original palm leaf and paper Mss. Otherwise there would have remained many doubtful passages and mistakes particularly in the *Prākṛta* portion.

Analysis of the Play.—The play consists of five acts. It opens with a salutation to the Eternal Lustre. Then follows a dialogue between the stage manager and the actor. Jayantasinha, son of Vastupāla, has ordered the performance of a play with nine sentiments on the occasion of the festival of the procession of God Bhīmeśvara at Cambay. The *Hamīramadamardana*, composed by Jayasinha Śūri, pupil of Vira Śūri of Broach, is decided to be acted on the occasion. The prelude being over, Viradhavala and Tejahpāla enter the stage. Viradhavala praises his minister Vastupāla for his unique statesmanship. He remembers how Vastupāla had brought about friendship with Śrī Sinha, ruler of Broach, who was formerly an enemy when he was afraid of the march of Sinha and the hopes of his getting help from the king of Malva were slackened. Tejahpāla replies that it was only due to the heroism of the lord that the intellect and tact of the ministers are successful. Viradhavala replies that he should not obscure his true description of the minister's tact by his over-praising his lord. Viradhavala then goes on to describe how Vastupāla had on former occasions foiled Sangrāmasinha, nephew of Sinha, the lord of Lātadeśa and son of Sindhurāja, who had, remembering the enmity with his father, called in aid the army of Simhana in his attempt to attack his rear. Even now the situation is serious. On one side Sinhana encouraged by Sangrāmasinha is ready for match with his army. On the other side the Turushka warrior with a large cavalry, and the mighty-armed king of Malva too have marched. This compact of enemies from all sides can be scattered only if Vastupāla's intellect comes to help. Vastupāla now enters and begins to praise the enthusiasm which Lāvanyasinha, Tejahpāla's son, is displaying in state matters. He tells how some spies employed by Lāvanyasinha without the knowledge of war-officers are roaming all throughout the country and kings play as puppets in their hands. Viradhavala congratulates himself on this good fortune. Vastupāla and Tejahpāla, then, begin to praise the king, the latter specially referring to his feats of valour on the battle-field

of Panchagrāma Viradhavala then tells of his intended march against the Turushka warrior Hammira Vastupāla warns him against the dangers of a hand to hand fight and of pursuing the enemy too far He, then, advises Viradhavala to start immediately and win over to his side the Māvār kings before they join the approaching lord of the Mlechchhas

Act II —Lāvanyasinha enters He tells how the Māvār kings, Soma sinha, Udayasinha and Dhāravarsha, on account of the quick march of Viradhavala arranged by his uncle, joined of their own accord the army and Bhāmasinha of Surāshtrā has quickly come to help The king Vikramāditya and Sahajapāla, who had once formed a close coalition but were put at variance at the time of Sinhana's attack, have also come vying with each other to please Viradhavala Armies of other small chiefs, too, have also come up Thus has borne fruit the desire fulfilling herb in the form of the intellect of Vastupāla The spy Nipunaka, then, enters and begins to relate how he has been able to effect a split between Sangrāmasinha and Sinhana He (Nipunaka) went to the camp of Sinhana His younger brother Suvega, who was, as previously arranged serving under guise of the horse keeper of Devapāla of Malva, stole away his best horse and gave it to Sangrāmasinha, who was leading the army of Sinhana Nipunaka then goes on to tell that he, too, entered the camp of Sinhana saying that he was the spy Sucharita, who was deputed to watch the movements of the Gurjara king He then told the king how the boundaries of the Gurjara kingdom were ravaged by the marches of the army of Hammira, that King Viradhavala had proceeded against him with forced marches and that there will be a fight within a week or so Sinhana was delighted to hear this and intended to march over Gujarat but Nipunaka advised him that it would be easy to inflict a defeat on Viradhavala after the ranks of his army have been thinned in the battle with Hammira, and that he should, therefore, divert himself for the time being in the forests of the Tapti, on the bifurcation of the roads leading to Malva and Gujarat Sinhana approved of this and encamped in the forest of the Tapti Suvega under the guise of a Tāpasa came there and Sinhana went to pay him his obeisance but in the meanwhile Suvega ran away This created suspicion and he was caught by the king's soldiers He was brought before the king and a letter addressed to Sangrāmasinha was found from his matted hair It was mentioned in the letter that a horse marked with the name of Devapāla was sent as present to Sangrāmasinha by the Mālava king and that the former remembering the murder of his father should draw his sword against Sinhana when the Mālava king attacked Sinhana on his entering Gujarat Sinhana asked Nipunaka to ascertain the fact about the horse Nipunaka informed Sangrāmasinha through Suvega that the king was angry with him Sangrāmasinha, thus frightened, fled away Here ends the prelude Vastupāla then enters the stage and begins to describe the bright fame of his lord His spy Kufalaka then enters and informs

how Sangramasinha, seceded from Sinhana through Vastupāla's intellect, is proceeding to besiege Cambay Vastupāla gives orders for the mobilization of the army for the protection of Cambay and calls Sangrāmasinha's minister Bhuvanaka before him Bhuvanaka tells that his master is marching to the help of Viradhavala Bhuvanaka is then dismissed Nipunaka tells Vastupāla that he left Sangrāmasinha ready to cross the river Mahi Vastupāla, after making arrangements for the protection of Dholka, proceeds to Cambay

Act III—Viradhavala and Tejahpāla enter It is nearly the outbreak of dawn Viradhavala goes on to describe the setting of the moon, and says that the hostilities with the mighty end only in serious troubles Viradhavala is anxious to get the news about Hammira, who was to begin hostilities against the Mewar king Jayatala, who priding himself on the strength of his sword had not joined him Then enters the spy Kamalaka and tells how the whole Mewar was burnt by the soldiers of the enemy and how the people were killed with dismay by the entrance of ruthless Mlechchha warriors in the capital Viradhavala asks if Jayatala fought furiously against the enemy Kamalaka with a smile tells that he sees others like himself just as a child on a seesaw sees others revolving like himself Kamalaka, then, goes on to relate how there came forward no Kshatriya to their rescue The people through terror preferred dying at their own hands Some fell into wells, some set fire to their houses and burnt themselves, some hanged themselves, while others filled with anger fell on the enemy Kamalaka, who was there in the guise of a Turushka moved by the screams of the children, whom the cruel soldiers had begun to murder, at once cried out 'Fly away, fly away, Viradhavala is coming to the rescue of the people' Hearing this the Turushka warriors fled away and the people began to look eagerly in all the directions, where Viradhavala was Kamalaka then, removed his guise and told them that Viradhavala was fast approaching The people encouraged by him pursued the enemies who ran away through fear of Viradhavala Viradhavala ascribes all this to the intellect of Vastupāla and says that it is through his plans that he has been able to conquer all his enemies except the Mlechchhas Tejahpāla tells him not to worry himself about Hammira, as Vastupāla has laid out plans for his discomfiture too Viradhavala then marches to win over the allied kings

Act IV —Two spies Kuvalayaka and Sighraka in the guise of Turushkas enter Sighraka begins to praise the policy of Tejahpāla, which is purified by that of Vastupāla and has scattered the whole circle of enemies Sighraka then tells Kuvalayaka how he was sent by Tejahpāla to the Khaliph of Bagdad, the overlord of all the Mlechcha tribes as a messenger came from Khapparkhana and told him that Mlanchchhrikāra through arrogance did not obey his orders On hearing this the Khaliph sent him with an order to Khapparkhan to send Mlanchchhrikāra to him in

chains. Seeing this order Khappara Khan marched over the territories of Milāchchhrikāra. He acted as a secret spy of the son of Milāchchhrikāra and informed him about this march and his son was sent to him to take this news to Milāchchhrikāra. Kuvalayaka also tells how he also won over the Gurjara chiefs Gulavāla, Pratapsinha &c. by telling them that Viradhavala will give them the whole country of Turushkas when they are killed in battle. The whole circle of the enemy is thus shattered. Both of them depart to do their work. Here ends the interlude. Then enters Milāchchhrikāra troubled with feelings of anxiety, anger, grief and shame, with his minister Gori Isaph. Milāchchhrikāra then tells the country of Mathurā has been run over by the forces of Khappara Khan, who, taking advantage of his encounter with the enemy, is marching against him. The king of Gujarat, too, knowing the march of Khappara Khan is proceeding to meet him. He tells his minister that he has sent his two preceptors Radī and Kādī for the pacification of the anger of the Khalīf and asks his advice for further steps. The minister advises a retreat in order to protect his own country from Khappara Khan. Milāchchhrikāra is much enraged at this advice and says—"Let my country go into the mouth of the devil. Let my son even meet a sudden death. I do not care for this." Then a noise of the march of an army is heard. It is of the army of Viradhavala whose soldiers fall upon the army of Milāchchhrikāra and search for Milāchchhrikāra and his minister. Then suddenly the voice of Viradhavala is heard and both of them fly away. Viradhavala enters with his bard who praises him for his valour. Viradhavala is disappointed to find that the enemy has slipped out of his hands. The bard is then dismissed and Tejāhpālā is called in. Tejāhpālā enters praising the valour of Viradhavala. Viradhavala then tells that the enemy has fled away from his hands but will not go from the plans laid out by Vastupālā and then goes on to praise the intellect of Vastupālā.

Act V The chamberlain enters musing on his old age and thinking out means for diverting queen Jayataladevi, who is in a forlorn condition on account of the long separation from her lord Viradhavala. He hears the voice telling that Viradhavala returns to Dholka with his heart filled with joy by the flight of Hammīra. Then enter Viradhavala and Tejāhpālā describing the places coming on their way to Dholka. After passing over Mount Abu the seat of God Achalesvara, the Vasishthāstama and the ascetics living there, Chandravatī, the capital of the Parmara kings, the sacred river Sarasvatī and the temple of Bhadramahālālā on it, Anhilavada the capital of the Gurjara kings, Karsavati on the banks of the Sabarmatī held by Lavanyaprasād, they reach Dholka. Viradhavala alights in the pleasure garden of his queen, while Tejāhpālā enters the city in order to make preparations for the entry of the king. Viradhavala meets his queen Jayataladevi, pining through his separation. Vastupālā and Tejāhpālā enter suddenly to receive the king.

Tejapāla tells Vastupāla that during his absence he consulted Yasovira, son of Udayana and the minister of Udayasinha. Vastupāla replies that it was well done, as they regarded Yasovira like their elder brother Malladeva. Vastupāla seeing the king, alights from the horse and while going to make obeisance is embraced by the king. Viradhavala tells how he can pay the debt of Madanadevi who nourished him in his infancy, of Lavaṇaprasāda who maintained him in his youth, and of Vastupāla whose intellect accomplished the stability of his kingdom. It is merely through his intellect which brought his heroism to a higher pitch that the Hammira, the crest of the circle of devils is so much frightened that he now does not again proceed against him. Vastupāla then, further informs him that the true preceptors of Mīlacheḥṛīkāra, Rāḍi and Kāḍi were coming in a ship with their chief officer Vajradatta getting from the Khahph the favour of establishing a kingdom. He got this news from his secret spies and sent at once ships with warriors for their capture. They were captured and kept in Cambay. Mīlacheḥṛīkāra often sent his ministers for their release. This has resulted in a life long peace with him. All then enter the city. The city is decorated, the people garlanded and the ladies are dancing. Coming to the palace, Viradhavala at once enters the temple of Siva, whom he begins to praise with much devotion. Pleased with his devotion the God appears in person and tells him to ask boons. Viradhavala says that he has already got through his favour the wonder working ministers Vastupāla and Tejapāla, his fame and glory are vying with the moon and even his enemies are vying with each other in offering their services to him. Still he would ask that there may be plenty of rains and crops, there may arise many kings who may achieve glorious conquests, the learned may take themselves to poetry and good men may incessantly do pious deeds.

After the end of the drama the poet has added two poems telling us this attempt of his is as useless as that of besmearing the moon with sandal paste, throwing of milk in a pool of nectar and perfuming of flowers. The drama offered is sent to him by the Goddess of Learning Herself.

The Vastupāla Tejapāla Prasasti. The Prasasti seems to have been inscribed on a slab of stone in the Śākunīkāśihāra in order to commemorate the gifts of Tejapāla to the temple. The Prasasti begins with a salutation to Munisuvrata and Sudarśana and then goes on to describe the genealogy of the Chaulukyas from Mūlarāja forward to Viradhavala. Mūlarāja humbled the king of Kachchha and put to agitation the King of Sindh. Thirty six kings came to wait on him daily. Chāmundaarāja decorated the earth with the heads of enemy princes. His sword is compared to the well of the Goddess Harasiddhi, where the ruthless enemies, prepared for death, earned fame by pouring their blood. Of Bhūmadeva, it is said that it was proper that on his attack the Goddess of Wealth left the heart, the Goddess of learning the

mouth, and the sword the hand of Bhoja. Jayasinha's victory over the Málava King is referred to. Kumárapála adopted Jainism, overcame Arṇorāja with arrows, took Konkana, enhanced the glory of Śiva and stopped the practice of confiscating the wealth of those who died heirless. The child Málarāja fighting in the battlefield uprooted the enemies. Bhīmadeva was very charitable. He made Lāvanyaprasāda son of Arṇorāja, who has made enterprising in battles, his regent to revive the glory of his Kingdom. The poet then goes on to praise Lāvanyaprasāda's son Viradhavala. Viradhavala requested King Bhīma to give him some good minister. King Bhīma, therefore, told him—"There flourished Chandapa of the Porwad clan, foremost among ministers, who was as it were, the ornament of the capital of Gujarat. The mighty plan of his intellect fulfilled the desires of the kings of Gujarat. His son Chandaprasāda is described as the favour of the Goddess of Learning. His fame extended to the three worlds. His son Soma was, as it were, a clear mirror of the council of Siddharāja. He believed in no God except Jina, no preceptor except Haribhadra and no lord except Siddharāja. He had through his wife Sita a son named Aśvarāja, who was much devoted to his mother. He has a son named Malladeva. His two younger brothers Vastupála and Tejahpála are working as my ministers. I shall give them to you as a matter of friendship." Bhīma, thus, gave to Viradhavala these two brothers like his dear wealth. Vastupála overcame the army of Sinhapa with the valour of his hands. He erected an Indramandapa before the God Rābha on Mt. Śatrunjaya with the temples of Pārśvanātha and Neminātha on both the sides, a toraṇa on the temple on mt. Śatrunjaya, a lake in Pālitāna and Drakapāleka. He also built the temple of Nābehya and Pārśva in the temple of Neminātha and also restored the temple of Nābheya-Neminātha and Stambhaneśa. He built many other temples, wells, tanks, resting houses for yatis, gardens and places for drinking water and supplied golden staffs to many temples. Vastupála consecrated the images of Pārśvanātha and Vira in the Śakunikāvihāra at Broach. Tejahpála once told his brother that Jayasinha Śūri had shown him, when he had been on a pilgrimage to Broach, twenty-five devakulikās without golden staffs, and asked his permission to supply them. Vastupála granted the request and Tejahpála supplied twenty-five golden staffs. The poet then goes on to praise the brothers for this gift.

The Sukritakīrtikāllolīni.—This is a Prasasti composed by Udayaprabha Śūri the religious preceptor of Vastupála. As its name implies it is an eulogy of the pious deeds and the glory of the two brothers Vastupála and Tejahpála. It seems to have been composed on the occasion of Vastupála's pilgrimage to Śatrunjaya and he inscribed the Prasasti on a slab of stone in the Indra-Mandapa erected by him. Notwithstanding its high poetic merits, the Prasasti is very important for its historical value. Like the Sukṛtasankīrtana

of Ansinha it gives the genealogy of Vastupāla and describes both the Chapot-kāṭa and the Chalukya kings. The other important works of our author are Dharmābhyudaya or Saṅghādhipaticāntramahālavya composed on the occasion of Vastupāla's pilgrimage, Ārambha Siddhi a work on Jyotisha and Upadesamāla Karmikā a commentary on the Upadesamāla composed in Samvat 1299.

Summary of the Historical Events Mentioned in the Sukriakirtikal

lolini—After offering salutation to the Jinas and the Goddess of learning, the poet begins to describe the kings of Gujarat. There arose some heroic warrior from the forest, King Vanarāja by name, conquered by whose glory even in his infancy the sun did not remove the shade of the tree to which his swing was tied. He, both a king (also moon) and a hero (also the Sun) with his increasing glory in the west, fulfilled the vow of the King of Kanoj, who was collecting the revenues of Gujarat through his daughter vowing that there would be government in the country when the Sun and the Moon ever rose in the west. He built a new capital named Anahilapātaka and a temple named Pañchāsara. Yogaraja, Ratnāditya, Vainsinha, Kshemarāja, Chāmundarāja, Āhada, and Bhūbhata lord of Pahlū successively succeed him. Then came to the throne his sister's son Mūlarāja who built the temple of Tripurusha prāsāda and defeated Laksha, King of Sindh. Vallabharāja's victory over the Malava king and his appellation of Jagatjhampana are noted. Jayasinha's killing of Barbara in the precincts of the towns is extolled. Kumārāpāla conquered Arnorāja the king of Jāngala, the king of Konkan and built temples on mountain. Mularāja took tribute from Hammira (Amin of Sindh) and defeated Hamir (Amir of Sindh?) and defeated the Turushkas. His brother Bhuma, who succeeded him, was very charitable. Considering that Arnorāja son of Dhavala, the chief of Bhūmapāl, who was an object of Kumārāpāla's favour, made him king, Bhuma entrusted his kingdom to Lavanaprasāda, son of Arnorāja who killed in battle the kings of Naddul and Chandrāvati. The poet, then, goes on to eulogise the glory and heroism of Lavanaprasāda and his son Viradhavala. Viradhavala once asked him that in the Prāgvāta clan there flourished one Chandapa. His son was Chandaprasāda. His wife Jayasri was much devoted to the worship of the Jinas. They had two sons, Sūra and Soma who acknowledged no God except Jina and no lord except Siddharāja. Soma's wife was Sita. Through her he got a son named Āsārāja. His wife was Kumāradevi. They had four sons and seven daughters. Of the four sons Lavanjānga (Luniga) died in infancy. His younger brother was Malladevi. His younger brother Vastupāla is endowed with great intellect and his next younger brother is Tejapāla who appreciates literary works and is charitable. His intellect, subverting the schemes of enemy kings, leads to the advance of the kings whom he serves. The councillors told him to make him the chief of the ministers. The poet then praises Tejapāla and

his elder brother who protects the State when Viradhavala was out on expeditions and routed Śankha alias Sangrāmasinha, son of Sindhurāja. The pilgrimage of Vastupāla is then described. It was customary for the pilgrims to give something out of courtesy to the Tāpasas of Mt. Gīmar. This was, in course of time, made as a tax on pilgrims by them. Hearing this Tejapāla called the Tāpasas and giving them 2500 dramma got this tax removed. Bhīmasinha, the king of Sorath, gave up the tax on the Jain temples for the religious merits of his parents but Tejapāla gave him a sum of 500 for the protection of the Tirtha. The poet, then, gives the lineage of the spiritual preceptor of the brothers. There was in the Nāgendragaccha, Mahendrasūri, well read in all the scriptures. His pupil was Śāntisūri. His two pupils Ānandachandrasūri and Amarachandra Sūri were known as tiger-cubs in dialectics. Haribhadra Sūri succeeded them. After him came Vijayasena Sūri. Through his religious lectures the brothers began to build a series of religious places—Indramandapa with temples of Stambhanapārśvanātha and Neminātha of Mt. Gīmar by the sides of the temple of Ādinatha on Mt. Śatrunjaya with images of their ancestors. Behind the image of Ādinatha he erected a Prsthaputa of gold and in the front an image representing Mahāvira at Sachor. He also dug a tank in Pālitāna. He built at Dholka a temple on the model of the temple on the Śatrunjaya and the Panchāsara temple in the Capital of Gujarat. He built the temple of Aśvavatāra and consecrated therein the image of Munisuvrata and a prapa in the village of Ankavilaya, which was given over by royal order to the temple on mt. Śatrunjaya. He built many Paushadha Śālās and restored the temple of Pārśvanātha at Stambhana (Skāmṇa near Umreth) and 19 golden capitals taken away by a general of the King of Mālva from the temple of Vaidyanātha at Dabhoi. There he raised images of Viradhavala and his wife Jayataladevi, of Malladeva, Tejapāla and himself.

Sinhana the Yādava king and the Relations between the Yādava and Gurjara Empires.—Singhana or Sinhana was the Yādava king of Devagiri, who ruled from A. D. 1169 to 1247. The kingdoms of Gujarat and Devagiri were neighbours. The powerful Yādava king taking advantage of King Ekīma invaded the southern frontier of the Gurjara empire which lay adjacent to their territories. It is not certain how many attacks were made. The "Kirtikaumudī" tells of one attack of Sinhana as far as the banks of the Narbudā when Lavanaprasāda and Viradhavala were engaged in putting down the rebellion of the Marvar kings. The Hammiramadamardana says that at this time he was invited by Śankha. The same drama relates another invasion of Sinhana as far as the banks of the Tapti, when Viradhavala was engaged in repulsing an attack of the Mahamodans. The Vasantavilāsa besides the invasion in the Kirtikaumudī, mentions another invasion as far as Broach, when Śankha was taken as a prisoner. The Lekhapanchāśikā gives an illustration of the form of a treaty or an alliance signed between Sinhana and

Viradhavala As the writer has in this work put Samvat 1288 throughout, it is to be considered as the date of making the collection and not that of the events. The date 1288 is thus not to be taken as the actual date of the treaty. If even such a treaty was signed, it was merely a truce because from the *Biruda* "the volcanic fire to day at the ocean of the army of Sinhana" of Visaladeva given in a grant of his reign dated Samvat 1317, it must be understood that Sinhaga might have once more attacked Gujarat in Visaladeva's time and might have been defeated by him. In an inscription at Anihem two invasions of Sinhaga over Gujarat are referred to. Herein a Brahman chief named Koleshara is spoken of as having hurt the pride of the Gurjara prince and his son Rāma led, as a general of Sinhaga, an expedition of Gujarat. Rāma advanced upto the Narbada where a battle was fought and Rāma was killed. It appears from the *Pratāsti* to the *Vratakhapda* of Hemādri that hostilities between the two empires continued even during the times of Sinhaga's successors. Later on we find the last of the Gurjara king Karana when defeated by Allaudin, taking refuge in the fort of Baglan, and planning a marriage of his daughter with Śankaradeva, son of Rāmadeva, successor of Malladeva.

From this it would appear that the Kings of Devagiri and Gujarat were often at war with each other. Attracted by the internal mismanagement of the Gurjara empire, the Yādava kings ran over the territories of Gujarat adjoining their countries and at the best could reach as far as Broach. There they seem to have been checked and pitched battle took place. Sometimes the Yādava armies were repulsed and sometimes they have been propitiated with presents. Notwithstanding this there were times of truces and these peaceful times tended to a freer communication between the capitals of both the empires. Jahlaga the commander of troops and elephants of the Yādava king Krishna, has included in his work *Sāktimuktāvalī* the poems of many authors of Gujarat—Hemachandra, Siddharāja, Śrīpāla, Somaprabha, Vastupāla, Arasthākara, Vijayapāla etc.

The works composed at the capital of Gujarat also found their way in the capital of the Yādava king as is attested by the ms. of *Vardhamāna's* *Guparatanamahodadhī* written at Devagiri in Saka 1151 (1229 A. D.) in Sinhana's time. From the Jain works moreover, we find that many Jain merchants of the capital of Gujarat went to Devgiri on business and built temples there.

Sankha alias Sangramasinha—He is another prince frequently mentioned in the present drama. He is described as Mandalesvara and Gūjaramahā-lhandamagdalāhiva. He was the son of Sindhurāja, brother of Sinha the king of Lāṭadesa. Sinhana, the Yādava king, frequently invaded the Lāṭa desa the southern portion of the Gurjar empire and thus the main burden of the attacks fell on the king of Broach. Sankha led the Lāṭa army against the forces of Sinhana, which had come up to the banks of the Narbada and

was successful in repulsing the hostile attacks. The Vasantavilāsa informs us that Śankha was once taken prisoner and was shackled in the jail of the Yādava king. Though attacked on one side by the sons of Arnorāja (Lavana-prasāda and Viradhavala) the brave warrior Śankha, making the Mālava king to interfere, repulsed an attack of the Yādava army which had been attracted by the conflict. Images of twelve lings were tied to his feet. At the time of the invasion of Hammīra, he joined the army of Śinhana but was separated through the plans of Vastupāla. He then attacked Cambay. Lāta was under the control of the Gūjara kings. We find that Governors were sent to Broach by them. But during Bhīma's time Mandalesvaras of Broach raised their heads and tried to become independent, but they seem to have been suppressed by Viradhavala as we find from the colophon of a palm-leaf ms. that Lavānya-sinha, son of Tejapāla, high minister of Viradhavala and Viśāladeva, was the governor of Broach in Samvat 1296. The princes of Broach were of the Chāhamāna clan, and as late as Sam. 1533 we find that there were municipalities of the Chāhamānas in the Lātadeśa. The other works, Kīrtikaumud and Vasantavilāsa, written by contemporary poets, give the same account. The later writers, however, have made some confusion in this matter. The Prabandhachintāmaṇi tells that Vastupāla had a quarrel with the sea-merchant, Said, who called in his help Mahāsādhanika Śankha, from Broach. The Prabandhakosa and Jinaharsha's Vastupālachantra give the names of the merchant sailor as Sadika and Śankha chief of the port of Vadva which is some five miles from Bhavnagar. The cause of the quarrel is given as the insult given by Sadika to Vastupāla in disregarding his authority.

श्रीजयसिंहसूरिविरचितं
हस्मीरमदमर्दनम्

प्रथमोऽङ्कः

रोहन्मोहतमोहतिव्यतिकरप्रस्तारसारस्वतं
ध्येयं ब्रह्महरीश्वरप्रभृतिभिर्ज्योतिर्जयत्यव्ययम् ।
यस्मिन्नद्भुतशूरमण्डलसमुद्भूताखिलोकीगृह-
क्रोडोद्दीपनदीपिकास्तृणलयायन्ते प्रतापोर्मयः ॥ १ ॥

(नान्यन्ते)

सूत्रधारः—अहो ! महोदधिमुखमुखरलहरीमधुराधरपानमहमहनीयम-
होसरिन्मुखमण्डनदक्षिणकुण्डलायितस्तम्भतीर्थनगरीगरीयोरत्नाङ्कुरस्य त्रि-
भुवनविभुविनन्नमौलिमुकुटमणिकिरणघोरणीघातचरणारविन्दस्य धृन्दारकट्ट-
न्दविक्रमचमत्कृतिपरिपाकलुण्टाकट्टुष्टदनुतनुजविजयश्रीभीमस्य श्रीभीमेश्व-
रस्य यात्रायां, सकलकविकुलकवित्वरसरहस्यनिस्पन्दवशंवदहृदयेन निखिल-
खलदलनविदितमहोदयेन समस्तसचिववास्तांष्यतिश्रीवस्तुपालकुलकाननके-
लिसिंहेन श्रीमता जयन्तसिंहेन समादिष्टोऽस्मि, यदिह बहुभिरपि बहुदेशा-
भ्युपेतैर्भयानकमयान्येव प्रकरणानि प्रपञ्चयद्भिरनेकशः कुशीलवसार्थैः कदर्थि-
तोऽयं लोकाः, तदधुना मधुरितनवरसयन्धप्रसरबन्धुरं कमपि प्रबन्धमभिनय-
क्षम्युपनय पुनरपि प्रमोदपदवीं सभासद इति । तदहमिदानीमाह्वय पर्यालो-
चयामि प्रियवयस्यमिति ।

(नेपथ्याभिमुखम्) अये इत गवाभिवर्त्तते प्रियवयस्यः ।

(ततः प्रगतिं नटः)

सूत्रधारः—भारिप ! अहमितः । इत इतो भवान् ।

नटः—(उपगत्य) आर्य ! कुतश्चिन्नाक्षोभवन्न इव भवन्नः ।

सूत्रधारः—कं प्रत्यन्यपुरीकृत्य लसत्तरमोज्ज्वलम् ।

भयानकरमोहिघ्रांस्तोपयिष्ये मभामदः ॥ २ ॥

नटः—प्रेमस्थेमचिरुपदम्पतिमनोऽन्योन्यानुपेयप्रभो-

द्गामां वन्धरमौ नचोदसुमुग्गीसदभ्रपमोऽर्धगमः ।

यन्कात्रेषु पदं च वञ्चनि निरायानप्रियालोकर-

प्रोतिस्फीतवधूविलोचनचिर्भायिष्यविद्यागुम् ॥ ३ ॥

अरिक्करिजयसिंहः क्षमापतिर्यत्र नेना

नयरसनयदुग्धाम्भोधिचिष्णुः कचिध ।

कमपि तमुपनीय श्लाघ्यग्रन्थं प्रयन्यं

स्ययमभिनयदक्ष प्रीणयामुं समाजम् ॥ ४ ॥

सूत्रधारः—(सचमकार्गमिनम्) अये ! ईदृगियमधुमधुरगुणग्रामराम-

णीपकानुचिद्विप्रयन्यप्रस्तुतिषु जयसिंह इत्यक्षराणि श्रवणदोलारेलेलिभिरन्दो-
लयता भयताऽनुस्मारितोऽस्मि ।

धरिः श्रीवीरधरिर्भृगुमुनिनगरोरुर्णपुरारविन्द-

प्रायः श्रीसुव्रताद्विहितयमपुक्तः श्रेपसां भूः पराऽभूत् ।

हारा भेजुर्जनानामुरसि सरसपत्न्यफितपीयूषपान-

प्रागल्भ्यप्रदकर्णाञ्जलियुगलगलद्विन्दुघुन्दातुवादम् ॥ ५ ॥

तत्परणपरिचरणरोच्यमानमानसः प्रतिकृषिमानसमुद्रलोपलोपासुद्रापतिः

सिनाम्बरमुनिशानसेच्यमानपदपद्मो निम्बछविष्याविद्योतितसमग्रदिग्जयश्रीः

श्रीजयसिंहनामा कविरस्ति ।

वासाम्भोजसमुद्भवैर्मधुलवैर्वेद्या ध्यपायद्विरं

वाणी पाणिविलासपद्मजनितैस्तां सिञ्चतीवान्वहम् ।

हृद्यं पथमृतोर्मिसेकविरुसत्कल्पद्रुमस्वादत-

स्तद्वादाय नदन्ति नन्दनवनकीडापिकीजानयः ॥ ६ ॥

अस्ति तदाननेन्दुकौमुदीसमुदयायमानम्, असमानलसन्नवरसातिप्रण-
परिगलितप्रत्यक्षनित्यन्दसुन्दरसुधाकुण्डमण्डितमहीमण्डलमूलं, दृगूरसनाश्र-
वणरसनीर्यं, शरीरवदिव यशः चुलुक्पकुलकाननकल्पतरुः श्रीवीरधवलदे-
वस्य, सहृदयहृदयमुदाघुद्धाटकं हम्मीरमदमर्दनं नाम नाटकम् । तदभिनयमानः
स्मयमानयामि सामाजिकान् ।

(विमृश्य सोढासम्) अहो ! महनीयमिदमस्मदीयं खलु निखिलमप्युत्तरो-
त्तरगुणोपनिषत्परिपदाराधकं साधनम् ।

तथाहि—

एते नाटककर्ममर्मसु नटाः प्रत्येकमुत्कर्षिणः

सभ्योऽयं च जयन्तसिंहसचिवश्चिद्रूपचूडामणिः ।

शौर्यश्रीसदनं च वीरधवलोऽधीशः कविश्चाद्भुत-

प्रज्ञः श्रीजयसिंहसरिरिति मे कोऽप्येष पुण्योदयः ॥ ७ ॥

नटः—नन्विदं वदामि कविरथं कथमिव त्रिभुवनभवनाङ्गणप्रगुणकीर्त्ति-
लताचितानच्छायाधिष्ठरनिचिष्टष्टचिद्वज्जनमनःसम्भावनाभूयांस्यपि प्रथमपृथि-
वीपतिशतचरित्राणि परिभूय वर्त्तमानमानवाधिपतिचरितमुरीकृत्य च निचितसु-
धाकयचनाभिर्निजवचनरचनाभिरुचितज्ञचूडामणिः प्रबन्धममुमनु सानुबन्धः ।

सूत्रधारः—अये ! न तावज्ज्ञानाति भवान् । । यतः—

कैः कैर्नाम न रामराघवपृथापुत्रादिपृथ्वीभृतां

विद्वद्भिश्चरितानि तानि परितः सञ्चरिन्तान्यादितः ।

एकत्रैव तदत्र वीरधवले तेषां गुणानुल्क्षणान्

पश्यन्नेष कवीन्दुरस्य चरितं सूक्तामृतैः सिञ्चति ॥ ८ ॥

(नेष्ट्ये गीयते)

हृयरापमंडलकरप्पसरो सूरस्त सारही पुरओ ।

परिमिलियमलिणनमउलमलणो गरुजमाओ जयइ ॥ ९ ॥

अये ! कथमारब्धमेव महोत्सवप्रवर्त्तकैर्नर्त्तकैः, यदियं श्रीवीरधवलदेवक्षि-
तिधवमूर्त्तप्रतापस्य मतिसंरम्भस्तन्मिनसकलरिपुराजकुलस्य प्रसूमरतेजस-
स्तेजःपालाग्रजन्मनः श्रीवीरधवलसचिवस्य प्रावेशिकी ध्रुवा । (पुरो निरूप्य सोऽस्ताहम्)
अहो ! कथमिर्हंय मह्यमन्त्रिणा तैजःपालेन सह किमपि मन्त्रयमाणः श्रीवीर-
धवलदेवपतिस्तिष्ठति । तदेहि, क्षितिपनीनामपटक्षीणं हि पाहुण्यम्, इत्या-
वामप्यनन्तरकरणीयोपकरणाय प्रगुणीभवाव इति ।

(निष्क्रान्तौ)

प्रस्तावना

१ इतगजमण्डलप्रमते सूरस्य मागविः पुनतः ।

परिमिलितनलिनमकुन्दमर्दनो गुदमागरकः भयति ॥

(ततः प्रविशति भद्रशीतोषविष्टः श्रीवीरधवलः पुरोनिविष्टतेजःपालश्च)

वीरधवलः—यच्चारप्रचयैः सहस्रनयनो यज्ञीतिवाक्यैः सुधा-

हारो यज्ञनितार्जुनैश्च कनकक्षोणीभृदोक्तस्थितिः ।

ऐन्द्रं सोऽहमथाप येन च गुरुप्रायेण पुण्योदयः

शङ्के कोऽपि पुराकृतः स तनुमान्मे वस्तुपालः कृती ॥१०॥

(सविमर्शम्) अहो ! सहोत्थप्रतिभाप्रतिभासमानमानसस्य किं ब्रूमहेऽस्य

महेच्छस्य ।

यस्यैभिः शान्तदीप्तैरुपचयशुचिभिश्चन्द्रिकावर्मकल्पै-

र्घ्यैस्तुल्यैरनल्पैरमृतभरमहातापवृष्टिप्रकृष्टैः ।

सोऽहं लब्धप्रभावः सततसमुदयन्मण्डलाभोगराजी

राजा शूरश्च जातः कुचलयकमलामोदरोचिष्णुरोचिः ॥ ११ ॥

(सोत्कर्षं च) मम बल्लभे अपि प्रभृत्साहस्यो मन्मनोवशीकरणकर्म-
कर्मठाया यदुक्तमन्त्रशक्तेर्मुखनिरीक्षणेनैव प्रतिक्षणमवाप्य क्षणमेते मां
निपेयेते । (सप्रमोदातुरागम्) नूनमनूनमतेरस्य सचिवपतेरुपमानदानव्यावर्णनेन
यशःक्षीरार्णवेऽपि जन्मापूर्वं पङ्करोपणमपि स्यात् । यतः—

देवेन्द्रः पततापि मन्त्रितगुरुस्ताक्ष्येण जिग्ये पुरा

शुके सत्यपि तत्र मन्त्रिणि बिलं निन्ये बलिं वामनः ।

शशुनुत्पततोऽपि तुङ्गिमकलाभाजोऽपि जित्वा पुन-

न्येऽचके कति नाहमत्र सचिवे श्रीवस्तुपाले सति ॥ १२ ॥

(सविस्मयस्मितम्) सखे तेजःपाल ! अस्य महामात्पमौलिमाणिक्यस्य
मत्सुधासञ्जीवितचाणक्यस्य तज्ज्ञीतिचातुरीचरितं वज्रसदृशि समुत्कीर्ण-
मिव वर्त्तते मन्मनसि । यस्तदा—

दूराकृष्टप्रकृष्टोत्तरलयदुमहीपालसेनाभयार्त्त-

घ्नस्तश्रीमालवोर्वोषवशिथिलसुहृद्यक्रसाहाय्यशक्तिः ।

श्रीसिंहोऽनेन निन्ये मयि कृतकरिपुर्लोददेशाधिनाथः

प्रज्ञासमृत्कतेजस्तृणगणितजगच्चक्रवालोऽपि मैत्रीम् ॥ १३ ॥

तेजःपालः—देव त्रिविक्रमविक्रम ! पतिप्रतापतपनातपं विना कदा-
चिदपि विपुलशान्नामृतसिक्तेष्वपि न प्ररोहन्ति मतिप्रतानिन्यः सचिवहृदया-
लयालवलयेषु ।

यन्मुञ्चन्त्यमृतानि चन्द्रदृषदो वह्निं च सूर्योपलाः
सर्वोऽप्येष विभावरीविभुविभावोदयः ।
मन्त्रीन्द्रस्य फलन्ति यन्मतिलताश्चिन्तानुरूपं फलं
किञ्चित्प्रौढतमप्रतापवसतेरेतद्विभोर्वैभवम् ॥ १४ ॥

किञ्च । क्षत्रस्याग्रेरपि महः सहजं परदाहकृन्निमित्तमात्रं, मन्त्रीन्द्रा
मग्नश्च तदुन्नतौ । (सोच्छ्वासं च) देव ! सङ्गद्वन्द्वमनःसङ्गमितविक्रमचमत्कृतेस्तव
चरितामृतरसमनिशं रसयता न तृप्यतेऽस्मन्मनसा ।

श्रुत्वा घनरवमिव तव गलगर्जितमूर्जितं निरुद्धनभः ।
इह मण्डलेशगोपीगोविन्दस्त्वदसिसागरेऽमज्जत् ॥ १५ ॥

(सप्रकर्षं च) तद्वाहवो तव सुधाविवरात्समार्गै-
स्त्वत्त्वङ्गभिन्नरिपुकुञ्जरकुम्भरत्नैः ।

पातालमूलतिमिराण्यपि युद्धदक्ष
नक्षत्रमण्डलमवापुरलब्धपूर्वम् ॥ १६ ॥

किमेकमेकरसनया रसयामि तव विक्रमोत्कर्षम् ।
नीचैःकृत्य प्रसादं मदनविजयिनो विप्रहृद्वाङ्मनानां
न्यकृत्याशीर्वचांसि प्रतिपदमधरीकृत्य घाञ्छामपि स्वाम् ।
मन्त्रीन्द्राणां च नीतिप्रचयमनुचरीकृत्य नित्यं तवेदं
स्यामिद्वैद्वयर्मूर्जस्वलमजनि भुजाविक्रमैरक्रमेण ॥ १७ ॥

वीरधवलः—(सविष्टशस्मितम्) सरो चण्डपकुलमण्डन ! मद्रुक्तां सचि-
वेशचरितकथनपथातथोक्तिं मद्यर्णनमयीभिरत्युक्तिभिरभिभयितुमुद्यतोऽसि ।
(सधमत्कारशिरःकम्पम्) अहो ! महामात्यशत्रुस्य विक्रमविक्रीडितमपि कम्पित-
सुरासुरशिरःशेखरम् । यतस्तदा मयि मरुत्तरेन्द्रनिग्रहविग्रहव्यग्रेतत्पितृवै-
रमनुस्मरतः स्मरारिपौरुषस्य सिन्धुराजननुजन्मनो लाट्देशाधिपसिद्धभ्रातृव्यस्य
समाकृष्टसिंहनसेनापतिनतेः सङ्ग्रामसिद्धस्य भत्याणिग्राहसाहसिकमनसो
ऽनुधावतः फुधावना तेन युद्धसम्वन्धेन स्वलितमरन्ध्रं सचिवचाणक्येन ।

(सोऽष्टासहस्रम्) कोपाकुलेऽस्मिन् सचिवे न शस्त्रा-
भ्यासो रिपूणां फलदस्तदाऽमृतम् ।
तेषां क्षणाद्याह्नवाहवेगा-
भ्यासस्तु सद्यःफलदो वभूव ॥ १८ ॥

अधुना तु सचिवपतिरचितपराभवप्रज्वलितपूर्वविरोधेन सैन्धुराजिना जनितोत्साहोऽस्मान्प्रति प्रयाणकाय प्रगुणीवभूव बलाम्बुधिमग्नानेकभूभृदाभोगः श्रीसिंहनभूपतिः । इतस्तु विस्तीर्णतरतुरगचमूचलनचलदचलाचक्रस्तुरुष्कवीरोऽपि प्रयाणकमकार्षीत् । इतस्तु दुस्तरतरतेजोदवानलज्वलत्सकलरिपुकुलः कुलिशकेतुकृतूहलोज्ज्वलभुजबलो मालवमहीन्दुरप्यकृत प्रयाणोपक्रमम्, इत्यस्माक-
माकस्मिकः सर्वतोऽपि सङ्कटसङ्घट्टः । तदेतद्विघटनभट्टी मत्प्रमोदनाटिकानटी विजयपरिभोगसम्मुखी यदि श्रीवस्तुपालस्यैव शोमुपी । (पुरोऽवलोक्य) अये ! किमयमित एवाभिवर्त्तते सचिवचूडामणिर्वस्तुपालः ।

(ततः प्रविशति श्रीवस्तुपालः)

वस्तुपालः—(कतिचित्शानि दत्त्वा सरोमाञ्चम्)

एते तातस्य शास्त्रप्रसरसुरगुरोरश्वराजस्य शिक्षा-
क्षीराभ्योपेक्षरङ्गा इव विमलरुचो मन्मनीपाविशेषाः ।

उल्लासं किञ्चिदुच्चैर्दधति वसुमतीभर्तुरस्य प्रतापे

वीरस्य ग्रीष्मभीष्मे लसदसुखदवष्टुष्टभूभृत्कुटुम्बे ॥ १९ ॥ +

(पुरो निरूप्य सप्रमोदम्) किमयमिहैव विनयविनतमौलिना तेजःपालेन प-
रिचर्यमाणचरणोपान्तो महाराजः श्रीवीरधवलदेवः । (इत्युपगृह्य प्रणमति)

वीरधवलः—महामात्य ! इहास्यताम् (इति पादपीठं दर्शयति)

वस्तुपालः—(उपविश्य विहस्य च) अहो ! महोत्साहस्य तेजःपालतनु-
जन्मनो लावण्यसिंहस्य कियदनालस्यं राजकार्येषु ।

वीरधवलः—कथमिदम् ? ।

वस्तुपालः—तेन हि मदाज्ञायशेन सन्धिविग्रहिकस्याप्यविदिताः केऽपि स्वकीया गूढप्रणिधयः प्रयुक्ता विश्वेषामपि विश्वम्भरापतीनां सन्धिविग्रहव्या-
पारिणः सेवमानाः सततमस्मद्वितीर्णवित्तसुखिनो निरीहतया हितविहिततद-
नेकप्रयोजनप्रकाशास्तत्र विश्वासपात्रीवभूवुः ।

वीरधवलः—(सोल्लासम्) ततस्ततः ।

वस्तुपालः—ततश्च । अमी तदाज्ञया तद्विश्वासगूढपुरुषोभूय देवस्य
हितमेवाचरन्तः सञ्चरन्ति निखिलेष्वपि राज्येषु । तदिदानीमस्मदादेश्यचारचक्षुषः

सर्वेऽपि राजानः क्रीडाकाष्ठकयन्त्रपुत्रका इव गुणप्रपञ्चेन यथा यथा सञ्चार्यन्ते
तथा तथा सञ्चरन्ति ।

वीरधवलः—(सरोमाञ्चं तेजःपालं प्रति) सखे सोमान्वय ! पश्य ! पश्य !!

महापयोधिरिव दुर्लङ्घ्योऽयं मम भाग्योदयः ।

श्रीवस्तुपालश्चित्तगुह्यमन्त्रस्फुरन्महावर्त्तविवर्तिताङ्गाः ।

उच्छ्वासमौन्नत्यभृतोऽपि यत्र कदापि न क्षोणिभृतो भजन्ते ॥ २० ॥

(सहर्षम्) विश्वालोका निवन्धनाय नयनीभूतैः प्रभृतैश्चरै-

रेवायं शृणुते समस्तभुवनोद्गीर्णं कथाप्रक्रमम् ।

एवं दृक्श्रवसामधीश्वर इव श्रीवस्तुपालः क्षितिं

धत्ते क्षमाभृदहं गरिष्ठकटकस्तङ्गारकारी पुनः ॥ २१ ॥

वस्तुपालः—(सहजतोषम्) देव महीचक्रसङ्कुन्दन ! मैवं घोचः ।

तेषु त्वद्गतसिंहनादघट्या ग्रस्तेषु दिग्दन्तिषु

क्षीणे त्वद्भुजिनीगजव्रजरदाभ्यासेन भूभृद्गणे ।

त्वत्कीर्त्तिश्रुतिभिश्च कम्पितशिरोभागे भुजङ्गप्रभौ

धत्ते त्वद्भुज एव सम्प्रति महीगोलं विलोलं यदि ॥ २२ ॥

(ससंरम्भम्)

पश्यन्तो भुजगाधिपं तव भुजध्रान्त्या भृशं भीरवः

पातालं न पराभवन्ति दनुजाः क्षमारक्षणैकक्षम ! ।

त्यद्विभारिनीयोनदैवतवृनः शक्रोऽपि न क्रोधिभि-

जैयः शशुजनैर्जगन्नयमुदे त्यद्विक्रमक्रीडितम् ॥ २३ ॥

तेजःपालः—देव महीसहस्रांशो ! भृशगस्तव न पवित्रं ययः प्रपञ्चय-

त्यार्यः । पञ्चग्रामसद्ग्रामसङ्कुटे स्वकीयनयनपथपथिकीकृतमयद्विक्रमेणाहमपि

पवित्रपामि निजरसनां स्फुटव्यावर्णनेन । तथाहि—

यत्त्वद्दानपृथक्कृतेऽपि शिरसि ह्वेटानिनादं मुखैः

कुर्वन्तः करवालपाटपटवोऽधायन्कवन्धैर्द्विपः ।

तन्मन्ये कटुकोपपाटलदृशं त्वां वीक्ष्य विस्मारित-

स्तत्प्राणापटनिक्षणोऽपि परित्रैः कीनाशदासैस्तदा ॥ २४ ॥

वीरधवलः—(सहोषामिव तमराद्रेन मृगयमाणो, वस्तुपालं प्रति) तदन्तिवो मनि-

भिरेव प्रतिनृपतिशतानि स्तम्भयत्सु भवत्सु, साम्प्रतं मम हम्मीरवीरं प्रति
प्रयाणप्रयत्नः ।

(नेपथ्ये)

सुखाय विजयाय च भवतु देवस्य ।

(सर्वेऽपि उपश्रुतिशकुनशुभवचनमभिनन्दयन्तः सप्रमोदमुल्लासं नाटयन्ति)

(पुनर्नेपथ्ये)

स एष मध्याह्नसन्ध्यास्फटिकतिलकायमानः कमलिनीजानिः ।

प्रक्रीडहिभयो भवानिव करैराक्रम्य दिङ्मण्डलं

लोकानां तिलकायताकृतिरयं प्रौढप्रतापो रविः ।

सन्ताप्य क्षितिभृत्कदम्बमवनीमग्नोधिबेलावनी-

पर्यन्तामभिदीप्य सम्प्रति धृतस्यैर्यश्चिरं चञ्चति ॥ २५ ॥

अपि चामीषामियमिदानीम्,

देव ! त्वयेव सूरेण मूर्ध्नि प्रतपताऽभितः ।

व्यलोपि भूभृतां छाया दूरभूषितभूरपि ॥ २६ ॥

वस्तुपालः—अहह ! अहष्टदैयतशुभवचनमिव किञ्चिद्वैतालिकसुभा-
पिनमिदम् । (वीर्यबलं प्रति) देव पुरन्दरसुन्दर ! त्वरितं रिपुजयप्रतिष्ठायै
प्रतिष्ठतां भवान् । न पुनः समीपकाप कापेयं कापि करणीयम् । यतः—
कुसुमसमरमपि कुसुमेपोरिव कदाचिदनङ्गत्वाय जायेत, न च रणातिरे-
कजनितं जयश्रीनाण्डवमपि पाण्डवानामिव पुत्रपौत्रादिप्राणप्रियजनविरहनि-
रहङ्कृतीनां शवायमानवपुयां सुखाय स्यात् । किञ्च—

रणोत्सङ्गं शृङ्गारयतु रिपुरद्यायमवलः

क्षमोऽहं हहोऽसी विजयिषु जयश्रीविंधिवशा ।

अतापव्यापारः स्फुरितपरितापोघमकरः

करश्रेणीसान्द्रं फवलपति राहुर्दिनकरम् ॥ २७ ॥

न च कदाचिदपि चकितः पलायमानो भानिना रिपुरन्वेष्टव्यः । सहि स-
हचरैश्चमूचरचक्रैर्निकटानुधावदहितभयादश्राम्यद्गतिभिरविघटितगुल्मैः समम-
वशपागतमृत्युमुख्यगतम्मन्यो बलमानप्रादुर्भूतपौरुषो बहुमस्तीगमनश्रमविघटि-
तसुभटपटलस्वल्पितपरिवारेण तेनाप्यस्त्रलनीयप्रतापः समुद्धरत्येव दुर्यशोज-
लधिमज्जितां जयश्रियम् ।

किञ्च—

द्यावेव दिव्यमुदृशः सदृशैः प्रहासै-

धिर्कुर्वते रणविलोकनकौतुकिन्यः ।

मुक्तत्रपं समरसीम्नि पलायते य-

स्तस्यापि पृष्ठमनु यश्च ददाति घातम् ॥ २८ ॥

अपरं तु, परित्रस्तोऽपि रिपुर्जीवन् गतः पुनरपि विक्रमेणोपक्रममाणश्चि-
रमुद्देगाय सम्भवति । तद्विशुद्धबुद्ध्या बुधा एव राजानः सुखिनो जयिनश्च ।

यतः, प्रतापामिष्णुष्टं मुहुररिमहीवल्लभमही-

रुहां धृन्दं प्रादुर्भवति शतशाखं समयतः ।

इदं मूलादुन्मूलितमतिशयोक्तुमपुनः-

प्ररोहाविर्भावं विदधति पुनर्बुद्धिसरिता ॥ २९ ॥

अपि च—

पौरुषदयदहनः कचिदहितवर्नं दहति ननु न च कचन ।

अभितोऽप्यनन्यमहिमा मतिहिमपातः पुनर्दहति ॥ ३० ॥

तदिदानीं स्लेच्छचक्रवर्त्तिनममुमभ्यर्णवर्तिनमननुप्रविशत एव मरुपती-
नुररीकरोतु देवस्त्वरिततरसश्चरणेन । तदयमपि भवत्सामीप्यभयजर्जरबुद्धयैय
विघटनीयः ।

इति तेजःपालस्य कर्णे एवमेव, वीरघवलं प्रति

देव महीमहेन्द्र ! अहमपि चरप्रचयप्रपञ्चाय प्रगुणीभवामि ।

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

द्वितीयोऽङ्कः

(ततः प्रविशति लावण्यसिंहः)

लावण्यसिंहः—(सर्वतो निरूप्य) अये ! सायम्प्राप इव दिवसः ।

तथाहि—

आगत्य प्रत्यगुर्वीधरशिरसि चिरभ्रान्तिजभ्रान्तिजिह्वो

विभ्रान्तस्तापमौज्ज्वलरिजलकणिकासेवनेनेव साक्षात् ।

अप्यात्मीयानि पद्मल्लिव दिवसपतिर्विश्रितानि प्रतीची-

सिन्धोर्वीचीषु शोणः प्रतितपनचमूकोपरोपादिवाभूत् ॥ १ ॥

(विचिन्त्य च) अहो ! महान्तोऽपि विवशा एव दिवसात्ययेन ।

यतः, अत्यङ्गुत्तरभिसृताजनभोगभास्यैः

सैष प्रणुल इव सम्प्रति चण्डरोचिः ।

अग्नौ पतत्यपरशैलशिखाग्रभाग-

विप्रीडदुन्मुखकरप्रकरायलम्बः ॥ २ ॥

(ऊर्ध्वमलोक्य)

शङ्खेऽभ्यर्णस्थपङ्केरुद्वगहनपरिम्लानिदानोग्रताप-

श्चित्ते चक्राङ्गनानामिह चिरहृदयोद्विचिरुचैःप्रदीप्तः ।

उद्दान्तध्वान्तधूमावलिरुद्वलपव्याजपिङ्गस्फुलिङ्गः

सन्ध्यादम्भेन यस्मान्नभसि सरभसः कोऽपि कीलाकलापः ॥ ३ ॥

(ध्वान्ताभिमन्य विभाव्य)

ध्योम व्यासं दृगन्धीकृतदुरितभरैरित्वरीलोकलीला-

कान्तरैरन्धिमग्रधुमणिकरगणालातनिर्माणधूमैः ।

विप्रालीगीतसामप्रभवकरिकुलैः सञ्चरत्कामसेना-

रेणुन्यूहेर्विद्योगिव्ययविकृपनिशादुर्गशोभिस्तमोभिः ॥ ४ ॥

(निमृश्य सविपादम्) अहह ! निरस्तशूरमहसि मलिनसमये कियदुल्लसन्ति धुव्रतेजसः । तथाहि सम्प्रति,

उचैःकृतप्रतिष्ठानि प्रप्रीडन्तो महीतले ।

सारपाणि हसन्तीव प्रवृत्त्यन्तीव दीपकाः ॥ ५ ॥

ताश्चेदानीम्, प्रसृमरतिमिरालीकालसर्पेण दष्टा

इय दिवसविधातुः काम्तयः कान्दिशीकाः ।

अचलनिचयचूलाचक्रमाक्रम्य सम्यक्

सपदि पदमकुर्वन्नापघोषु प्रदोषे ॥ ६ ॥

(निरूप्य च) अहो ! निरतिशयता तिमिरनिकुरम्बस्य ।

अद्विस्पर्शमिता मही ननु तनूमात्रावकाशं विय-

दृष्टिर्वुद्धिगतैव वस्तु मृगयत्यक्षान्तरैर्लक्षितम् ।

ध्यानैर्कार्णवतां गते त्रिसुचने तेजोऽभिधानं मदा-

भूतं यद्यधुनाऽस्ति वीरयवले वीरालिमालामणौ ॥ ७ ॥

(विमृश्य विहस्य च) अहो ! सुगृहीतनामधेयानां मतिभिरतिशयेन दीप्यते सहजदीप्तोऽपि प्रभुप्रतापः । तथाहि स्वदेशसदेशमभिसरन्तु स्वेच्छया म्लेच्छराजसैन्येषु तातकारितया प्रयाणकस्य भृशमदीर्यकारितया तथा निरतिशयामाशामाशङ्कां च प्रपञ्चयन्तः स्वयममिलन्नमी मरुदेशनरेशाः श्रीवीरयवलेस्य । तदिदानीम्,

श्रीसोमसिंहोदयसिंहधारावर्षरमीभिर्मरुदेशनाथैः ।

दिशोऽष्ट जेतुं स्फुटमष्टबाहुस्त्रिभिः समेतैरभवत्प्रमुनः ॥ ८ ॥

अपि च । आराध्यवुद्धिसुधासेरुसोत्रेकस्य मदनदेवीनन्दनप्रेमपादपस्य परिपाकपेशलं फलं कलयितुमिव त्यरितनरमाजगाम सङ्ग्रामभासुरः सुराग्रासी-मन्तमणिः श्रीभीमसिंहः । (सविमर्शम्) अहो ! ज्येष्ठनानमतिरूपललितिका सम्प्रति कलति स्म ।

यत्तदा मदान्धसिन्धुरदुर्करयदुधराषवम्बैरस्माभिर्यिचित्रं संहृतायेव स्फुरन्ती चित्रक्रान्द्यशब्दार्थाविव द्रुर्भेदा महीनटमहीपनिलादृशदेशाधिपनी चिकमादित्यमहजपालाभिर्या भेदयित्वा पृथक्पृथेनाम् । तदिदानीमन्योन्यमनन्यमन्युमहोत्साहापहङ्गविरूपा स्वयं समाजन्मतुरस्मदधिपहृदपायजनाय ।

अन्यय-उच्छुद्धानां भूभृतां सन्यमेपां यिस्तोर्णाभिर्याहिनीभिमिलित्या ।

कोशसद्व्याः सर्वतः धुटन्भृदाहिन्योऽपि प्रापुरस्मद्वलान्धम् ॥ ९ ॥

(विचिन्त्य) कथमद्यापि दक्षिणावनिपालमान्दयनरेशायां प्रानिपन्त्रणाप्रशय प्रचारितम् । निपुणरुमुपेयाभिगानौ चिरयनधरयनानां ।

(१३ः प्रसिद्धं निश्चयः)

निपुणकः—

जो वत्थुवालस्स मई कमेह तिलोययं एगवण्ण सिग्घं ।

तं चिंतयंतस्स सया वि मज्झकुदो सुदूरागमणे वि खेओ ॥ १० ॥

(पुरोज्जलोक्य) अये तिमिरचक्रवालपंकमज्झंमि परापपुंजपिंजरियं महुय-
रमिहुणसोहियं पंकेरुहज्व किमिदं दोसदि ? । (उपलक्ष्य सप्रमोदम्)

मणिघडघडियकिरोडप्पहापहावेण पयडियं पुरओ ।

दोसह चियसियनयणं वयणं सिरिलूणसीहस्स ॥ ११ ॥

(किञ्चिदुत्सव्य) 'देव अनुवमाउयरकमलमराल ! एणमामि ।

लावण्यसिंहः—(तदाकर्ण्य स्वगतम्) अये ! विनयवैदग्ध्यमधुरोऽयं स्वरो

निभृतरिपुचरितनिवेदननिपुणं निपुणकमावेदयति । (प्रकाशम्) अये निपुणक !
कुशलं भवतः ।

निपुणकः—

'देव ! तुह मुहचंददंसणेण, रिपुरापमुहडघडविहडणावणेण य ।

लावण्यसिंहः—(सहर्षम्) कथमिव विघटितं रिपुसुभटपटलमिति

श्रुतिवाञ्छा समुत्सुकयति श्रुतियुगलम् ।

निपुणकः—तया तुम्ह वयणंदुवयणचंदियाचओरीभविष गओहं
सिघणदेवखंधावारं । इत्थंतरे तेणावि पुव्वसंकेदिदेण मह लहुसहोयरेंण कुस-
लयाभिहेण मालवनरिंदस्स चिरयालवल्लहहयवालीभूएण मालयरज्जलच्छीजी-
वियं व सयलसाहणसेहरो हरी अवहरिऊण देवपालनरिंदनामंकिओ दुक्किओ
दाहिणधरणिमुणासीरसिन्ननासीरवीरस्स संगामसीहस्स ।

१ या वत्तुपालस्य मतिः क्षामति त्रिलोककर्मरूपदेन शीघ्रम् ।

तां चिन्तयतः सदाऽपि मे कुतः सुदूरागमनेऽपि खेदः ॥

२ तिमिरचक्रवालपङ्कमध्ये परागपुञ्जपिञ्जरितमधुकरमिश्रनशोभितं पङ्केरुहमिव किमिदं दृश्यते ।

३ मणिघटाघटितकिरीटप्रभाप्रभावेण प्रकटितं पुरतः ।

दृश्यते विकसितनयनं वदनं श्रीलावण्यसिंहस्य ॥

४ देव अनुपमोदरकमलमराल ! प्रणमामि । ५ देव ! तव सुप्रचन्द्रदर्शनेन रिपुराजसुभट-
पटाविपटनेन च । ६ तदा शुष्मद्रुदनेन्दुवचनचन्द्रिकाचक्रीरीमूय गतोऽहं सिंहनदेवरक्तधावारम् ।
अत्रान्तरे तेनापि पूर्वसङ्केतिनेन मम लघुसहोदरेण कुशलक्राभिधेन मालवनरेन्द्रस्य चिरकालवल्लभ-
हयवालीभूतेन मालयराज्यलक्ष्मीजीवितमिव सकलसाधनशेखरो हरिः अपहृत्य देवपालनरेन्द्रनामा-
ङ्कितो दौकितो दक्षिणधरणीमुनासीरसैन्यनासीरवीरस्य सङ्ग्रामसिंहस्य ।

लावण्यसिंहः—(साक्षेपम्) ततस्ततः ।

निपुणकः—तौ वि य अमुणा अस्सहारिणा सुपयद्वियवयणो एसो
त्ति मज्झ समप्पियं तुरयरयणमिमं । इय चित्तिज्जण संगामसीहेणावि पसाह-
ज्जण य पासंमि रहाविओ एसो ।

लावण्यसिंहः—(स्वगतम्) अहो ! रहोविचाररुचिरोऽयं प्रपञ्चश्चर-
चक्रस्य । (प्रकाशम्) ततस्ततः ।

निपुणकः—तौ अहं वि य तत्थ सुचरिओ नाम चरो गुज्जरच-
रियाणि चरित्तुं पुट्ठि पेसिदो आगद्धुत्ति संधिविग्गहवावारिणा रायस्स सया-
सं नीदो । तौ तस्स सुहोदकं च चित्रवियं मए । जं देव ! जज्जरिओ गुज्जरध-
राए परिसरंतो पसरंतैहिं हम्मोरत्थंधारेहिं । तं सुणिज्जण समुच्छरिओ समत्थ-
पच्चत्थिसत्थेहिं विग्गहुत्तिकयत्थुच्च उद्धसिअंगो घसिओ गुज्जरधरुद्धरणध-
वलो सिरिवीरधवलो गरुयगरुएहिं पयाणेहिं । संपत्तो वि य नियधरिस्ती-
सीमंते सीमंतिए रिडरायराईहिं ।

लावण्यसिंहः—(सप्रभोदम्) साधु निपुणक ! साधु । त्वदचनमिदं हृद-
यगोचरीभूतं कामवस्थामनयत्तमवनीधवम् ।

निपुणकः—तौ एरिसपोरिसुक्करिसकहाचमक्कारायंकपुलकियंकपिय-
सरीरेण कहं चलियनियसिन्नमत्तओ पत्तो सत्तुत्तंसुहो एसुत्ति पुच्छियन्दि-
तेण महामहिं देण ।

लावण्यसिंहः—ततस्ततः ।

१ ततोऽपि च अमुना अस्सहारिणा सुप्रवर्तितवदन एव इति मम समर्पितं तुरगारत्नमि-
दम् । इति चिन्तयित्वा सङ्गमसिंहेनापि प्रसाद्य च पार्श्वे रक्ष्यमित एव । २ ततोऽहमपि च
तत्र सुचरितो नाम चरः गूर्जरचरित्राणि चरितुं पूर्वं प्रेषितः आगत इति सन्धिविग्रहव्यापारिणा
राज्ञः सकारं नीतः । ततस्तस्य शुभोदकं च विशतं मया । यदेव जर्जरितो गूर्जरधरायां परिसरन्
प्रसरतिः हम्मोरत्थन्धारैः । तच्छ्रुत्वा समुच्छलितः समर्थप्रत्ययिसार्थैः विप्रहोषितुवार्थं ॥ उद्धसि-
ताद्भो धावितः गूर्जरधरोद्धरणचक्रैः श्रीवीरधवलो गरुडगुरुकैः प्रयाणैः । सम्प्राप्तोऽपि च निजध-
रित्रीसीमंते सीमन्तिते रिपुगजराजिभिः । ३ तत्र एतादृशपौरुषोत्कर्षस्याचमत्कारात्तद्भूलकित-
कम्पितसरीरेण कथं चलितनिजसैन्यमात्रकः प्राप्तः शत्रुसमुद्य एव इति वृष्टोऽस्मि तेन महामहीन्द्रेण ।

निपुणकः—मेष्ट भणियं ।

जोण्हाकणुव्व तिभिराण मुहे रिज्जणं

पुव्वं पि वीरधवलो मिलिओ झडत्ति ।

पच्छा पयासि कुमुयं उइयं कमेण

तं रायमंडलमसेसकलाणिवेसं ॥ १२ ॥

तओ सव्वो वि महसिन्नमुहमारुदेणावि तिणुव्व पलायदि रायधंसो । एसो उण अम्हाण भुयज्जुयलाभोयभायघेएण रणत्थं फुडं फोरविउत्ति वि-हसिओ सो वि हम्भीरो तुरयवई । तओ संपइ तत्थ सत्तट्ठदिणमज्झंमि जुज्झं संभावीयदित्ति मह वयणं सवणभूसणीकरिज्जण हरिसिएण भणियं तेण भूवइणा जं इयाणि महाविग्गहनिग्गहविग्घिएसु तेसु खत्तिएसु सुहसाहियं गुज्जररज्जसिरिकरग्गहणं, तो अम्हाणं न जुज्जए पयाणकालक्खेवो ।

लावण्यसिंहः—(साशङ्कम्) ततस्ततः ।

निपुणकः—तओ हसिज्जण जंपियं मए । जं नाह सुरगुरुमईणं तुम्हाणं पुरओ केरिस्ती अम्हाणं सेमुही । तहा वि य जारिसं तारिसं चिय ससंभमुव्व मह भासियं संभावेसि त्ति तुह पसाएण तुराचिदो किंपि जंपिस्सं । अहुणा अ-ओ ठाणाओ न उचियं ज्जेव पयाणयं, कीणासकिंकरकोटिकहुयसुहडपरिवा-डिपयडियफुडफालकरालविक्रमाणं ताणं रणरहस्सं जाव, जहा जियजुज्झो वि जमकवलियपयंडवहुसुहडलहुयविहुरपरियरो सुहेण गहणीओ होइ गुज्जर-राओ । इत्थ पराजिएज्जण तारिसनिक्कणसुकतुरक्कसंहरणजणिया जयलच्छी

१ मया भणितम् । ज्योत्स्नाकण इव तिभिराणा मुखे रिपूणा पूर्वमपि वीरधवलो मिलितो इदिति ।

पश्चात्पश्चादि कुमुदमुदितं क्रमेण तद्वाज्रमण्डलमशेषकलानिवेशम् ॥

ततः सर्वेऽपि महासैन्यमुखमारुतेनापि जरत्तृणमिव पलायते राजवंशः । एष पुनः अस्माकं भुजयुगलाभोगभागधेयेन रणार्थं स्फुटं स्फोरिव इति विहसितः सोऽपि हम्भीरस्तुरागपतिः । ततः सम्प्रति तत्र सप्ताष्टदिनमध्ये युद्धं सम्भाव्यत इति मम वचनं श्रवणमूपणीकृत्य हर्षितेन भणितं तेन भूपतिना यदिदानीं महाविग्रहनिग्रहनिग्रितेषु तेषु क्षत्रियेषु सुखसाधितं गूर्जरराज्यश्रीकरग्रहणं, ततो-ऽस्माकं न युज्यते प्रयाणकालक्षेपः ॥ २ तवो हसित्वा जल्पितं मया यन्नाथ सुरगुरुमतीनां युष्माकं पुरतः कीदृशी अस्माकं श्रेमुपी । तथाऽपि च यादृशं तादृशमेव ससम्भ्रममिव मम भाषितं सम्भावयिष्यसीति तत्र प्रसादेन स्वरितः किमपि जल्पित्ये । अधुना अतः स्थानात् न उचितमेव प्रयाणकं, कीनाशकिङ्कर-कोटिकटुकसुभटपरिपाटिप्रकटितस्फुटफालकरालविक्रमाणां तेषां रणरहस्यं यावत्, यथा जितयुद्धोऽपि यमकवलितप्रचण्डवहुसुभटलघुकविधुरपरिकरः सुप्तेन ग्रहणीयो भवति गूर्जरराजा । अत्र पराजित्य

अप्पाणं गुज्जरमहीगहणकित्तीए कन्नकुंडलीहोइ । अन्नहा अहुणा गहियवि-
ग्गहेसु तुम्हेसु जइ वेरिवीरेहिं कयसंघाणो ताणं परिग्गहं गहिऊण अप्पाणं
संमुहो परागच्छदि, ता केण साहिं सक्कीयदि मंतसत्तिसमुच्छुंगियपहुच्छाह-
सत्ती सिरित्ठणप्पसायअंगुन्ममिओ । ता इहज्जेव गुज्जरमालवएसप्पवेसमग्ग-
जुयलमुहसन्निवेसम्मि ठाऊण तावीतीरवणगहणविहारकोदूहलेण कीरइ तज्जु-
ज्जपवट्ठिं जाव समयविलंबो ।

लावण्यसिंहः—(सौख्यम्) ततस्ततः ।

निपुणकः—तेओ एवंविहमंतवियारहरिसियहियओ तट्ठाणपरिहाविय-
कडयुक्केरो न ह्य पणिहिमन्तपओयजुग्गोसित्ति भणिऊण पहाणपुरिसगा-
रवेण मं समज्जेव गहिऊण विहरिओ तवणतणयातट्ठिणीतीरतरुसंडेसु दाहि-
णभूमंडलाहंडलो ।

लावण्यसिंहः—(सप्रमोदम्) निस्तृष्टार्थशिरोमणे ! भवादृशैरेवावनी-
पालसचिवरोपिताः सफलतां नीयन्ते मतिप्रतानिन्यः ।

तथाहि—मतिप्रकाशे जातेऽपि कृतमोहतमोहता ।

अमात्याः क प्रगल्भेरन्नस्फुरचारचक्षुषः ॥ १३ ॥

ततस्ततः ।

निपुणकः—(संकृतमाश्रित्य) ततश्च मन्मतिप्रचयनिश्चितविजयजात-
सन्तोषोपपत्तिरं चिक्रीड तापीतीरकान्तरतरुलतानिकुञ्जेषु ।

तथाहि—कचिद्दोलाकेलिं कचिदपि च पुष्पावचपनं

कचिद्वैरालापं कचिदपि च तूर्पत्रिकरसान् ।

शाटशनिःकरणरणमुपगतुरगसंहरणजनिता जयलक्ष्मीरात्मना गूर्जरमहीप्रदणकीर्त्याः कर्णकुण्डली-
भरति । अन्यथा अपुना गृहीतविप्रेषु युष्मत्सु यदि वैरिवीरैः कृतसन्धानः तेषां परिग्रहं गृहीत्वा
आत्मनां सम्पुनः परागच्छति । तन् केन साधयितुं शक्यते मंत्रशक्तिमुच्छ्रितवप्रभूसा-
दशक्तिः श्रीलङ्गप्रसादाद्गोत्रवः । तदिदं गूर्जरमालवदेशप्रवेशमार्गयुगपुरसंनिवेशे स्थित्वा तापीती-
रवनगहनविहारकौतुहलेन क्रियतां तदुदप्रवृत्तिः यावत् समयविलम्बः ॥

१ ततः एवंविधमन्त्रविचारहर्षितद्वयः तटस्थानपरिभाषितस्फोटकः न रज्जु प्रणिधिम-
न्त्रप्रयोगयोग्योऽस्ति इति भणित्वा प्रबानपुरुषगौरवेण मां समयेन गृहीत्वा विद्वतः वपननयातटिनी-
तीरतरुगणेषु दक्षिणभूमण्डलाखण्डतः ।

सिपेये देवोऽसौ प्रणयलयलीलामयमनो-
गलचैतन्याभिः सह सहचरीभिः प्रतिलवम् ॥ १४ ॥

तदनु च—

अनुकृतकरलीलालोलकल्लोलतापी-
नलिनवदनताटवचुम्बनक्रीडयेव ।

मृदुतरगतिरागात्सम्मुखीनः समीरो

भृशमवनिविनेतुस्तीरमभ्यागतस्य ॥ १५ ॥

लावण्यसिंहः—तावदमन्दानन्दरसार्णयमग्न एवायमभवद्वनिधवः ।

ततस्ततः ।

निपुणकः—तौओ तत्थ तावीतरंगमुअपरिसंगरंगेहि कलियजलसी-
अरनिउरवं सत्तियसेअंगुचुंविउव्व समीरणं सेवमाणस्स तस्स कुसुमिय-
तीरतरुमूलसुहनिविट्ठस्स नरिंदस्स सुवेगो कलियतवोहणवेसो तडिणीतडपय-
डियमज्झणहसंझझाणो नयणगोयरं गदो । अवारसंसारसायरपरिसोसणप्प-
लयकालाणललल्लतवतेअनिही मह पुच्चायड्ढिओ सयंज्जेव महेसरुव्व महीवीढं
अययरिओ एसो । एयं भासिऊण तप्पयणामसमूसुअहिअओ तुरिय-
तुरिपड्ढिं चलणक्खेवेहिं चलियो राआ ।

लावण्यसिंहः—(सोपहास्य) अट्टो ! मोहस्तस्य महीशस्य । ततस्ततः ।

निपुणकः—सैमुहं चेव पयाइलोअपरियारियं पट्टुवीपइं परावड्ढिं पि-
क्खिऊण पलाइदो एसो तावसो ।

लावण्यसिंहः—(सहास्य) ततस्ततः ।

निपुणकः—तौओ—

को वि कस्स वि गृहपुरिसो एसो गिन्नह गिन्नहिस्सि नरिंदपेस्सिअतुरिय-
भटेहिं गहिओ मह जीवियं रक्खध रक्खध ।

१ ततः तत्र तापीतरङ्गमुजपरिसङ्गरङ्गैः कलितजलशीकरनिदुरभ्यं सारिवनसेकाम्बुचुम्बित-
भिः समीरणं सेवमानस्य तस्य कुसुमितनीरतरुमूलमुखनिशितस्य नरेन्द्रस्य सुवेगः, कलिततपोधनवेद्यः
तटिनीतटप्रकटितमप्याहुसन्ध्याप्यानः नयनगोचरं गतः । अपारसंसारसागरपरिशोषणप्रलयकालानल-
लप्यवपस्तेजोनिधिः मम पुण्याट्टः स्वयमेव महेश्वर इव महीपीठमवतरित एषः । एवं भाषित्वा
तत्पदप्रणामसमुत्सुकद्वयः स्वरितस्वरितैः चलनक्षेपैः चलिनो राजा ॥ २ सम्मुखमेव पदाविलोक्य-
रिवारितं पृथ्वीपतिं परापतितं प्रेक्ष्य पलायिन एष तापसः । ३ ततः—कोऽपि कस्यापि गृहपुरुष

एरिसं पुणो पुणो वि जंपंतो वलाड्डियवाह विसमविसमकयपय-
संचारो अनिच्छंतुव्व आणियो नरिंदस्स पुरओ । तओ अहं न कस्स वि गृहपु-
रिसो नत्थि किंपि मह जटाजूडमज्झम्मि कीरिसो वि लेहो ता कहं अहं धरि-
ओत्ति विहुरं विलयंतस्स कंपियसयलसरीरस्स तस्स जडामंडलमूलम्मि
मए विणिहियहत्थेण मंडलेसरसंगमसीहस्स एयंतामंकिओ पाविओ लेहो ।
तओ मह हत्थाओ गहिऊण राया उमंठिऊण जाव पलोवइ ताव तत्थ न हु
लिचिलवो वि चिट्ठइ । पच्छा किमेयं ति रायपुच्छिण्ण मए ग्वणमिस्सं चित्तिऊ-
ण निवेइयं जं कस्स वि लेहवडसवन्नस्स लेवस्स लिवी संभायीयदि, ता ग्वणं
तरणितावे दाऊण एयस्स ज्ञेव कवडतावसस्स तुंवीहलाहारच्छारेण विच्छद्दिया
फुडीभविस्सइ । तओ एयं काऊण महाराण वाचिऊण लेहो महज्जेव
समप्पिओ । एसो सो ।

(इति ग्रन्थिनः समाकृष्यलेखं समर्पयति ।)

लावण्यसिंहः—(गृहीत्वा वाचयति) स्वस्ति श्रीमहाराजदेवपालदेवः
सद्भामसिंहमण्डलेश्वरं समादिशति । अस्माभिर्निजविजयश्रीवशीकरणकारणं
त्यक्तृते प्रहितमिदमश्वरत्नम् । त्वया तु सततमश्वैव कटके स्थानव्यम् । यदा
गूर्जरायनिं प्रविशतोऽस्य नृपस्य वयमाकस्मिकागमनेन समरसंरम्भं सम्भा-
धयामः, तदा निजपितृवधभवचैरार्णयोत्तरणाप्य तरीरुणीयः करवाल इति ।
(लेखार्थमवधार्य चर प्रति) तदित्यवगत्य किं प्रतिपन्नमनेन मानिना मेदिनीजानिना ।

निपुणकः—तैओ अहंज्ञेव तुरयदंस्सणम्मि पेसिओ पहुवीपहुणा ।
तओ तत्थगयेण मए एसो गुज्जरमहीहंटमंडलाहिवई मा विमुत्तोअदुत्ति नि-
पलहुसहोपरकुसलयमुहेण तुम्हाणं कुविओ रापत्ति मंगामसीहस्स कटा-

एष गृहीत गृहीत । नरेन्द्रेष्वपि उत्तरितभट्टे गृहीतो मम जीविनं गतत गमन ॥ एतादृशं पुनः पुनरपि
गन्तव्यं पन्थादृष्ट्वाहुः विषमविषमवृत्तपदस्थानः अनिच्छन्निव आसीत् । नरेन्द्रस्य पुत्रः । ततोऽहं
॥ कस्यापि गृहपुरुषः, नास्ति किमपि मम जटाजूटमध्ये कीदृशोऽपि लेखः, तत्तदयमत्र धृत इति
विपुलं विलक्षणं कम्पितमण्डलाग्रीवस्य तस्य जटामण्डलमूले मया विनिहितत्वेनेन मण्डलेश्वरसद्भा-
मसिंहस्य एतन्नामाङ्कितः प्राप्तो लेखः । ततो मम हन्ता गृहीता राजा उद्धृत्य वारप्रदोऽयमिति
तावत् सत्र न गतुं लिपिलेखोऽपि तिष्ठति । अत्र किमेतदिति राजपुत्रेण मया क्षणमात्रं चिन्तयित्वा
निवेदितं, यस्यापि लेखपटसंग्रहस्य लेखस्य लिपि सम्भाव्यते, तत्रात्र तरणितापे दत्त्वा एतन्मयं
कपटतापमस्य गुप्तीकृत्यभारक्षणेन पिच्छादिता रुट्टीभविष्यति । तत्र एवं कृत्वा महाराजं
वाचयित्वा लेखो ममैव समर्पितः । एष सः ॥ १ ततः अद्यमेव तुरगदर्शने प्रेक्षितः पृथ्वीप्रमुखा । ततः
तत्रगतेन मया एव गूर्जराहोमण्डलमण्डलाभिनिः मा विभग्यतामिति निन्द्युत्तोऽहं गुडारागुनेन

विदं । अत्थि रविरह्वाहाणं अट्टमो विय मालवियरायनामंकिओ तुरिओ
त्ति विन्नविं सीहणदेवस्स । इत्थंतरे भूवइभण्ण पलाइदो संगामसिंहो ।
तओ कवटेण वि अंगीकयंगंगाहरवेसो एसो न मारिउं जुज्झइ त्ति मए सुवेओ
मिल्लाविओ ।

लावण्यसिंहः—साधु निपुणक साधु । साधु प्रज्ञानिधे साधु । । कस्त्व-
दन्योऽस्मन्मतिमियन्नं महिमानमानेतुमीष्टे । ततस्ततः ।

निपुणकः—तेओ अइकोवानलपज्जलिओ चलिओ मालवम्मि मेइ-
णीनाहो । सिरिदेववालदेवो वि तस्स सम्भुहंज्जेव परावडिदो । एयं तत्थ पर-
प्परगएयविमहाहगएयिगएयम्मि रिउज्जुयले एरिसकूआकएणत्थं निरिबन्धुवाल-
पासम्मि सुवेअं पेसिज्जण अहं पि तुम्हाणं समीयं समागओ ।

लावण्यसिंहः—अहो मरणीयः कश्चिदेव सामग्रीविशेषः ।

तथाहि—त्रैलाक्यातिगमेव चोरधवलक्षोणीपतेः पोरुपं

पूज्यानामपि शेषुपी सुरगुरुप्रागल्भ्यदीक्षागुरु ।

एतेऽपि प्रतिपक्षपार्थिववलस्तम्भैकमन्त्राधराः

माहात्म्यं वन माहशोऽपि लभते यन्मध्यमध्यासितः ॥१६॥

तदिदानीमिदमशेषमपि चरितं निवेद्यामो जगदेकवीरस्य श्रीवीरधव-
लदेवस्य ।

(इति निध्वान्तौ)

विध्वम्भक

(तत प्रविशति वस्तुपाल)

वस्तुपालः—(श्लोऽवलोक्य) अये हिमकरकिरणाङ्कुरसीमन्तितति-
मिरचिकुरनिकुरम्भा न करम्यपति प्रमोदेन कस्य हृदयानि दिगसो वासवा-
धियासिता ।

गुमाक एपिनो गजति सद्दामसिंहस्य क्यापयितम् । अल्लि रविरह्वाहानामष्टम मालवी-
यराजनामाट्टितो तुरग इति विदित सिंहनदवस्य । अत्रान्तर भूषतिमयन पलायित सद्दामसिंह ।
तत पपन्नापि अङ्गीहृताङ्गावरण एव न मारयितु युज्यत इति मया सुगो मोचित । १ तत
अतिक्रोसानलप्रगलितश्लिलो मालवपु मदिनीनाय । दक्षपालदेवोऽपि कस्य सम्भुगमत्र परापठित ।
एव तत्र पररगगुहविष्टगृहीतगर्वे रिपुयुडे एनाहशब्दाक्यनार्थ श्रीमन्पुराणार्थं सुवेग प्रेष्य
अहमपि गुमाक समीप समागत ॥

सम्प्रति हि, वल्गन्ती नभसि हिमांशुधामलेश-

व्याजेन प्रथममुदित्वरी पताका ।

कामोर्वाकमितुरनीकिनीमनीचै-

रायान्तीं कथयति जेप्यतो जगन्ति ॥ १७ ॥

(विभाव्य च) अयमुदयमहोभृदंशसद्वृजन्मा

दव इव जयतीन्दोः पिञ्जरः कान्तिपुञ्जः ।

इति हृदयनिकेतं लग्नकामस्फुलिङ्ग-

ज्वलितमिव वधूनां बहु मानो मुमोच ॥ १८ ॥

अहह ! सहस्रयुतिपतनमहाप्रहारोच्छलितजलधिलहरिदूरप्रणुन्नमिव चि-
रादनुस्वदम्बरमिदमिन्दुबिम्बम् । (विमृश्य च) अहो महत्स्वसुहृदोरम्बराभ्युना-
धयोरुपकृतिप्रत्युपकृतिचरितरुचिरः कश्चित्प्रमोदप्रपञ्चः । तथाहि—

यददित निजरत्नं भास्करं व्योमदेश-

स्तदुल्लहरिलासैरम्बुराशिर्ननर्त्त ।

यदयमपि हिमांशुं प्रत्यदादात्मरत्नं

सपदि तदमुनाऽपि ज्योत्स्नया हस्यते स्म ॥ १९ ॥

तान्यपि,

नीलानि पदपदकुलानि हसन्मुखीनां

लीनानि भ्रान्ति हृदयेषु कुमुदतीनाम् ।

दूराभ्युपेतनिजकान्तकरान्तसङ्ग-

पीयूषशान्तविरहानलसन्निभानि ॥ २० ॥

हन्त अशक्यावलोकनः सुजनस्य व्यसनयोग इव रिपोरभ्युदयाभोगः ।
यदसौ,

उन्मीलद्विप्रलम्भव्यतिकरविधुरं मण्डलं चक्रनाम्नां

धात्रां वृन्दैरपीन्दुं सुरभितककुभं द्रष्टुमप्यक्षमेव ।

निर्यद्गङ्गीभुजङ्गच्छलबहुलगलत्कजलाविद्धवाप्यं

साक्षादम्भोजदम्भादहह कमलिनी मीलयामास नेत्रम् ॥ २१ ॥

(गगनाङ्गणमवलोक्य) सोऽयं मन्दं मन्दमुदञ्चति देवः ।

भृङ्गीसङ्गि वियत्तडागकुमुदं कस्तूरिकाटं निशा-

न्नीवक्त्रं सितिधामचामरधरः कन्दर्पवीरः स्फुरः ।

रक्षाभोगिविभूषितं भुवनदृक्पीयूषकुण्डं वपु-

मैर्मल्यरफुटदृश्यपोततिमिरप्रख्याङ्कपङ्को विधुः ॥ २२ ॥

अपि चेदानीम,

प्रशुणितमिव मन्मथेन दृष्ट्वा
विषधरदिन्यघटोपमं मृगाङ्गम् ।

किल सपदि मदः पलायितः प्रा-
शपहतदम्पतिकामकेलिचिन्ताः ॥ २३ ॥

(चन्द्रिकातिशय विभाव्य) नूनमिदानीम्,

भृङ्गा भृङ्गकुलेषु पुष्पितलतालीनेषु पुष्पभ्रमा-
ल्लीपन्तेऽभ्रमुचल्लभभ्रमभृतोऽन्योन्यं नमन्ति छिपाः ।

ते भोगीन्द्रधिया च भर्गसुजगा भक्तिं भजन्ते मिथः
पीयूषत्वयि कौमुदोसमुदयाद्वैतं समातन्वति ॥ २४ ॥

(सहर्षोच्छासं च) अहो ! नहि कदाचिदपि स्वजनैर्भुङ्क्षमाना विलीयन्ते
विभूतयः । तथाहि—

आघ्रान्तापि जगद्विलोचनपरीणाहैश्चकोरीकुलै-
रापीतापि निरन्तरं कुमुदिनीवृन्दैरपि स्वीकृता ।
व्यक्तं शुक्तिकुटुम्बकैः कयलिताप्याकाशकोशालय-
कोटान्तः प्रतिवर्द्धते प्रतिलवं सान्द्रैव चान्द्री रुचिः ॥ २५ ॥

(इन्दोर्वैशद्यतिशयमुद्भाव्य)

वदस्पर्शो वदनसदनैर्लाचनैरङ्गनाना-
मङ्गीचक्रे तुहिनकिरणोत्सङ्गसङ्गं कुरङ्गः ।
दर्शदर्शं वत जितमियात्मानमत्राप्यमीभिः
शङ्के सङ्कोचयति निश्चितब्रौडपीडः क्रमेण ॥ २६ ॥

अपि च । भुवमविरलतारासीकरोत्क्षेपहारि
व्यधित गगनगङ्गावारिणि स्नानमिन्दुः ।
प्रथमजलधिमप्योत्थाननीरप्रचार-
प्रचितमिव यदद्वादङ्गपङ्कं मुमोच ॥ २७ ॥

(तारकतुच्छता च सञ्चिन्त्य)

कनीयस्यो दृश्या न खलु दिवि तारा यदिह त-
न्त्रपावेशाग्नेशुः कमितरि विद्यौ विस्मृतकरे ।
वनक्षमावण्डेषु क्षितिर्हलतामण्डलदला-
न्तरस्फूर्जज्योत्स्नाकणतिलकसन्दोहमिषतः ॥ २८ ॥

अहह ! महद्भयोऽपि महान्तो महनीयतामावहन्ति । यतः—

बद्धस्पृह्याविरोधात्कवचयतु पयः सिन्धुवीचीमरीची-
नुद्यैः सन्नखतां वा कुमुदसमुदयोदधदंसुप्रपञ्चैः ।

चन्द्राश्मद्रावकुल्यामयकचिनिचयादस्तु संवर्मितं वा
तचान्द्रं धाम सान्द्रं तदपि निभमभून्मत्प्रभोनैव कीर्त्तैः ॥२९॥

(विचिन्त्य) अहो मत्प्रभोर्भाग्योदयः परमां सौभाग्यमङ्गीमङ्गीकरोति ।
येन हि,

स्फारचारनयनैर्निरीक्षिता वैरिवीरपृतनाः समन्ततः ।

स्तम्भभावमसिद्धभवेणयः कुम्भिकुम्भकुचसम्भृता दधुः ॥३०॥

(सविमर्शं च) सुवेगवदनारविन्दमकरन्देन विघटितसङ्ग्रामसिंहस्य सिंह-
नदेवस्योदन्तेन प्रमोदपदवीमारोपिताः स्मः । स खलु तमेतद्देशीयमग्रेसरं
धिना न विनाशयितुमीष्टे किञ्चिदप्यस्मदीयम् । तीव्रोऽपि हि कुठारो दारुदण्डं
धिना न दारु दारयितुमुदारतामासादयति ।

(सचमत्कारोत्कर्षम्) सत्यं वाचामगोचराणि सङ्ग्रामसिंहस्य जगत्पवित्राणि
तानि चरित्राणि ।

अन्वकं द्युतिशालिनोऽनु शशिनं सौम्यसृशोऽन्वर्जुनं

योद्धारोऽनु बलिं च दानचतुरा जातेति नित्या श्रुतिः ।

एकत्रैव तु सिन्धुराजतनये ताहन्यशो जल्पनां

चेष्टिन्नाय विभाति वीरधवलक्ष्माभृद्गुणानुस्मृतिः ॥ ३१ ॥

(सातुस्मरणं च)

दुस्तार्थं वत बाहुकोटिभिरपि श्रीसिंहनोर्याधव-

स्कन्धावारभरं भुजद्वयसम्बः श्रीसैन्धुराजिर्जयन् ।

रेवाया विलुलोप विस्मयरसं सङ्ग्रामजाग्रदश-

ग्रीवाहृद्दृतिहुद्दृत्तार्जुनमुजासम्भारसम्भाविनम् ॥ ३२ ॥

सोऽपि सम्प्रति ततो विघटितः समागच्छन्निह सन्धानमिच्छुर्निजप्रधान-
पुरुषं भुवनकाभिधानमनुयुज्य सुवचनोपायनादिभिरस्मानावर्ज्यामास । तदनेन
पुराणपुरुषपौरुषेण कृतकां मैत्रीमातन्वता प्रभुपृष्ठिघातरक्षणगुल्मोऽपि मम
समर्थः स्यात् । तदयमिदानीं क भविष्यतीति कृतः प्रवृत्तिं लप्स्यामहे ।

(ततः प्रविशति पदासेपेण कुशलकः)

कुशलकः—औयंतो पुव्ववेरं तरलियतुरयक्केरपायप्पहार-
प्पन्भारुक्खित्तधूलीवल्लयकवल्लियासेससरप्पहावो ।

तुम्हाणं सेमुहीहिं कडयविट्ठिओ संपइत्थंभतित्थ-
त्थंभत्थं एइ रोसप्पसरकलुसिओ नाह संगामसीहो ॥३३॥

वस्तुपालः—(श्रोत्रोक्तं सत्तरम्भम्) किमात्थ भो कुशलक किमात्थ ? ।
कुशलक आयंतो पुव्ववेरं, इत्यादि पुनः पठति

वस्तुपालः—(सत्तरम्भम्) अये प्रहितप्रधानपुरुषप्रपञ्चेन विप्रनार्य चिर-
मस्मानाकस्मिकप्रपातेन स्तम्भपुरीं परिभूय पूर्वकलुपितं यशो विज्ञदयितुमि-
च्छति सैन्यपुराजिः । धिग् मौढ्यममुष्य ।

यतः—क्षत्रस्य त्रस्यतो युद्धे दुर्यशोयद्विच्छलेत् ।

ना स्यान्मञ्जरिता योजुं छद्मना पुनरेष्यतः ॥ ३४ ॥

(सत्तरम्भं च) कः कोऽत्र भोः ? ।

(प्रविश्य)

पुरुषः—आणवेदु भट्टो ।

वस्तुपालः—प्रहिणु स्तम्भनार्थाय वीरवर्गोदघ्रां सैन्यमामग्रीमिहाका-
र्य च भुवनकाभिधानं मह्यमसिद्धप्रधानम् ।

पुरुषः—जं आदिमदि देवो । (इति निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविशति मयवेपमानपुरुषैरुत्तमः)

भुवनकः—(सगन्) कथमिव प्रसाधनां गतोऽयमर्थः । अथवा अती-
न्निगजानमयं नयनमिव विप्रकृष्टशलाघ्वप्रयोगालोरुनेऽपि विभवानि गुप्त-
परचक्रं सचित्रचक्रवर्तिनाम् । (श्रोत्रोक्तं प्रसाधम्)

अये ईह्यामि मनिलनालयालः द्राक्षुकवलनशालः श्रीवस्तुपालः ।

(मयदन्वगति कतिक्विपदानि दत्ता प्रणमति)

वस्तुपालः—(सत्तरित्यरेषम्) इहास्यनाम् ।

(भुवनक उवाचिर्गति)

(नेपथ्ये)

भो भो सेनासुभटाः ! द्रुतगतिभिः स्तम्भतीर्थावष्टम्भसंरम्भणो भवन्तु भवन्तः ।

कृष्णाङ्गी यमुनाऽतिपाण्डुरतनुर्गङ्गेति सद्यो महा-
नद्योरप्युपघुष्टदूषणपदः साक्षादयं जायताम् ।
कुण्ड्यद्वीरविदारितारिपृतनाकीलालकालेयका-
लेपस्मेरमहीसरित्कृतपरीरम्भानुरक्तोऽर्णवः ॥ ३५ ॥

ततश्च समरसमालोकनसमेतदिविषत्परिपदानन्दसन्दर्भाय,
कुर्वद्भिर्गलगर्जितानि मुरजस्वानोद्गतानि स्फुटं
वीरेन्द्रैरपि तारगीतरुचिरं हेपारवं वाजिभिः ।
प्रस्यद्दैरिमहोत्सवैकल्यभगे श्रीस्तम्भतीर्थं जवा-
दास्तां ताण्डवडम्बरव्यसनिनी देवी जयश्रीः स्वयम् ॥ ३६ ॥

वस्तुपालः—(समाकर्ण्य सहर्षसंरम्भम्) अये स्तम्भतीर्थं प्रति प्रयाणकाय
प्रगुणीभवन्ति स्वरपालादयः सेनापतयः । (मुक्नकं प्रति) तेन भवत्प्रभुणा
स्वत्प्रेरणादस्मान्विप्रतारयता कपटावरकन्दकन्दलितकलङ्काङ्कुरेण सद्भामसिंह
इति निजनामार्थं व्यर्थं समर्थयता सम्प्राप्ति,

शङ्के पङ्कनिधिर्यशोमयपयःसिन्धुः प्रधावन्महा-
बाह्व्यूहखुरक्षतक्षितिरजश्चक्रेण चक्रे चिरात् ।
तादृग्दूरतरप्रचाररभसाविर्भूतसेनाभट-
प्रस्वेदाभ्युकदम्यकेन शमितः सोऽपि प्रनापानलः ॥ ३७ ॥

इदानीमपि तत्सैनिकनिकराः,
दूरावस्कन्दयात्रारभसभरसमुद्भूतखेदापनोदं
निर्मातुं स्फारधाराम्भसि मदसिमहासिन्धुपूरे निमज्ज्य ।
ते सद्यः स्वादयन्तस्तुहिनकरकलाचक्रवालोपदंश-
स्वाद्यं स्वर्धामरामाधरमधुरमधु स्वास्थ्यभावं भजन्ताम् ॥ ३८ ॥

(नेपथ्ये हयहेपारवः स्पन्दनचक्रवीत्कारश्च)

भुवनकः—(समाकर्ण्य स्वगतम्) कथं चलितमेव सकलमपि बलं स्तम्भनी-
र्थाय । अहो ! त्वरितकारिता सचिवशेखरस्य । तदिदानीमग्रेभोदर्क इव सहानेन

(तेजःपालं प्रति) मन्त्रिमाणिक्य ! प्रमोदातिशयादग्रहणीयदूषणमनुभव-
पुनरुक्तं किमपि वदामि ।

लोलानुरञ्जितमहीवलयः सहस्र-
पत्रप्रकाशनपरः किरणप्ररोहः ।
निन्येऽधुना दिनपतिं महिमानमुच्चैः
श्रीवस्तुपालसचिवो ननु मामिवासौ ॥ ११ ॥

(विहस्य च) सोऽपि तावदद्भुतभुजभुजङ्गराजकृष्णायमानकृपाणवशी-
कृतश्रीः सैन्धुराजिरपि मेध्यधुरामधिरूढोऽस्माकं सचिवेन्द्रशेमुपीगुणावल-
म्बेन । तं पुनः प्रतिपार्थिवायुर्वायुकवलनप्रसर्पदसितसर्पायमाणकृपाणदर्पस्मित-
मस्मदमिलितं मेदपाटपृथिवीललाटमण्डलं जयतलं विग्रहीतुं कृतादरस्य
हम्मीरमहीशितुः किंवदन्तीं निवेदयितुमद्यापि न कोऽपि दूतः समुपैति ।

(ततः प्रविशति सम्भ्रान्तः पुरुषः)

पुरुषः—(पुरो निरूप्य) अये किमिहग्येव सुरनाहविहृष्यइव्य सिरि-
वीरधवलतेअवालसचिवपाया चिद्वृति ।

(इति सत्वरं किञ्चिदुपसृत्य नृपं प्रणमति)

तेजःपालः—(नेत्रं प्रति) देव ! स एवायं कमलको नाम चरस्तुरप-
चरितानि चरितुं प्रहितोऽभूत् ।

कमलकः—गाहं ! दाहविहं सअलंपि मेअवाडयं हम्मीरवीरेहिं ।

वीरधवलः—कथमिव ? ।

कमलकः—अचिन्तिवचलिणहिं तेहिं अकिवत्तणकणकूडघडिणहिं च
अयालजणकवलणकोऊहलवहुलीकयकयंतमुहनीहरियरसणेहिं खगसणाहकरो-
हिं दसमदारदूरुल्लसियवूरज्ज्ञाणकिरणनिउरुवसरिसकविसकेसेहिं पलयारंभ-
त्यत्थंभियसधूमकालानलविस्फुलिगपिंगनयणेहिं घग्मिदुलोयनिद्वचणुकंठियक-

१ अये किमिहैव सुरनाभवहृषती इव श्रीवीरधवलतेजःपालपादाः तिष्ठन्ति ।

२ नाय ! दाहितं सकलमपि मेदपाटकं हम्मीरवीरैः ।

३ अचिन्तिवचलितैस्तैः अकृपचरणकूटधटितैरिवालालजनकवलनकौतूहलबहुलीकृतकृतान्त-
मुरानिस्तुरितरसनैः सङ्गसनाद्यद्वैः दग्धमद्वारदूरोल्लसितकूरुप्यानकिरणनिरुन्धसदशकपिशकेशैः
प्रलयारम्भाधौत्यम्भितसधूमकालानलविस्फुलिगपिङ्गनयनैः धग्मिदुलोयनिद्वचणुकंठियक-

लिकालक्रियनियंगपूमेहिं बई(?)सरिच्छजीवियसयलकप्पकीणासकुटुंवेहिं व ग-
विभिणीगन्भगालणगरुअगहिरसीहसदेहिं उच्चंडियकोअंडगुणटंकारकवलियह-
यहेसियरवेहिं मारेह मारेहिति भासमाणेहिं दावानलकीलाकलावेहिं व पुर-
पविट्टेहिं विहुरिओ सयलोवि लोओ ।

वीरधवलः—तदिति पुरपारचयं निरूप्य किं प्रतिपन्नं मेदपाटपतिना ? ।

कमलकः—किं पडिबन्नं ! जं हम्मीरवीरेहिं पसरियपहरणेहिं पडिव-
ज्जीपदि ।

वीरधवलः—(सरोमाञ्चम्) किमेव निजपरुपणीरुपोत्तेजनाय द्वाणीचक्रे
रिपुचक्रम् ? ।

कमलकः—(सैहासम्) भमिपरिभमियसरीरो वालुब्ब सब्बपि अप्प-
णसरिसं पेक्खेसि ।

को तुह विणु सुसमत्थो इत्थं हम्मीरअहिमुहो फुरइ ।

विणु कालचित्तयलयं को जलपूरस्स संसुहं चडइ ॥

वीरधवलः—(सावज्ञमिव) किमयमप्यन्ध इव परिहृतप्रवीरमार्गः पपात
दुर्यशोऽन्धकूपे ? ।

कमलकः—अह किं ।

वीरधवलः—(सनिश्चासम्) धिग् धिग् रे पौरुषं जन्मान्तर अतिधीम-
विप्यति मृत्यौ किमिव परिहृतं धारातीर्थमिदम् ।

युद्धे दृग्जलकज्जलैर्भुजभृतः शशुप्रियाणां निज-

स्त्रीणां वा यदनेन्दुमण्डलमहो चिन्होचितं कुर्वते ।

तनिजाङ्गपूः (?) सट्टशमीवितसकलरूपकीनाशशुटुम्बैरिव गर्भिणीगर्भगालनगुरुकाभीरसिंहशब्दैः
लक्ष्मिण्डवकोदण्डगुणटट्टारकवलितहयहेपितरवैः मारयत मारयतेति भाषमाणैः दावानलकीलाकला-
पैरिव पुरप्रविष्टैः विधुरितः सर्वोऽपि लोरुः ।

२ किं प्रतिपन्नं ? यत् प्रतिपन्नं यत् हम्मीरवीरैः प्रसूतप्रहरणैः प्रतिपाद्यते । ३ भमिपरिभ्र-
मितशरीरो बाल इव सर्वमपि आत्मसदृशं पश्यति ॥

पस्तव विना मुसमर्थ एवं हम्मीराभिमुख स्फुरति ।

विना कालचित्प्रकृत्यां कः जलपूरस्य सम्मुखं चटति ॥

आत्मानं च परांश्च गोत्रमपि च क्षत्रव्रतं च क्षणा-

त्यालेयांशुकलं कलङ्कयति कलत्रस्यन्भवन्तं विना ॥ १२ ॥

ततस्ततः ।

कमलकः—तओ कयसतिणभवहारेसु कुकड़कव्वेसु व बहुयवालबंभ-
णगोउलमहिलामहणपयट्टिएसु तेसु हा रक्खवध रक्खवध पधावद पधावद
धुत्तेहि व मिच्छुअहिदेवएहिं मारिज्जंतं सयललोयमिमं । कथं तिहुयणे वि न
कोवि विप्फुरइ खत्तिगफुलिंगो । न कस्सवि विहसइ हिययम्मि साहसरसो ।
पडिओ कथ वि अंधकूवे पोरिसुक्करिसो ।

तेजःपालः—

*तेऽपि त्वत्पदपूरपिष्टपृथिवीपातभ्रमात्पन्नगाः

पाताले विकलं बलंति किमु तत्पाताऽसि विश्वत्रयीम् ॥

वीरधवलः—(सत्रपातिरेकं कोशकबलितकरवालः समुपविश्य कपलकं प्रति) ततस्ततः ।

कमलकः—तओ नूणं अवीरप्पसवा एसा भयवई पुहवी न उण कावि
खत्तिणी कथवि परदुक्खदुक्खियं तणयं पसूयसि इत्ति कलियाउलकलय-
लेसु तेसु नयरिनिवासिलोएसु न कोवि कुदोवि उक्कंठिअंगो धाविओ खत्ति-
यकुमारो ।

वीरधवलः—(सत्तेदम्) धिक् कष्टमियमुत्सन्नैव क्षितौ क्षत्रजातिः ।

ततस्ततः ।

कमलकः—तओ ताणं अविसंक्रियहियमाणं तिब्बतरवारिदारियज-
णउअरुच्छलियरुहिरवारुणीरसणोवदंसीकयकालहंडहंडाणं कीलालकइमिय-
कुच्चयकेसाणं मलिणजार्इणं अइभएण ताणं ।

१ ततः कृतसमृणाभ्यवहारेषु कुकड़विमान्येष्विव बहुवालगोपालप्राक्षणागोदुलमहिलामयनप्रव-
र्त्तितेषु तेषु हा ! रक्षत रक्षत, धावत, धावत धूर्त्तरिव मृत्यवधिदैवतैः मार्यमाणं सकललोकमिमम् ।
कथं त्रिगुवनेऽपि न कोऽपि विस्फुरति क्षत्रियस्फुलिङ्गः, न कस्यापि विहसति हृदये साहसरसः,
पतितः कुत्राप्यन्धकूपे पौरुषोत्कर्षः । * Ink having faded on leaves 46 b (of 2
lines) and 47 b (of 4 lines) of the palm-leaf ms., it is impossible to
make out 6 lines of 45 letters each and hence that much portion is left
out before this. २ ततो नूनमवीरप्रसवा एषा भगवती पृथ्वी न पुनः कापि क्षत्रिणी
कुत्रापि परदुःखदुःखितं तनयं प्रसूतेति इदमिव कलिताकुलकलकलेषु तेषु नगरनिवासिलोकेषु न
कोऽपि कुतोऽपि स्तकण्ठिताद्गो भावितः क्षत्रियकुमारः । ३ ततस्तेषामविशद्विचद्दयानां वीरव-

हा ताय हा तणय हा पिय हा मइच्छि
 हा भाय हा भगिणी हा भइ हा सुणाह ।
 एवं जणाण विहुराण परप्परम्मि
 कोलाहलेहि कुडियं हिययं न कस्स ॥

वीरधवलः—(सनापकप्लगद्गदाक्षरम्) ततस्ततः ।

कमलकः—तओ मलिणजणहत्यमरणेण न होइ गई । इय चित्तिऊण
 गलनिगडियरडंतवालाइं कूपसु पडियाइं काइवि मिहुणाइं । कत्थ पच्छावि
 चिअदहणदहणं विणावि गइसंभवो होइत्ति केवि सयलनियकुडुंवपूरियंतरेसु
 सव्वओवि जलणं पज्जालिऊण पविट्ठा सयंजेव नियमंदिरेसु पुरिसा । न हु
 पिक्खिस्सं मारियमाणस्स नियजणस्स दुहंति केवि कंठसंठवियरज्जुगहा
 कयपरिकंदेसु कुडुंबेसु मरणं संपत्ता । केवि पढंतेसु रिउखग्गवग्गघाएसु
 विहुरनियगव्वरूपचूयाणं उयरिपरिवडियनियरुलत्तमरणखणविग्घरूवीभूया ।
 केवि पुट्ठिसंठावियनिहुयरडंतनियकुडुंवा अमरिसरसुल्लसिया उड्डसिअंगा
 धसिऊण रिउसिन्नसमुदे वडवग्गिफुलिगत्तणं पत्ता ।

वीरधवलः—साधु भोः सुभट्ठवडामणयः ! साधु ! साधु भो विपक्ष-
 पक्षकक्षाशुशुक्षणयः साधु ! । युष्मानेव दोष्मतः सात्त्विकराजान् धारयन्ती
 राजधानीति सान्वयमभिधानमधस्त मेदपाटपुरी । यतः—

रवारिदारितजनोदरोच्छलितरुधिरवारुणीरसनोपदंशीकृतकालखण्डखण्डानां कीलालकर्दमितूर्चरु-
 केशाना मलिनमातीनामतिभयेन तेषा ।

हा तात हा तनय हा प्रिय हा मृगाक्षि हा भ्रातः हा भगिनि हा भइ हा सुनाय ।
 एवं जनानां विधुराणां परस्परं कोलाहलैः स्फुटितं हृदयं न कस्य ॥

१ तवो मलिनजनहस्तमरणेन ॥ भवति गतिरिति चिन्तयित्वा गलनिगडितरद्गदालानि
 कूपेषु पवितानि कान्यपि मिथुनानि । इत्र पश्चादपि चित्तादहणं विनाऽपि गतिसंभवो भवतीति
 केऽपि निजउटुम्यपूरिवान्तरेषु सर्वतोऽपि जलनं प्रग्न्यात्य प्रविष्टाः स्वयमेव निजमन्दिरेषु पुरुषाः ।
 न ह्यल्लु प्रेक्षिष्ये मार्यमाणस्य निजजनस्य दुःखमिति केऽपि कण्ठसंस्थापितरज्जुमहाः कृतपरिक्रन्देषु
 कुटुम्बेषु मरणं सम्प्राप्ताः । केऽपि पतसु रिपुसङ्घवर्गघातेषु विधुरनिजगर्भरूपच्युतानामुपरि परिपति-
 तनिजकलत्रमरणक्षणविरूपीभूताः । केऽपि घृष्टसंस्थापितनिमृतरुदभिजकुटुम्बा अमर्षरसोद्गसित्वा
 उड्डसिताङ्गा धसित्वा रिपुसैन्यसमुद्रे बाढवामिस्तुलिङ्गत्वं प्राप्ताः ।

व्रस्तेषु तेषु सुभटेषु विभौ च भग्ने
मग्रासु कीर्त्तिषु निरीक्ष्य जनं भयार्तम् ।
यो मित्रवान्धववधूजनवारितोऽपि वल्ग-
त्परीन्प्रति रसेन स एव वीरः ॥

ततस्ततः ।

कमलकः—तैओ जणणि जणणि अहंपि समंज्येव समागमिस्सं,
अंब अंब मं खुहियतिसिअं परिहरिज्ज कत्थ वचसि, ताय ताय सन्धयायि
मं गहिज्ज नयरमज्झमि जाएसि, ता कहं अहुणा मं मिल्हसित्ति, संतट्ठपिय-
रजणमुक्काहं विलयंताहं वि वालयमंडलाहं मारिटुं पयट्ठेसु तेषु निग्घिणेसु
कलियतुरक्खवेसेण तम्मज्झवट्ठिणा लोअकरुणाए मए गरुअसहेण भणियं
जं पलायध रे पलायध विक्कमकमितियलोओ कुदोवि जणरक्खणत्थं संपत्तो
एसो धीरधवल्लो । एरिसेण अलियवयणेण वि भयभंगुरपोरिसा सन्धवओ
विप्पणट्ठा ते दुट्ठा । तेण पुरीलोएण वि मह वयणं सुणिज्ज नाह नाह साहस-
निहाण एदे अम्हाणं कुटुंबं मारिज्ज रिउणो तुह पिक्खंतस्स पलायंति ।

वीरधवलः—(क्वाणिकानिहितपाणिः सशुल्बाय) क्षामी क्षामी । (इति उद्धतपद-
पातभङ्गुरभूविभागं प्रधावति)

तेजःपालः—देव ! देव ! कोऽसौ ते साहसरसवशंवदहृदयस्य पुनः पुन-
रपि मतिचिन्त्रमः ।

वीरधवलः—(सलज्जमपसृत्योपविश्य च) ततस्ततः ।

कमलकः—तैओ । एयं जंपंतेण कत्थ कत्थ सो अम्हाण अगालना-
यगो कत्थ कत्थ सो अम्हाणं जीवियसंघाणकारओ, कत्थ कत्थ सो तिहुयणस्स

१ ततः जननि जननि अहमपि सममेव समागमिष्ये, अग्न अग्न मां क्षुधितवृषिं परिहृत्य कुत्र
प्रजसि, तात तात सर्वदापि मां गृहीत्वा नगरमध्ये यासि, तत्क्रयमधुना मां शुच्यसीति, संव्रतपितृज-
नमुस्तानि विलपन्त्यपि वालक्रमण्डलानि मारितुं प्रवृत्तेषु तेषु निर्घृणेषु कलिततुरग्वेपेण तन्मध्यव-
र्त्तिना लोकक्रूरण्या मया गुरुकशब्देन भणितं यत्पलाय्यं रे पलाययन् विक्कमकमितत्रिलोकः कुतोऽपि
जनसंरक्षणार्थं सन्प्राप्त एव वीरधवलः । एतादृशेन अलीकवचनेनापि भयभंगुरपौरुषाः सर्वतः विप्र-
णष्टाः ते दुष्टाः । तेन पुरीलोकैनापि मम वचनं श्रुत्वा नाय नाव साहसनिदान एते अस्माकं कुटुम्बं
मारयित्वा रिपवः तव प्रेक्षमाणस्य पलायन्ते । २ ततः । एतत्क्रययता कुत्र कुत्र सोऽस्माकमगालनायकः,

विहुरवंधू, कथ्य कथ्य सो वसणवडियाणं विहिणा अलिहियं भायपेयंति, विर-
ह्यपमोयसदेण विसुमरियरिउघायजायपीडेण, हरिसुल्लसियरोमंचराहराइयस-
रीरेण हिययमज्झम्मि अमायंतेहिं व पमोयरसेहिं नीसरंतेहिं वयणमग्गेण हसि-
यमयूहेहि धवलियनहंगणेण मलिणरिउजणदंसणमलिणीकयाहं सुज्झविदुं स-
घणंतवित्थरियाहं नियलोयणाहं तुह मुहसुहाकुंडदंसणत्थं सरसाहं सन्वासु
दिसासु परिकवविपाहं । तओ तुमं अपिक्खंतेण दंसणकुंठिएण परिधाविअं
सयलनपरमग्गेसु । कथ्य सो कथ्य सो नाहुत्ति भासमाणे तुह अदंसणावि-
हुरिए तत्थ लोए तयखणमुक्कतुरुक्खवेसेण मए भणियं ।

वीरधवलः—(सौत्सुक्यम्) किं तत् ।

कमलकः—(संस्कृतमाश्रित्य) यद्यमदयारिदारणदारुणकृपाणकचिनिचय-
रचितमूर्त्तकालरात्रिप्रपञ्चः द्वादशार्कार्ककशलसद्विलोचनरोचिर्गतिस्तन्मिमतवन-
संरम्भेण निजमनसेव त्वरमाणेन तुरगेण हम्मीरवीरानपमनुधावति वीरधवलः ।

इत्याकर्ण्य गिरं ममोत्सुकनमो लोकस्तदालोकन-

व्यासङ्गेन यथा यथा द्रुतगतिर्जातोऽनु शत्रूनिमान् ।

तृणं तेऽपि तथा तथा भयभृतो नेशुस्तुरङ्गैर्द्वैतै-

रासन्नोऽप्यमुपैति वीरधवलोऽस्मान् हन्तुमित्यातुराः ॥

तेजःपालः—धिग् धिग् रे मूढाः ! अपरुद्धधियासपरमार्थदर्शिनां कोऽयं
भवनां भयातिरेकः समरसमारम्भेषु ।

पूर्वं शर्वरघूदृष्टानुनमुजैर्धन्यैव निन्ये परां

प्रागल्भीममुनाऽहमेव तु चिरादित्युन्मदोऽस्मिर्मुदा ।

अभ्यर्च्य क्षतहस्तिमस्तरुमणिस्तोमैः प्रतीपाधिपा

यं नीराजयते स वीरधवलो नाम्नाऽपि भीत्यै न किम् ॥

तुय तुय सोऽमाकं जीवितसन्धानद्वारकः, तुय तुय सः विधुयन्तु, तुय तुय म व्यमनपवित्तानां
विधित्ता अतिरितं भागपेयमिति विरचितप्रमोदमन्त्रेण निम्नतरिपुणातत्रावरीडेण ह्योल्लसितरोमा-
ञ्चराभिराभित्तरीरेण हृदयमप्ये अमात्रिगिव प्रमोदरगैः निःसग्नैः वदनमाग्गेण हसितमयूगैः धन-
लितनमोद्गणेन मल्लिगिपुत्रनदर्शनमल्लिनीहृतानि शोधयितुं अग्र्यान्तविस्तृतानि निजलोचनानि
म मृगमुषादुग्धदर्शनार्थं सग्नानि सक्केषु दिशामु पगिन्नितानि । ततः सुप्मान्तरेषामाग्गेन दर्शनोत्क-
ण्ठेन परिभाषितं मरुन्मनसमाग्गेषु । तुय स तुय स नाव इति भाषमाणे तत्र अदर्शनप्रिपुरितं तत्र
लोके तद्वनमुपशुद्धध्वेयेन मया मनिवम् ।

वीरधवलः—सखे तेजःपाल ! मास्मेदं वादीः । किं कदाचिदपि मयापि

कृपाणपाणिना किमपि समरकर्म निर्मोयते स्म ।

शश्वदैवतपूर्वदैवतगुरुद्वन्द्वेन बद्धस्पृहं

साक्षाद्वीक्षितया फलव्यतिकरव्यक्तीकृतारम्भया ।

बुद्धयैव प्रलयं नयन् रिपुचयं मन्नाम भीमं चिरा-

च्चक्रे चण्डपगोत्रमण्डनमणिर्मत्कामचिन्तामणिः ॥

युक्तं च तत्र तत्रसुमंदपाटलुण्डाका मन्दधियो वराकाः ।

सन्दोहस्य सुरद्रुहामिव कविर्वाचस्पतिः स्वर्गिणां

वर्गस्येव ममैष चण्डपकुलालङ्काररत्नाङ्कुरः ।

किं तस्याप्यरिसञ्चयस्य सचिवः कश्चिच्चमत्कारिणीं

शिक्षां वक्ति यया स्फुरन्ति फलिनस्ते विक्रमोपक्रमाः ॥

(तृशिरोनर्त्तनं च) किमेकमहं महेयमस्य माहात्म्यं महामात्यश्रीवस्तु-

पालस्य ।

मतिः कल्पलता यस्य मनःस्थानकरोपिता ।

फलं गूर्जरभूपानां सङ्कल्पितमकल्पयत् ॥

किञ्च—सिक्तोऽस्य बुद्धिसुधया विभवत्युत्साहपादपोऽयं मे ।

नृपनिकरमौलिधार्या यत्कुसुमवग् ममाज्ञैव ॥

(सप्रहर्षं च) दूरादुज्झितमानशुद्धमनसः शान्तप्रतापांशुम-

त्तत्कालोदितदुर्यशोमयतमश्चक्रोचितं चकिरे ।

तैरेतन्मतिदूतिकापरिचयैरभ्येत्य भूमीभुजो

भूमेर्मत्पदपीठशेखरजुपः सर्वाङ्गमालिङ्गनम् ॥

किञ्च । मया सचिवेन्द्रमतिमयायुधेन व्यजीयत सकलमपि स्लेच्छकुला-

वशिष्टमेतद्विष्टम् ।

तेजःपालः—देव ! शौर्यश्रीविलासवासनिलय ! हम्मीरशक्तिविलयकृ-

तेऽपि कृतप्रयोगोऽस्त्यार्थः । तदिहापि निश्चिन्तीभवतु भवतां मनः ।

वीरधवलः—तदत्र कर्मण्यवघोषतां भवद्भिः । अहमपि मिलिताग्नि-

लक्षितिपालवर्गप्रेमसंयर्गणेन निराशीकरोमि रिपुनृपतिगृहचरचक्रवालम् ।

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

तृतीयोऽङ्कः

चतुर्थोऽङ्कः

(ततः प्रविशति तुरुष्करूपधारी चरः)

चरः—(सान्तस्तोषम्) अम्मेहे अपुरवो महंदोविय कोवि मंतो सिरिते-
अवालस्स । जेण जज्जरिदं सयलंपि अरादिभूवदिजादं ।

(सप्तमोदप्रकर्ष च)

सिरिवत्थुयालसिक्खारुदगंहलखोदसंगमुल्लसिदा ।

अहरिदरिउलपंका जयदि मदी तेअवालस्स ॥ १ ॥

(पुरोऽवलोक्य सस्मितम्) कैथं इधज्जेव कुवलयाभिहाणो मह पुरयभूदभादा
आगच्छदि ।

(ततः प्रविशति तद्वेषधारी कुवलयक)

कुवलयकः—यैयदे नाथपसादे अम्हाहं भस्सजादिभूदाहं ।

एस्से तुलुक्खेस्से लक्खस्सतुल्लेविय सुहब्बं ॥ २ ॥

(पुरो निरूप्य) अये मह लहुयबंधये सिग्घगनामयेए पुलदो पेक्खदे ।
(शीघ्रक उपसृत्य प्रणमति) वत्स ! कुदो दाणिं पत्थीयसि ।

शीघ्रकः—अञ्ज ! मए सिरितेअवालमंतिमंतिदपधिदपयोगेण खप्पर-
खाणभूवदिच्छलदूदीभोदूण सयलमिलिच्छजादिनरिदनायस्स वगदादिविस्सय-
वसुहाहिवस्स खलीपनामयेयस्स पुरो गच्छिय विन्नत्तं । जं नाह ! फुरिदाहं-

१ अहो ! अपूर्वो महानेव कोऽपि मन्त्रः श्रीतेजपालस्य । येन अर्जरितं सकलमपि अराति-
भूषतिजातम् ।

२ श्रीत्रस्तुपालशिक्षाकवक्त्रक्षोदसङ्क्रमोहसिता ।

अवरितरिपुकुलपङ्का जयति मति तेजःपालस्य ॥

३ कथमिदं पुत्रलयाभिवानो मम पूर्वभूतध्राता आगच्छति ।

४ ...नाथप्रसादः अस्माकं भट्टनाविभूतानाम् । एष तुरुष्कवेषः राक्षसतुल्योऽपि सुखार्थम् ॥
अये मम लघुक्रान्धवः शीघ्रक्रान्धवेयः पुरतः प्रक्ष्यते । वत्स ! कुत इदानीं प्रतिव्रजे ।

५ आर्य ! मया श्रीतेजःपालमतिमन्त्रितप्रहितप्रयोगेन स्पर्शरूपानभूषविच्छलदूतीभूय सकलभ्ले-
च्छजातिनरेन्द्रनाथस्य वगदादिविषयवसुबाधिस्य खलीपनामनेयस्य पुरं गत्वा विज्ञतम् । यन्नाथ !

कारहुंकारमुहरिदकंठंतरो तिहुयणतवणीभूदपयावाहं तुम्हाहंपि सयलरायचू-
 डामणिपहाणाए आणाए न वट्टदि कदमुट्ठिमंगीकारो मीलच्छीकारो । ता
 एदं आकन्निदूण कुविदेण तेण पिधिवीनाघेण तए निगडिदूण कदाहिणिवेसो
 अम्हाहं पासम्मि पट्टावइदब्बुत्ति लिहिदरायादेसहत्यो अहंजेव पेसिदो । ता
 मए तत्थ वगदादिनरिंदपेसिदो दूदोहं आगडुत्ति खप्परखाणनरिंदस्स सो
 रायादेसो समप्पिदो । ता तस्स रायादेसस्स दंसणमत्तेणवि मीलच्छीकार-
 देसोवरि चलिदो खप्परखाणराया । अघ मए गूणपणिधिरूवेण देसरक्खण-
 वियक्खणस्स मीलच्छीकारनंदणस्स निवेदिदं तं विग्गहुट्ठाणं । ता इमिणा
 वि आजलीभूदेण मीलच्छीकारस्स कधिदुं पधाविदुम्मि ।

कुवलयकः—भो मदिशालिया शाहु शाहु तए लविदं । मएवि गूढ-
 पुलिशत्तं पत्तेण गुज्जललाया तुम्हाहं मालिदतुलकदेशंपि शयलंपि दाइ-
 स्सदि । ता तुम्हेहिं शमलशमपंमि न जुज्झियच्चंति वयणेहिं तोसिदूण
 भेदिदे गुलवालपदावसीहपभिदिगुजलमंडलेशलसमूहे । ता जज्जलियं सयलं
 पि लिउलायचक्कं ।

शीघ्रकः—अम्ह्हे फलिदा सचिवरायस्य मदिलदा । दाणिं खप्पर-
 खाणपयाणकघाए विहुरं करेमि मीलच्छीकारस्स कडयं ।

सुरिताद्वह्वरुह्वरमुपरितः कृष्णान्तरः त्रिभुवनतपनीभूतप्रतापानां युष्माकमपि सकलराजचूडामणि-
 प्रशानायामाश्रयां न वर्तते कृतमहत्त्वाङ्गीकारो मीलच्छीकारः । तदेतदाकर्ण्य कुपितेन तेन पृथ्वी-
 नाथेन त्वया निगडयित्वा कृताभिनिवेशोऽस्माकं पार्श्वे प्रस्थापयितव्य इति लिपितराजादेशहस्तः
 अहमेव प्रेषितः । तन्मया तत्र क्षमादिनरेन्द्रप्रेषितः दूतोऽङ्गमागत इति स्वर्परखाननरेन्द्रस्य स राजादे-
 शः समर्पितः । तत्तस्य राजादेशस्य दर्शनमात्रेणापि मीलच्छीकारदेशोपरि चलिताः स्वर्परखानराजः ।
 अयं मया गूढप्रणिधिरूपेण देसरक्षणविचक्षणस्य मीलच्छीकारनन्दनस्य निप्रेदितं तद्विग्रहोत्थानम् ।
 तदनुनापि आजलीभूतेन मीलच्छीकाराय कथयितुं प्रधाप्रितोऽस्मि ।

१ भो मतिशालिन् साधु साधु त्वया लपितं । मयापि गूढपुरुषत्वं प्राप्तेन गूजंरराजः युष्माकं
 मारिततुल्यदेशामपि सखलं दास्यति । तदुष्माभिः समरसमये न योद्धव्यमिति वचनैः तोषयित्वा
 भेदितः सुरपालप्रतापसिंहप्रभृतिगूजंरमण्डलेष्वरसमूहः । तत्रर्जरितं सकलमपि रिपुराजचक्रम् ।
 २ अहो ! फलिदा सचिवराजस्य मदिलता । इदानीं स्वर्परखानप्रयाणकनया विहुरं करोमि
 मीलच्छीकारस्य पटङ्गम् ।

कुवलयकः—हैगे विष भेदिदविषक्खपक्खनलवइकिं वयंतीए हलसिपं
कलिय दावइस्सं पयाणयं सिलिचीलघवललायादो ।

इति निष्क्रान्तौ ।

(प्रवेशकः)

(ततः प्रविशति चिन्ताक्रोषविषादव्रीडाविमज्जमानमानसो यथोचितवेषो गोरीईसपनाम्ना
प्रधानपुरुषेण सह भीडच्छ्रीकारः)

मील०—चाणामि त्तासितं तं चनवतमधुला खप्पणक्खामलावा
जं पत्तो सो छलेहिं लिउचनविधुलं मं चिलं चाणितूण ।
मंतूनं तेसफंकं कडयफडखडावचलासाविवाता
ताही तत्तं पयानं निचफुचमतिना कुचलेसेन तेन ॥ ३ ॥

(प्रधानं प्रति) चैलमुहादो चानितून तं विगगहुट्ठाणं ताव पिसितं मए
कुवितपगतातिपूवतितोसणनिमित्तपं रदीकादीफिहाणं निचकुल्लयुकलं तुह
मंतपयोकेन । ता किं दाणिं जुत्तं ।

प्रधानः—(साम्निप्रगोछातं) तेवें तनुतनुच कुलु चालु विचालं । संपतिअ-
वदालनं ज्येव लवित्त न लम्किज्जते निचतेसो । अग्नधा खप्पलखानलावलुंदितनि-
चचनवतसोगतूनमानसो ज्झित्तनजुवलावो तुम्हाहं पवुत्तावहितपसहं हुविज्ज ।
ता इत्थ लियुचयचपलच्छी नहितए कामं तत्थं होति ।

मील०—(सक्त्रोषहासवेशम्) धिक्कं धिक्कं ले फपलाचलावघाती सति
सहितए मह पोलिसपातपुग्गूलनमत्ततंतावलुच तुह मंतो ।

१ अहमपि भेदिदविषपञ्चनरपत्रिकिवइन्त्या हर्षितं कृत्वा दापयिष्ये प्रयाणकं श्रीवी-
रधवलराजात् ।

२ जानामि त्रासितं तं मधुराजनपदं रसपरखानराजः

यत्प्राप्तोऽसौ छलैः रिपुजनविधुरं मां धिरं ज्ञात्वा ।

मत्वा देशमङ्गं कटकभटपटाप्रत्यला ....

समाहर्षं प्रयाणं निजमुज्ज*गृहमेवेन तेन ॥

३ धरमुराहं ज्ञात्वा वद्विमहोत्थानं तावद्वेषितं मया कुपितधगदादिभूपतितोषगनिमित्तं रदी-
प्रागभिधानं निम्नुरगुलं तव मन्त्रप्रयोगेन । तत्किमिदानीं युक्तम् । ४ देनं दनुतनुजं कुरु धार
दियारम् । सग्नति अवधारणमेव ... न रक्षिष्यते निजदेशः । अन्यथा रसपरखानराजमुष्टितनिजजन-
पदसोक्तदूनमानसोऽस्ति ..... युष्माकं ..... भवतु । वदन्न रिपुजयजय लक्ष्मी ..... भवति ।

१ The text seems corrupt.

तेसो एस पयातु लक्षशमुहे अकालकत्तलता
सो पुत्तो वि छडित्ति जातु मरणं किं तेहिं सोहं उण ।
संकट्टे मिलने पत्तंयति पलं दत्थून ता कंप्ते
सल्लं वालिनिथो पयोथलखडापाणेहिं निट्ठीयति ॥ ४ ॥

(नेपथ्ये कलकलः)

(समयसंभ्रमम्) कथं एसो कप्पंतकुवियकीनाशकठोलताठाचच्चियमानश-
लीलस्स सयलस्सवि अतिमघितपयोनिथिसमुच्छलियकालकूडालोपनपलाइत-
सुलामुल्लुक्केशलविलवितकोलाहलसत्तिसो कलयलो सुणीयति कथावालस्स ।
(पुनर्नेपथ्ये)

नाथ ! नाथ ! लक्ख ! लक्ख ! एदे कवलनुकंठियमकिंकला इव पद-
लनपूलकालकला इधज्जेव धावन्ति केवि सुफडा ।

मील०—के एसो अपुरब्बुप्पातुव्व मह सिविलमज्झम्मि ।

(पुनर्नेपथ्ये)

कत्थ रे कत्थ ! सो नियमुयजुयलवलगलहत्थियकीनाशसारो मील-
च्छीकारो ।

मील०—(समयकम्पम्) अले ! वीलधवल पलग्गे सलथाणुक्कपोलणिको-
पनातिव्व एसो ।

(पुनर्नेपथ्ये)

नूनं नत्थि कत्थवि अम्हाहं नाहो । अग्नधा कथं एतिसेहिंवि विधुलविधु-
लेहिं कोलाहलेहिं अम्ह लक्खणत्थं न धावति ।

१ देश एष प्रयातु राक्षसमुखे .....

स पुत्रोपि मृदिति जातु मरणं किं वैः सौख्यं पुनः ।

सङ्कटे मिलिते .... बलं द्रष्टुं तं कम्पते

शतयं वारिनिधिः पयोधरषटापात्रीयैः निष्ठीयते ॥

पथमेव कस्यान्तदुपितकीनाशकठोरदाडाचर्व्यमानशरीरस्य समलस्यापि अतिमघितपयोनिथिसमु-
च्छलितकालकूडालोपनपलायितमुसामुनेभारविलपितकोलाहलसदृशः कलकलः श्रूयते एवम्भावाम्ब्य ।

२ नाथ ! नाथ ! रक्ष ! रक्ष ! एते कवलनोत्कण्ठितयमकिंकला इव प्रहरणपूरकगलकला इदं धावन्ति
केऽपि मुमताः । ३ क एसोऽपूर्वतात इव मन शिविरमप्ये । ४ कुत्र रे कुत्र स निमनुजयुगलपल्लाह-
स्तित्रकीनाशसारो मीलच्छ्रीकारः । ५ अरे ! वीरपण्डः प्रलभः दारपतुर्नोत्पी .... एतः । ६ नूनं नास्ति
इवापि अस्माकं । नाथः अन्यथा कथमेतादृशैरपि विपुर्विधुरैः कोलाहलैरम्माकं रक्ष्माय न धावति ।

विश्वत्रयीसुभटविक्रमसङ्ख्यासु

सद्यो महान्तमनयन्महिमानमय ॥ ८ ॥

(अत्रिासत्त्वरातिरेकं विभाव्य)

धात्रा सैनिकसप्तयः खलु भवद्भाग्यानु रूपश्रियं

ध्यात्वान्तर्मनसैव ये विदधिरे तेषां गतिं किं स्तुमः ।

तेभ्योऽपि त्रसनत्त्वरागतिभरादायुः स्थिरं निर्मितं

येषां ते जवमञ्जुलेन तु कृता द्रव्येण केन द्विपः ॥ ९ ॥

किञ्च—

अरयस्त्वरया जग्मुरस्माकं पश्यतामपि ।

इति व्रीडाभरेणेव न्यञ्जुखास्तव चाजिनः ॥ १० ॥

भृशमद्भुतानामपि परपरिभवपरिरम्भो विडम्बनडम्बराय जायेत ।

तथाहि—

गतिजित इव पुच्छोच्छालनच्छन्नैव

स्वयमनुचरभावं प्राप येषां समीरः ।

असदहितगतिश्रीतजिंतास्तेप्यकीर्त्तिं

विदधति धुतधूलीकैतवात्त्वचुरङ्गाः ॥ ११ ॥

(सौत्रासहासम्) आत्मीयरूपसमदा इव येऽङ्घ्रिभूत-

धूलीभयादतितरां त्वरिताः स्फुरन्ति ।

क्षिप्त्वा रजो निजपदाहतमेव तेषां

त्वद्राजिनामपि मुखे रिपवस्त्रसन्ति ॥ १२ ॥

(सावेशं च) देव ! देव ! परिहर त्वं समरसमारम्भसरम्भममुम् । यतः-

क्रुद्धः सैप परेषु वीरधवलः सूरेषु साक्षादिति

त्रासेनेव हतप्रतापमहिमा सङ्कोच्य दूरं करान् ।

अर्कोऽपि स्वमगोपपदिवि रजःपूरेण कोऽन्यः पुरः

स्थातास्ति त्वयि विष्टपैरुमुकुटे दिग्जैत्रयात्राकृति ॥ १३ ॥

(सप्रभावातिशयम्)

स्तेच्छः स्फूर्जति नैव वीरधवलक्ष्मापालग्वद्भक्षतो

मामित्याप पतिस्त्रिषां यदि मुदं शत्राविह ग्रामिनि ।

एतत्पादरजःप्रसङ्गजनितं तस्याहरिष्यत्युनः

कः शोकं यदि मा भविष्यदभितस्त्वत्कीतिमन्दाकिनी ॥ १४ ॥

वीरधवलः—कथं हस्ततः अस्त एव चिरकालोपस्थितोऽपि समरसमा-
रम्भोऽयमस्मद्भुजस्तम्भयोरभाग्यरहस्येन ।

(सनिर्वेदं च)

एतस्मिन्सुचिरोपवासविपुलः क्षुत्पारणार्थं समा-

कृष्टप्रौढनरासिचन्द्ररसनाभीमे भृशं मद्भुजे ।

धिग्घातः किमु दौकितोऽद्य कवलः पूर्वं त्वयाऽसौ हृत-

क्षेत्पश्चादपि कस्तवाप्ययमुपालम्भोऽय कर्मेदृशम् ॥ १५ ॥

द्वारभट्टः—देव ! परिहरावेशमुत्तरङ्गम् । गतोयमतिदूरमलीकसुरता-
भिनिवेशस्त्यङ्गयभट्टरस्येच्छागतिः स्लेच्छाधिपतिः ।

वीरधवलः—(तथा विधाय मष्टं प्रति) त्वमप्यत्रैव निवेशय शिविरं, प्रवे-
शय च सचिवमरालं श्रीतेजःपालम् ।

भट्टः—यदादिशति देवः । (इति निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविशति तेन.पालः)

तेजःपालः—(सहर्षप्रकर्षोत्कटम्) कदरि ! पौरुषोत्कटता श्रीवीरधवलदेवस्य ।

श्रीलावण्यप्रसादाद्भुजशिविरचरा दीप्रकुन्तप्रदीपा

यावद्भावन्ति शश्रुं तमसि रणरजोजन्मनि द्रष्टुमेनम् ।

तावद्वायामिदोपाकरतरणिशतैरप्यभेद्यं समन्ता-

द्भुक्कीर्तिध्वान्तमन्तः कृततरलगतिः प्राविशत्सैष दक्षः ॥ १६ ॥

(किञ्चिदुपस्थाय राजानं प्रणमति)

वीरधवलः—सखे ! सखेदा इव ययमस्मिन्सुहृद्दि प्राणप्राह्मपि प्रणश्य
प्रयाते । अपया—

दीपे दीपे गृहकुहरतो यावमेत्यन्धकारः

स्फाति यत्तां प्रमरतु पुनः कुत्र दीप्ते दिनेशे ।

मत्पद्मेऽस्मिद्धसति समिनः म प्रणश्य प्रयातु

फासौ गन्ता पुनरुपचिते वस्तुपालप्रपञ्चे ॥ १७ ॥

तेजःपालः—देव दिव्यशक्तिसम्पृक्तभुजादण्ड ! ।

उत्कर्षाय प्रभवति भुवः पौरुषाम्भोधिरन्त-

र्मप्रक्षमाभृत्ततिरतिरामुत्तरद्वस्तवैव ।

वीरधवलः— (सस्मितम्) भृशमीदृशमेवैतत् ।

रङ्गद्वालहरिरुचिरैर्वस्तुपालाननेन्दु—

ज्योत्स्नाजालैरुपचितरुचिः सैष शिक्षाविशेषैः ॥ १८ ॥

तेजःपालः—सत्यमेवेदम् ।

स्वामिन्नुग्रप्रतापस्तव सचिवपतेर्वस्तुपालस्य बुद्धि-

गौरी प्रेमातिरेकादजनि तदनयोर्नन्दनारोश्वरत्वम् ।

तेनैकामेव कान्तां निदधतुरपृथग्यत्नजाग्रत्प्रयोग-

प्रागल्भ्यैकप्रभावौ सुरसरिदुपमामुचकैः कीर्त्तिमेतौ ॥ १९ ॥

वीरधवलः—किं वच्मि सचिवपतिमतिचरितम् ।

युद्धे व्योमालयाले जलरुधि न्धिरैः खड्गकृत्सारिगर्भा-

कृष्टान्तःसस्त्वशोचिःकणजनितजनिर्यत्प्रतापैकशास्त्री ।

सद्यः प्राप्नोति वृद्धिं वियति कुसुमतां नेतुमेतं शुतीनां

नाथं कालाग्निर्द्धं भुजगजगति च स्फारमूलानुकारम् ॥ २० ॥

सोऽपि सम्प्रति प्रतिभट्टघटाविघटनपटुना अस्य मन्त्रीन्दोर्मन्प्रादोपेन
भृशमभिहतारम्भो मदवलोकनादेव तथा पलायितवान् हर्म्मोरवीरः, यथा—

धिग् धिग् मुक्तपराम्रमस्य समितौ पृष्ठे लगत्यस्य यः

स्विन्नाङ्गस्य कलङ्कपङ्कपदवीमापाति सोऽपि धुचम् ।

मत्त्वेतीव समीरजित्तरगतेरस्यायुना ग्रस्यतो

रेणुः स्वक्रमसम्भवोऽपि न भृशं शृष्ठं परिस्पृष्टवान् ॥ २१ ॥

(नेपथ्ये)

द्रष्टुं त्वत्सैनिकावासमिव व्योमाग्रसङ्गनः ।

क्षणं स्थिरगतिः शर्मकर्म साक्षीकरोतु ते ॥ २२ ॥

त्वढाह्वयूहवीहायुतधरणिरजक्षक्रयालैः समन्ता-

दुलङ्घिः पूर्वमस्तनुरनिरजनि जगद्गोचनं षण्डरोचिः ।

धौतस्त्वत्कीर्त्तिदुग्धैरिव पुनरधुना सैष नैर्मल्यशाली

श्रीलावण्यप्रसादोद्भव ! तव सुखदो लब्धमध्याह्नसन्ध्यः ॥२३॥

तेजःपालः—अहो! वचनचातुर्यं वैतालिकस्य । यत्सैन्यनिवेशादेव पौरुषावेशमध्याह्नसन्ध्योपदेशमयोभिस्तिसृभिर्भङ्गिभिस्तरङ्गितमेकमेव वचनं कर्णायतंसयत्यस्माकम् ।

वीरधवलः—सखे सचिवशेखर ! मध्याह्नसन्ध्येति स्वयमागतानागतजनज्ञानपरायणो भव । वयमपि क्षत्रकुलोचितं सान्ध्यं कर्म कुर्महे ।

(इति निष्पान्ता सर्वे)

चतुर्थोऽङ्कः

पञ्चमोऽङ्कः

(ततः प्रविशति कञ्चुकी)

कञ्चुकी—(नराजंराणि कतिचित्पदानि प्रदाय सन्निवेदम्)

सोऽहं यष्टिगतिस्त्रिविक्रम इति ख्यातः शृणोति श्रुति-
स्तारं वक्तरि भाषुकेऽर्पितमुखे नामेव दातुं शिशोः ।

अङ्गुष्ठाङ्गुलिभिन्नपक्ष्मपुटके किञ्चिद्दृशौ पश्यतः

सर्वं जीर्णमिदं स्पृहैव तरुणी नाद्यापि मां मुञ्चति ॥ १ ॥

अपि च—सर्वाङ्गं पलितच्छलेन जरया मुक्ताः कटाक्षच्छटाः

स्वात्मा कम्पयते शिरश्च विषयाभोगान्निषेधान्निव ।

आलोकाय मुहुर्जलं वितरतो वाष्पच्छलाचक्षुषी

देहोऽद्यापि तथापि सङ्कुचति मे मृत्योर्भिषेवाधिकम् ॥२॥

(सविमर्शम्) कथमधुना दयितजयलक्ष्मीदोलायमानमनसमानन्दपिण्ये
देवीं श्रीजयतल्लदेवीम् । चिरविरहखिन्नाया हि देव्याः ,

घटिका प्रहरायते पुनः प्रहरोऽस्या दिवसायतेऽधुना ।

दिवसस्तु युगायते दधद्विधुमन्ते तपनोत्करोत्कदम् ॥ २ ॥

तदेतन्मनोविनोदनाय किमुचितं स्यात् ।

(आकाशे)

(कराकृष्टशङ्खुलीविक्रस्वरविवरास्खलितपतद्रुणं कर्णं दत्वा) किमास्थ भोः ? । “समीक-
समयस्फुरदनीकमयपलायितहम्मीरप्रमोदपुलकितशरीरः श्रीवीरधवलदेवो दे-
वीयदनारविन्दद्युतिमकरन्दपानोत्सवोत्सुकविलोचनरोलम्बयुगलो घवलकं
प्रति प्रयाणकं कृतवान् ” इति । तदहमप्यनयैव प्रवृत्त्या प्रवर्त्तयामि देवीम् ।
(इत्यौत्सुक्यत्वरितनरास्खलितपदं किञ्चिदुत्सर्पति)

(ततः प्रविशति नरविमानाधिरूढः श्रीवीरधवलदेवस्तेजःपालश्च)

वीरधवलः—(पुरोऽवलोक्य तेनः पालं प्रति) सखे ! क एष नभोमण्डलमण्ड-
पावष्टम्भमूलस्तम्भायमानो गिरिः ? ।

तेजःपालः—देव !

धरित्रीधम्मिल्लो विलसति वसिष्ठकृतुशन-

स्फुरद्भूमः श्यामीकृतवपुरसार्वभुदगिरिः ।

इमे ताराभारास्त्वदहितघशःपद्मदञ्जपो

यदङ्गं रङ्गन्तः कुसुमभरभङ्गीमविभरुः ॥ ३ ॥

वीरधवलः—अहो कियत्सौभाग्यतुङ्गतालङ्कृतोऽयं गिरिः । तथाहि—

उत्सङ्गे विनिविष्ट एव फणभृत्पुण्यां मुजङ्गवज-

व्याजस्फूर्जदतुच्छकज्जलमिलद्वाष्पाम्बुपूरस्पृशः ।

धुम्बत्येव दिवं परिस्फुरदुडुस्वेदद्रवाद्रां भुवा

कान्तारप्रकराद्भुरच्छलचरद्रोमाध्वयाऽऽलिङ्गितः ॥ ४ ॥

तेजःपालः—

पतदिह मरुताऽमुनैव मन्ये गगनमधारितरां धराधरेण ।

जलनिधिजलकैतवादिदं तु च्युतमवलक्षमलक्षयतैव दिक्षु ॥ ५ ॥

वीरधवलः—अमुमेव मौलिविभूषणतया विभूषयति भगवानचलेश्वरः ।

यच्चूलाभाजि चन्द्रे विजयिनि विगलचन्द्रकान्तद्रवाधै-

रस्मिन् धत्ते पतद्गोपलपटलशिली न प्रतापं दिवापि ।

शङ्के पङ्केरुहाणि श्रियमतिशयिनीं न श्रयन्ति श्रवन्ती-

सन्तानेषु प्रतानं कुमुदसमुदयो न क्वचिन्मुञ्चते च ॥ ६ ॥

(सप्तपत्वार च)

ते मेरुप्रमुखाः क्षयक्षणसमुद्गाम्यन्मरुदुम्बरै-

रङ्गीना दिवि कर्करोत्करतुलां भूमीभृतो विभ्रति ।

शैलोऽयं परिकम्पतेऽपि न पुनस्तां सप्तपातालिकां

भित्तोच्चैरचलेश्वरेण चलता संरम्भतः स्तम्भितः ॥ ७ ॥

तेजःपालः—देव कादयपीकामुक ! पश्य पश्य पर्वतस्योपत्यकापरि-

सरेषु कृतप्रतिष्ठो वसिष्ठाश्रमोऽयं न कस्य विश्रमयति नवनानि । इह हि—

तृणकचलनलीलाघातसारङ्गकान्ताविरहविधुरमुद्यत्कन्दनं बालमेणम् ।

अपि मृगरिपुषत्नी दृरितातङ्कमङ्के कलयति करुणार्द्रा दुग्धपानोत्सवाय ॥ ८ ॥

अहो ! महामुनिमाहात्म्यवशांबदा इव,

कुसुमसमुदयान्ततान्तभृङ्गीकलकलकूसमिधःकथाविनोदाः ।

अनुवनमपवैरमग्र वासं दधतितमामृतवोऽपि तुल्यकालम् ॥ ९ ॥

(सप्रमोदानुरागम्) अहह महर्षिसंहर्षादिव,

कादर्यस्पष्टशिराभरोपमलतासंवेष्टिताङ्गा जटा-

जूटप्रायदलप्रतानमुकुटाः सौख्योपविष्टा ध्रुवम् ।

उत्फुल्लानि तपोधना इव वनोत्सङ्गे भृशं विभ्रते

शुभ्रध्यानविभानिभानि शिरसा पुष्पाण्यमी पादपाः ॥ १० ॥

वीरधवलः—मन्त्रिमाणिक्य ! पवित्रय नेत्रमितोऽप्यत्र तपोधनेषु ।

अमी हि नियमनिरुद्धश्वासनिष्कम्पवपुषः पद्मासनोपविष्टा एव संसारसागरं
तरन्त इव न कस्य चमत्कारयन्ति चेतांसि ।

तन्मालिन्यं दधति विषयग्रामपङ्कप्रपञ्चैः

पञ्चाप्यन्तःकरणकुहरे स्थापयित्वेन्द्रियाणि ।

एते नित्यं मुनिपरिवृढाः क्षालयन्ति क्षणेन

ध्यानाधानस्फुरितपरमानन्दपीयूषपूरैः ॥ ११ ॥

किञ्च— अनाहतरवोत्तरं परमसौरभं भास्वर—

प्रभापरिमलं सुस्वामृतमयं महाशैत्यवत् ।

ग्रहीतुमिव दुर्लभं प्रशमिनां परं ब्रह्म तत्

विशन्ति करणान्यहो हृदि समाधिदीपस्मिते ॥ १२ ॥

तेजःपालः—(सहर्षानुरागम्) देव ! निस्तन्द्ररौद्ररसन्यसनविवशानामपि

मनांसि शमयत्ययं पवित्रो महामुनिचरित्रोत्सवः । तथाहि—

एता भान्त्यनुरक्तमुक्तिवनिताचञ्चत्कटाक्षच्छटा-

क्षेपाः कीर्त्तिलताङ्कुराः शमरसक्षीराब्धिनीरोर्मयः ।

सद्धर्मध्वजिनीनवध्वजपटाः कर्पूरपूरश्रियः

शुद्धध्यानवशव्रतीन्द्रदशमद्वारोद्गता दीप्तयः ॥ १३ ॥

किञ्च—

वृक्षत्वग्बसनं फलालिरशनं सारङ्गचर्मासनं

तत्पो भूतलमङ्गमूपणमहो भस्मैव वेश्माटवी ।

इत्येते सुकृतानि कष्टकलया क्रीणन्ति धन्याः सुखी

स्वामिन् ! धन्यतमोऽस्त्यमूनुरवन्पुण्यांशभागी भवान् ॥ १४ ॥

वीरधवलः—(पुरोज्वलेक्य) केयं पुनरुक्तितपुरंदरपुरा पुरी परितः परि-

तोषयति जननयनानि ।

तेजःपालः—देव ! भविष्यत्पद्मभूवैभवेन जगन्निर्माणकर्मण्यात्मपरी-
क्षानिष्ठेनेव भगवता वशिष्ठेन विरचितस्य विक्रमातिक्रान्तसुरासुरचक्रस्य पर-
मारवीरस्य वंशोद्भवानामवनिधवानामेकमहिषी महोन्नतचैत्यचूलाचलध्वजाश्च-
लचुम्बितचन्द्रा चन्द्रावती नाम नगरी ।

या निर्मलाम्बुस्पृशि दीर्घिकायां नभःस्रवन्त्यामपि जातविम्बा ।

कृतप्रयाणेव समं रराज भुजङ्गमस्वर्गिणुरीजयाय ॥ १५ ॥

अपि च—

नानारत्नकलापकल्पितमहाप्रासादवृन्दोदित-

ज्योतिश्चित्रितचञ्चलध्वजपटप्राग्भारदग्भच्छदैः ।

आहर्त्ता कलिकालकालफणिनं न्यायैककेकी सदा

यस्यां जातघनोदयप्रसृमरानन्दो नरीनृत्यते ॥ १६ ॥

वीरधवलः—परमारवीरभुजापरिघपरिपालिता परपरिभवानामभूमि-
भृशमसौ विराजति राजधानी ।

तथाहि—

उन्मीलत्कीर्त्तिदुग्धार्णवनवपरिखाभूपिनान्तं प्रताप-

ज्वालाजिह्वोप्रिताग्रं लसदसममहाशस्त्रसम्पानरीडम् ।

प्राकारत्वं प्रमारान्वयनृपतिभुजायुग्ममुच्चैः प्रतेने

यस्याः प्रत्यर्धिपृथ्वीपरिवृढपृथनासङ्गदुर्लङ्घमेव ॥ १७ ॥

(नरविमानानिवेगनादितेन)

(श्लोञ्छोक्त्य) अये प्राप्तव भगवती सरस्वती नाम महानदी ।

पुनाति स्नानेन त्रिदशतदिनी दर्शनयशा-

स्तुनर्दघी रेवा विरचयति पावित्र्यमतुलम् ।

इयं दूरे नामश्रुतिभिरपि दत्ते च श्रुचितां

सुना यातुः पृतं त्रिजगदपि भूतं तदनया ॥ १८ ॥

तेजःपालः—देव ! सुरासुरमहिना त्रिभुवनहितायैव घावन्यसौ । यतः—

ग्रैलोऽयोपकृतिरुमेण जननाद्रोहप्ररोहन्महः-

मन्दोहः महमाऽनया जलनिर्घा क्षिप्तः शिखी चाडयः ।

तत्तापोपशमेच्छया हृदि धृतं सम्भारमम्भोऽह्ना-

मेपा नैव कदापि दापिनमधुस्यन्दोद्यपं मुञ्चति ॥ १९ ॥

अपि च—मयि सत्यामपि भुवने नरका इति कथमिदं कथाऽद्यापि ।
निर्मूलयितुमिवैतानित्येषा प्रविशति भुवोऽन्तः ॥ २० ॥

वीरधवलः—(सहर्षोऽस्मै) नूनमस्याः सिद्धपुरपुरपरिसरे प्राचीमुख-
प्रसृमरं पयःप्रवाहमधिवसन् सुचिरविरञ्चिशिरःकर्त्तनसञ्ज्ञातपातकविशुद्धवर्ध-
मिव भगवान् भद्रमहाकालः,

धूलागलद्धवलसिन्धुपयःप्रवाहो व्यालोलचामरतुलां तनुते त्रिसन्ध्यम् ।
नृत्यन्नसौ प्रसृमरानलचक्षुरस्या नीराजनीभवति च स्वयमेव देवः ॥ २१ ॥
अये ! स्वर्गसीम्नि सुकृतानामनायन्ययेन द्यमानैरगण्यपुण्यार्जननैपुण्या-
धिभिरमरैरमरावतीयेयमस्यास्त्रिभुवनपावित्र्यपरायणायास्तीरेऽधिरोपिता पि-
तामहसर्गावधिरधिरोहति नयनपदवीमदवीपसी गूर्जरराजभुजपालिता रा-
जधानी ।

उच्चैर्धैत्याग्रभागेः स्वलितमिदं महत्त्यद्रथाङ्गस्य भावि
स्थाने स्थाने तदस्माद्विभृतमित इतो गम्यतां दूरदूरम् ।
इत्यस्यां भूरिभासो दिनकरसुहृदः शातकुम्भीयकुम्भा
मित्रं शब्दव्यताकापटकपटकरप्तीडया ज्ञापयन्ति ॥ २२ ॥

तेजःपालः—देव ! पठय पठयामी ।

किं मच्छृद्धारभृद्वावलिबिभवभरोऽहारि हारीभवद्भिः
साक्षादस्यामिर्तावावनिधरविभुना घेष्टिना यमयेपात् ।
तीव्रांशुं तप्तलाहोपमममरगृहा ध्यामगद्गान्पुरङ्ग-
न्मालिस्ताताः पनासायसनरसनया लेलिहन्तो बु शुद्धाः ॥ २३ ॥

वीरधवलः—(सम्मिमम्)

निशि निशि तुहिनांशुज्जपोन्नया जानजाद्या-
कृतिरिव रविमृत्पांमुल्लुमन्यां हसन्याम् ।
इह सुरगृहपद्भिर्यामरं यामरेऽर्मा
तन तपनि पनासायस्नयिस्तारणेन ॥ २४ ॥

एतां पुनरनन्तश्रीमण्डनीयां मण्डपत्येककुण्डलमिव महद्यसद्गुणशि-
शेपरसुरगृहपद्भिर्यामरं यामरेऽर्मा मण्डपत्येककुण्डलमिव महद्यसद्गुणशि-
पन्पिनान्तरीपमममरपतमणिनिशुरं वस्तानं निवान्नान्नान्नोरजरजःपरिरम्भ-

सम्भावितशतकुम्भशोभमम्भो विभ्राणं जगदानन्दनिधानं सिद्धसागराभि-
धानं सरः ।

महाम्भोधिर्गम्भीरिमगरिममाधुर्यविभवै-

जितो येन श्यामोऽजनि जनिन्दुःखव्यतिकरः ।

बहत्पौर्वव्याजादुरसि परितपं न घटते

सरस्यत्पाप्येतदिरचिनपरीरम्भपरया ॥ २५ ॥

सदा पूर्णेऽभ्यर्णस्थितहरसहस्रालिकशशि-

प्रभाचञ्चन्द्रोपलपटलसोपानसलिलैः ।

क सम्भाव्यो यत्र प्रलयसमयद्वादशरवि-

च्छचिह्नोपैः शोषः कथितपृथुपाथोधिभिरपि ॥ २६ ॥

तेजपालः—देव ! एवमेवैतत् ।

यत्रौर्वप्रकराः स्फुरन्ति गिरिशप्रासादकुम्भमति-

च्छन्दैः कुम्भचयाः पिवन्ति च सदा नमूत्तथाप्यूनता ।

एकौर्वज्ज्वलनैककुम्भतनयश्रीडानिपीतोदंक-

श्रीहार्ताः पुरतः क तस्य सरसः क्षीरार्णवो वर्ण्यताम् ॥ २७ ॥

(पृजितनमस्कृतसमुचीर्णायां सरसत्वां नरविमानवेगं विभाव्य)

देव ! देव ! पश्य—

ये दूरक्षितिमण्डलस्थितिजुषो दृष्टा निविष्टा इव

त्वां सद्योऽनु विमानवेगरभसायातं निरूप्यैव ते ।

अभ्युत्थानमिव क्षणात् क्षितिच्छहः कुर्वन्ति ते सर्वतः

स्मेरस्पुपततिस्मितशुतिभृतो विस्तीर्णशाखाशुजाः ॥ २८ ॥

वीरधवलः—(अङ्गुल्या दर्शयन्) नयनमार्गमियमायातैव महीमहेलाक-
र्णावतंसकुसुमं कर्णावती नाम नगरो । यस्यामनवरत्नमपि,

तदस्फुटत्साभ्रमतीतरङ्गरङ्गमृदङ्गध्वनितेन लक्ष्मीः ।

अस्मत्पितुः श्रीलवणप्रसाददेवस्य नर्नन्ति कराब्जरङ्गे ॥ २९ ॥

तेजःपालः—देव महीमण्डलमण्डन ! किमुच्यतेऽस्याश्चाकृत्वम् ।

एका साभ्रमती सरिहृहरिपु स्वैरं द्वितीया विपत्—

कुल्यावीचिपु रोचमानरजतादर्शोज्ज्वलास्तु ध्रुवम् ।

तन्वाते निविडं तपः फणि रीगीर्वाणपुयौ सदा
न्यङ्मुख्यौ परिलम्बिविम्बमिपतो यस्या ग्रहीतुं श्रियम् ॥ ३० ॥

वीरधवलः—अहो ! त्वरातिरेको नरविमानस्य ।

गृह्णाति दूरस्थितमेव वस्तु विलोचनं यावदिदं पुरो मे ।
दूरेण पश्चात्पतितं निमेयात्तत्तावदामोति चलन्मुखस्य ॥ ३१ ॥

तेजःपालः—देव ! प्रथमप्रसूत्वरहृदयानन्दशुणवलाकृष्टमिव पुरः पपात
नयनवर्त्मनि धवलकुकुं नाम नगरम् ।

वीरधवलः—(पुरोज्वलेक्य) धवलकपुरलक्ष्मीलीलाधम्मिल्ल इव लक्ष्यते
देव्या जयतलदेव्या विलासोद्याननिवेशः ।

अस्योपरि स्फुरति वायुहतप्रसून-
व्यूहोद्भवा गगनसीम्नि परागराजिः ।
अन्तःप्रवेष्टुमसहा मिहिरस्य दीप्ति-
च्छायाच्छिदे प्रकुपितेव विकम्पमाना ॥ ३२ ॥

तेजःपालः—अहो ! अहितेन विहितः प्रहतिप्रयोगोऽपि महतां हितायैव
जायेत । तथाहि—

वेल्लद्वल्लिच्छदनविवरैश्छेत्तुमश्रान्तिदूरं
छायाधूरं क्षिपति खलु यां कर्कशां कान्तिमर्कः ।
साप्येतस्य भ्रमरनिकरश्यामधाम्नः पिशङ्गी
रहस्यद्वेऽरुणमणिमयाकल्पसन्दोहकल्पा ॥ ३३ ॥

वीरधवलः—नूनमिदानीमिहैवात्मानं रमयमाणाऽस्ति देवी । तथाहि—

भान्ति तद्वदनचन्द्रचन्द्रिकाचन्द्रकाः कुसुमगुच्छकच्छलात् ।
शाखिमौलिषु चलदलावलीमध्यलब्धनिगमा हवोद्गताः ॥ ३४ ॥

तेजःपालः—देव ! धवलकपुरप्रवेशमुद्गृह्णामिहोत्सवं यावदिहैवोद्यानले-
खासु खेलनीयं देवेन । पुनरहं पुरि पुरो गत्वा कारयामि प्रवेशोत्सवप्रगुणताम् ।

(इति तुरङ्गमं समाख्य निष्क्रान्तः)

वीरधवलः—(नरविमानादुत्तीर्थ परिजनं प्रति) कासौ अस्माकं प्रियवयस्यः ।

(ततः प्रविशति विदूषकः)

विदूषकः—(उपमृत्य) देव ! मह वालवंभणीसिरकलियपलियकलाबुज्ज-
लजसपसरविहसियतिहुयण ! नियघरघरिणीचरणनहसिहासिहिविहियनिच-
अग्गिहुत्ताणं अम्हाणं वंभणाणं वयणेहिं सञ्चहा सुही होहि ।

वीरधवलः—(सहासम्) वयस्य ! क स्थितो भवानियन्तं समयम् ।

विदूषकः—देव ! नियमंतिपरप्परकहायसणपडिएसु तुम्हेसु नियवा-
हणपुट्टि अद्वंगठावियनियघरिणीसिहिणदक्खाहलपत्तंकरकरणपरमत्थलगो
समंज्जेव अणुवडिओ ।

वीरधवलः—अहो ! महीयानयं, अस्मद्वसनोपचयचकितस्य भवतः
परमार्थप्रकर्षः । (इत्यमुनेव सह उद्यानं प्रवेश नाटयति)

विदूषकः—(पुरो निरूप्य सेष्यम्)

पेयडियकुल्लकरंवा मह खुहियमुहस्स सम्मुहं अहुणा ।

वाअंदोलियसाहंगुट्टं नचावयंति लया ॥ ३५ ॥

(विवेक्य) नाह ! पिकल ! पिकल ! हृदायड्डियं सहस्रनयणस्स नयणसहस्रं प-
रिपुंजियं सीसे वहंती कावि कुट्टिणी भयाउली भआतुरिणहिं पणहिं एयस्स
लयाजालस्स मज्झम्मि परावट्टह ।

वीरधवलः—(विवेक्य) नूनमत्रैव लतावितानकान्तारे मक्षिरहविह-
लीभूताऽस्ति देवी जैत्रदेवी । यदियं हंसिका नाम तच्चरणपरिचारिका शिरसि
कमलमण्डलं धारयन्ती त्वरितमितो व्रजति । (विदूषकं प्रति) धिगू धिगू रे
मूढ ! गौरी गौरस्थं पाण्डुरोगपदे पतितम् ।

१ देव ! मम बालब्राह्मणीशिरःकलितपलितकलापोज्ज्वलयश्च प्रसरविभूषितत्रिभुवन ! निजगृह-
गृहिणीचरणनयसिखाशिरसिविहितनित्याभिहोत्राणामस्माकं ब्राह्मणानां वचनैः सर्वथा सुखीभव ।
२ देव ! निजमन्त्रिपरस्परपरवद्याव्यसनपवितेषु युष्मासु निजवाहनदृष्टे अर्शद्भस्यापितनिजगृहिणी-
स्तनद्राक्षाफलपत्राङ्कुरकरणपरमार्थलप्र सममेव अनुपतितः ।

३ प्रकटितपुद्गलरम्भा मम क्षुब्धितमुखस्य सम्मुखमधुना ।

वातान्दोलितशरणाङ्गुष्ठं नर्तयन्ति लताः ॥

नाथ ! प्रेक्षस्व ! प्रेक्षस्व ! हठादृष्ट सहस्रनयनस्य नयनसहस्रं परिपुञ्जितं शीघ्रं वहन्ती कापि कुट्टिनी
भयाउलीभूता त्वरितत्वरितैः पदैः एतस्य लताजालस्य मध्ये परावर्तते ।

विदूषकः—(सक्रोधम्) नै ह् अहं तुह पासंमि द्वाडसं । वट्टियतिलपिं-
डपंडुरतुंडीए निअवंभणीए खुरसरसिजाइं सेविस्सं । ”

(इति अपसरति)

वीरधवलः—भो भो वयस्य ! कथमिव मयि क्रोधवान् ? ।

विदूषकः—महं पडिवेसिओ नवनवइंवरिसओ महापंडिओ अज्जवि पढ-
णस्स अणिविन्नो माइयापढमक्खरं सिक्खंतो आसि । ता कइं मं मुहुं कहिसिस्ति ।

वीरधवलः—वयस्य ! देवीवदनारविन्दविलोकनविसंष्टुलस्य ममेदम-
विचारतः पतितं वचसि स्खलितम् । बहुक्षमेण क्षम्यतां भवता । तदिदानी-
मेद्येहि लतान्तरित एव पश्यामि तावदात्मनः प्राणेश्वरीम् ।

(इति उपसृत्य कृतागुल्मगुप्तवर्णनिखिलसखीमतिप्रतिक्रियमाणविरहरहस्यवेदिनीं प्रेमाङ्कुर-
भेदिनीं देवीं विलोकयति)

देवी—(सर्वा प्रति) नै हु एस संतायो हिययम्मि नल्लिणसंठघणेण नि-
द्वीपदि ।

जं पीयूसमयूहफरसेण वि होइ विरसियप्पसरं ।

तं कइ विरहहुयासणविणासणं फुरउ सहि कमलं ॥ ३६ ॥

विदूषकः—अरे रासहरायसरिसगमणाओ ! कइं देवीतावोयसमणम्मि
सयलसलिलायरनल्लिणम्मूलणेण अप्पा किलामीयदि ।

लेंछीविलासभयणं हिययम्मि झडिस्सि कुणह देवीए ।

एय सुपाणिनल्लिणं एगं चिय धीरधवलस्स ॥ ३७ ॥

(इति सर्वा अपि सत्तन्त्रममूर्ध्वमवलोक्य)

१ न खलु अहं तव पार्श्वे स्थास्यामि । वर्तितविलपिण्डपाण्डुरतुण्ड्या निजप्राप्तप्याः खुरसर-
सिजानि सेवित्ये । २ मम प्रातिवेशिकः नवनवतिवर्णयाः महापण्डितः अद्यापि पठनस्यानिर्विणः
मातृकाप्रथमाक्षरं शिक्षन्नासीत् । तत्कथं मा मूढं कथयसीति । ३ न खलु एष सन्तापो हृदये
नल्लिणसंस्थापनेन निष्ठाप्यते ।

य-पीयूसमयूसरफलेनापि भवति विरसितप्रसम् ।

तत्कथं विरहहुवाशनविनाशनं फुरतु समि कमलम् ॥

४ अरे रासभराजसदृशगमनाः ! कथं देवीतापोपगमने सकृत्पल्लिआकरनल्लिनोन्मूलनेन

आत्मा द्राम्यते ।

५ लक्ष्मीविलासभगने हृदये शटिति खुरत देव्याः । एव सुपाणिनल्लिणमेकमेव धीरधवलस्य ॥

सख्यः—'देवि ! देवि ! पक्ख ! पक्ख ! तुह विवक्खभूयमयणं निय-
स्वेण निज्झिणंतो पत्तो कोवि कस्सवि पाणवल्लहो ।

(देवी दयितपुत्रमवलोक्य अविद्यावीरधवललिपिलसविलोकसततविलशापि सखीवचनप्रत्या-
यितहृदया सत्त्वरमुत्तिष्ठन्ती प्रलयपरवशवपुरुषविशति)

सख्यः—(सावहित्यस्मितम्) 'देवि ! देवि ! विरहहृदयासणविहुरीकया
उद्धिदुं पि न समत्थीभूआसि ।

वीरधवलः—(सहर्षोच्छासम्)

व्याजेन नव्यपुलकस्फुटितस्य काश्य-

कैयूरितस्य चलयप्रकरस्य देव्याः ।

देवः स्मरः शतमितानि शरासनानि

मां जेतुमुत्सुक इव प्रगुणीचकार ॥ ३८ ॥

(देवी सखीकरावलम्बनात्कथञ्चिदुत्थाय समुपसर्पति)

(देव्याः काश्यातिशयं विलोक्य) नूनममौर्वाबन्धनधनुर्धन्वापि त्रिजगतीं
विजित्य,

अधुना विजेतुकामो मामिव कामोऽयमुत्सुकः कामम् ।

अतिकृशतामनयदिमां मौर्धामिव धनुषि निर्मातुम् ॥ ३९ ॥

(इत्युपसर्पति । देवी सत्रपातिरेकं विचलितप्रीवमास्ते)

(सखेदम्) अतिकृशमिदमङ्गं वीक्ष्य मे मा विलक्षी-

भवतु हृदयनाथः प्रेममग्नान्तरात्मा ।

स्वमिति विपुलवेणीलीलया गोपयन्ती

मयि विचलितकण्ठी कम्बुकण्ठी बभूव ॥ ४० ॥

(इति त्वरितरषदपातमप्रतो गत्वा सहर्षदेन्यम्)

घपुरपचितरोचिस्तावकं देवि ! तादृग्

रसयति रसि चक्षुर्नित्यमप्यान्तरं मे ।

कृशमपि चिरकालादेनयोर्वाक्षितुं तत्

सुमुखि ! नयनयोः किं छन्नमयापि भाग्यम् ॥ ४१ ॥

१ देवि ! देवि ! तत्र विषमभूतमर्दनं निजरूपेण निर्जयन् प्राप्तः कोऽपि कस्यापि प्राणवल्लभः ।
२ देवि ! देवि ! विरहहृदयासणविहुरीकया उद्धितुमपि न समर्थीभूतासि ।

किञ्च । तादृक्षे विरहेऽपि यस्य कथमप्यत्यक्तादग्भवे
लीलालससरोरुहद्युतिरसावद्यापि दासः शशी ।

देवि ! त्वद्वदनेन तेन नयनद्वन्द्वं ममैतद्धृतं

वन्दीकृत्य कुतो गमिष्यति कृशोष्वङ्गेषु शृङ्गारिणि ॥ ४२ ॥

हंसिका—देव ! पिक्ख ! पिक्ख ! ।

देवीए तारिसघणविरहानलकरसिआइं अंगाईं ।

अहुणा तुह दंसणकयपुलकुग्गमपूरियाइं रेहंति ॥ ४३ ॥

अवि य ।

तुम्हंगसंगमरसुल्लसिएहिं नूनं पीणत्यणेहिं हठतोडिदसंधिवन्धं ।

नो कंचुयं मुयइ कंटगसेयलगं देवीइ पिक्ख हिअयं अइलज्जियं य ॥ ४४ ॥

(नेपथ्ये)

देव धवलकुलधुराघौरेयधवल ! त्वर्यतां त्वर्यताम् । प्रत्यासीदति पुर-
प्रवेशमुहूर्त्तः ।

वीरधवलः—(अनाकण्ठितकेन)

आनन्दकन्दलनकेलिसुधारसेन देवि ! प्रसादविशदेन विलोचनेन ।

अङ्गं कृतार्थय मदीयमनङ्गशक्ते ! कर्णद्वयं सुललितेन च भाषणेन ॥ ४५ ॥

हंसिका—देव !

सुचिरागयम्मि दइए सुमुहीणं लज्जलुलियनयणाणं ।

हियपरसणगकयघणगयागयं भासियं ह्यइ ॥ ४६ ॥

(पुनर्नेपथ्ये)

देव कीर्तिकुमुदिनीकौमुदीकामुक । त्वद्वदनावलोकनकुतूहलोत्तरलनय-
नोऽयं वर्तते सकलोऽपि लोकाः । मुहूर्त्तमात्रान्तरायः प्रवेशमुहूर्त्तोऽपि भूतार्त्तो
जनानन्द इव पर्यापतितः ।

१ देव ! प्रेक्षस्व ! प्रेक्षस्व ! । देव्यास्तादृशघनविरहानलरूपाणि अङ्गानि ।

अधुना तव दर्शनरूपपुलकोद्गमपूरितानि रेहन्ति ॥

अपि च । तवाङ्गसङ्गमरसोद्धसितैः नूनं पीनस्तनैः हठनोदितसन्धिरन्ध्रम् ।

नो फञ्चुरं मुञ्चति कण्टकस्वेदलम् देव्याः प्रेक्षस्व हृदयमतिवञ्चितं च ॥

२ सुचिरागते दयिते सुमुखीनां लज्जाबुलितनयनानाम् ।

हृदयरसनाम्ररूपनयनवागतं भाषितं भरति ॥

वीरधवलः—(समाकर्ण्य देवीं प्रति) अस्मदीयहृदयानन्दपरमाणुमयमूर्त्तं देवि ! सञ्चर्यताम् । प्रत्यासन्नो हि प्रवेशमहोत्सवः यदयं तेजःपालमुखेन श्रीवस्तुपालसचिवपतिर्मां त्वरयति । (इति तुरङ्गमारुह्य सुखासनस्थितया देव्याऽनुगम्यमानः सकलपरिवारपरिवृतः सञ्चरति)

(ततः प्रविशतस्तुरगारुह्य महामातृश्रीवस्तुपालतेजःपालौ)

तेजःपालः—आर्य ! सर्वकार्यप्रपञ्चेषु युष्मच्छिक्षया युष्मानिव श्रीमदुदयसिंहसाचिवपरचितोदयमुदयननन्दनमुदयमानयशसं श्रीयशोवीरमेवापृच्छन्,

भवदास्यसुधांशुचाक्सुधारसनेनेव तदीयशिक्षया ।

अहमन्वहमत्यजं मुहुः परितापं कटकक्रमोत्कटम् ॥ ४७ ॥

वस्तुपालः—वत्स ! साधु विहितं भवता ।

तातस्यैवानुत्तममतिनिधेरश्वराजस्य शिक्षा

चेतोऽस्माकं सुरसरिदिव क्षालयामास शुद्धा ।

सूते मन्त्रे कथमपि तथाप्येकतो महद्देवा-

द्रन्धोज्यैष्ठादिव ननु यशोवीरतो विद्म कृत्पम् ॥ ४८ ॥

(पुरतो निरूप्य)

मिथामेह्वद्वेपिप्रजयिजयतेजःशिखियशः-

सुधावीचीचञ्चदपुरिव पुरो वीरधवलः ।

चिरादप्रेक्षोयञ्जडिमयिपुरस्यापि चिरहा-

तपच्यासस्याऽपि प्रमदमयमक्षणाः प्रतनुते ॥ ४९ ॥

(इत्युपसृत्य प्रणमनाय तुरगादुत्तरन्त्यवेगनावितरेण वीरधवलेन भुजाभ्यामालिङ्ग्यमानः सप्रमोदातिरेकम्)

देव ! देव !

अङ्घ्रिप्रणामयोग्यं मां समालिङ्गन्भुजोरसा ।

यं प्रसादं व्यधास्तस्य भविष्याम्यनृणाः कुतः ? ॥ ५० ॥

वीरधवलः—मन्त्रिमाणिक्य ! मा मैवम् । अहमेव तचाधमर्णोऽस्मि ।

अनृत्य मदनदेवो गैशवे लालनं य-

ध्रुवचपसि यदर्णोराजसुनुश्च पोपम् ।

तव मतिरधुनाऽसौ यच्च राज्यस्थितिं मे

कथमहमनृणः स्यामत्र मन्त्रिन्नमीषाम् ॥ ५१ ॥

यतः—सिद्धसिन्धुविशुद्धया तव बुद्धयैव मियोविरोधवद्वसकलविरो-
धकुलया ममापि शौर्यं कमपि महिमानमानयन्त्याऽस्मरचक्रचूडामणिरपि तथा
आसितः सोऽपि हम्भोरवीरः यथा पुनरपि विक्रमेण नोपक्रमते ।

तेजःपालः—देव बुलुक्यकुलकमलकलहंस ! कंसविक्रमोऽपि मील-
चूरीकारः सन्धानपदवीमप्ययमधुनाऽधिरोपितो बुद्धिचातुर्यैरार्यस्य ।

वीरधवलः—(सहर्षोत्सुक्य वस्तुपाल प्रति) कथमिव ? ।

वस्तुपालः—देव ! तस्मात्पलीपक्षितपते राज्यस्थापनामयं प्रसादमा-
साद्य तत्प्रधानपुरुषेण वज्रदीननाम्ना पुरस्कृतं रदीकादीनामयेयं मीलचूरीका-
रस्य शुद्धयं पाथोनिधिपथेन प्रवहणारूढमागच्छत् गुप्तचरमुखेभ्यो मत्त्वा
धृतप्रेषितप्रचुरप्रवहणाधिहृदैः प्रवीरैर्वन्दीकृत्य स्तम्भतीर्थं धृतमभूत् । ततस्त-
न्नुत्स्यर्थं प्रेषितागतप्रधानपुरुषगतागतप्राचुर्येण आजन्मापि सन्धानमकारि
मीलचूरीकारेण ।

वीरधवलः—(सप्रभेदम्)

त्वमेव मे भुजद्वन्द्वं स्कन्धावारस्त्वमेव मे ।

त्वमेव मे महत्पुण्यं मन्त्रिराज ! द्विपञ्चये ॥ ५२ ॥

(इत्युपसर्पति)

तेजःपालः—देव ! पश्य ! पश्य !

हसतीयाग्रतः सोधरुचिसञ्चयलीलया ।

नृत्यतीव ध्वजभुजैः पुरीयं त्वयि वीक्षिते ॥ ५३ ॥

(इति पुरप्रवेश नाटयन्ति)

वस्तुपालः—देव ! दिग्जयजागरूकशक्ते !

तेजोदिवाकरपशोरजनीरुश्री-

मिताकृतिं पुरि निरीक्ष्य चिराद्भवन्तम् ।

तुल्यं मुगाम्बुजविलोचनकैरवाणि

लोकस्य पश्य कलयन्ति विकासकेलिम् ॥ ५४ ॥

तेजःपालः—देव सौभाग्यभाग्यनिधे !

वीक्षाकुतूहलमिलत्तरुणीकटाक्ष-

कान्तिच्छटाविशदभासि हृदि त्वदीये ।

आनन्दिनः पुरजना विकचप्रसून-

मालाधिरोपपुनरुक्तिमयी सृजन्ति ॥ ५५ ॥

वस्तुपालः—देव वसुधासुधाकर !

पर्वतेष्विव मञ्चेषु त्वत्कीर्त्तय इवाभितः ।

वृत्त्यन्ति दिव्यगौराङ्गधस्त्वप्यायाते जितद्विपि ॥ ५६ ॥

वीरधवलः—(तेजःपालं प्रति) सखे ! रिपुविजययशःकुसुमिताया मन्त्री-
शामतिलतायाः प्रत्यक्षफलमिवावलोकयामि पुरतः प्रथितरसालङ्कारणनिजाग-
मनमहोत्सवमहनीयमिदं नरेन्द्रसदनम् ।

(इति घवलगृहप्रवेशं नाटयित्वा सुरङ्गादुत्तीर्य निविडभक्तिमराकान्तस्त्वरिततरसञ्चरणेन
देवताल्यं प्रविष्टः प्रकृष्टपरिमलमिन्दलिकुलगीयमानगुणैरनणुभिः कुमुदैरभ्यर्चितं भगवन्तं भवानी-
पतिमग्रतो विभाव्य समुद्रिभरोमाङ्कुरकर्बुरशरीरः स्तुतिमकरोन् ।)

त्वङ्गालनघनोदर्यिस्त्यच्चूलाचन्द्रधामभिः ।

त्वन्नमस्कारिणां नाथ ! तेजः कीर्त्तिश्च चञ्चतः ॥ ५७ ॥

प्रसन्ना यत्र जायेत भवन्नेत्राम्बुजघयी ।

स स्यास्त्रिविधवीरश्रीमृरिसौरभ्यभाजनम् ॥ ५८ ॥

(इत्यभङ्गरभषिबशीकृतद्वयः पूनाकुमुदसमुदयान्तर्गत एव श्यस्तः प्रत्यक्षीभूय वीरधवलं प्रति)

शम्भुः—यत्स ! भवत्सहजोज्ज्वलभावभङ्गिभिरतिप्रीतोऽहं किं ते
प्रियमुपकरोमि ? ।

वीरधवलः—त्वत्पादान्जप्रसादाञ्जयति मम चमत्कारकृदस्तुपाल-

स्तेजःपालश्च मन्त्रिद्वयमियमवनिः साधुवादेन पत्नी ।

कीर्त्तिस्तेजश्च शीनच्छविरविभिवभवस्पद्भिनी नित्यसेवा-

हेयाकिट्टेपिष्टवीपरिवृद्धपटलं राज्यमेकानपन्नम् ॥ ५९ ॥

किमनःपरमपि मम प्रियमस्ति । तथापीदमस्तु—

वृष्टिं प्रत्यन्दमन्दा विदधनु यस्तुधाऽनेकशस्यप्रशस्या

भूपाङ्ग्यांसि भूपा जगनि जयन्तु यो योजयन्तां यथांसि ।

वाणीवीणारवोद्यन्मधुमधुरगुणाः कोविदाः काव्यभङ्गी-
मङ्गीकुर्वन्तु सर्वे सुकृतमविरतं साधवः साधयन्तु ॥ ६० ॥

शम्भुः—एवमस्तु ।

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

पञ्चमोऽङ्कः

चन्द्रे चन्दनचर्चनव्यतिकरः पीयूषकुण्डे पयः—

प्रक्षेपः सरसीरुहे च सुमनोचासोऽयमासूत्रितः ।

श्रीमच्चण्डपगोत्रमण्डनमणे श्रीवस्तुपाल स्वयं

वाग्देव्या त्वयि दौकितं यदधुना मन्त्रिन् ! मया नाटकम् ॥ १ ॥

आकल्पं ककुभासुरस्त्वदसुहृदुत्कीर्त्तिभृद्भ्रमिया-

समृत्तैव भवद्यशस्ततिमयी मालेयमालम्बिताम् ।

एतन्नाटककाव्यमण्डलमयी माला तु नित्यं सतां

कण्ठे फ्रीडतु दुर्जनाननविभाभृद्भाङ्गनासङ्गिनी ॥ २ ॥

इति श्रीहम्मीरमदमर्दनं नाम नाटकम् ।

संयत् १२८६ वर्षे आपादवदि ९ शनौ हम्मीरमर्दनं नाम नाटकम् ।

APPENDIX I.

श्रीवस्तुपालतेजःपालप्रशस्तिः

श्रेयः श्रीमुनिसुव्रतः स तनुतां यो मन्दरागस्तले
 तन्वानः कमठाधिनाथममृतोद्धारैकधौरेयकः ।
 निर्मेत्यैनमधर्मकर्मलहरीपूरैरपारं भवा-
 कृपारं पुरुषोत्तमाय न तमां दत्ते स्म कस्मै श्रियम् ॥ १ ॥
 यस्मै रश्मिभरो गभीरिमगुणक्रान्तेन कङ्क्षोद्धिनी-
 क्रान्तेनाञ्जनपुञ्जमञ्जिमजयी शङ्के स्वकीयोऽपितः ।
 यस्यैव कमसेचनाय च मुदा मुक्तोऽङ्गभूः कच्छपो
 लेभे लाञ्छनतां स यच्छतु सर्वा श्रीसुव्रतो निर्वृतिम् ॥ २ ॥
 आनन्दाय सुदर्शनाऽस्तु जगतां यस्या मुखेनाग्रतो
 नम्राया मुनिसुव्रतकमनखादर्शप्रतिच्छन्दिना ।
 आत्मदादशतां यहग्रहरहर्देवो हिमांशुर्महा-
 कल्पानल्पपतङ्गपाटवतिरस्कारे चकारोद्यमम् ॥ ३ ॥
 रक्षादक्षो दिवि दिविपदां कोऽपि सन्ध्यासमाधिं
 ध्यातुर्धातुश्चुलुकजलतः शौर्यराशिः पुरासीत् ।
 प्रेङ्खस्वङ्गप्रतिमितितया सम्मुखीनो बभूव
 भ्रूसंरम्भत्रसदसुहृदो यस्य युद्धे य एव ॥ ४ ॥
 वंशे विभ्वन्नितपविदितः पर्वणां वेश्म तस्मा-
 च्चौलुकयाख्यः समजनि समुन्मीलदांनत्यलीलः ।
 तच्चूलाग्रस्मितसितयशश्चेलतानातिरेका-
 देकच्छत्रामतनुत महीं भूलराजो महीन्दुः ॥ ५ ॥
 कृत्वाऽयः कच्छपं सिन्धुराजप्रक्षोभशोभितः ।
 अमन्दरोचितभुजोऽप्यभवचः श्रियः प्रियः ॥ ६ ॥
 कीर्तिस्तोममुधाभृतानि वसुधाखण्डानि रेजुः सुधा-
 कुण्डानोव नवत्रिविष्टपसदां स्वाद्यानि यस्मिन्विभो ।

निन्यं वन्दिग्रहमपि निजं वह्नमन्यन्त मन्ये

घन्यम्भन्या रिपुयुवतयो यस्य रूपं निरूप्य ॥ १६ ॥

यदद्भ्यदनोत्सृष्टैः परमाणुगणैरिव ।

विधिविधाय कन्दर्पं सदर्पं व्यामपि व्यधात् ॥ १७ ॥

सप्ततन्तुप्रपञ्चेन यस्तां कीर्त्तिपटां व्यधात् ।

चतुर्दशापि विश्वानिच्छादयाश्चकिरे यथा ॥ १८ ॥

व्यजयत जयसिंहदेवभूपस्तदनु दिशस्त्रिदशप्रभुप्रभावः ।

यशसि यदसिपे नु दुग्धमुग्धैः श्रितमुद्भिर्दिवि दोहफेनसाम्पम् ॥ १९ ॥

तत्रैलोम्यनिभत्रिभूमिकगृहक्रोडस्फुरन्मालव-

क्ष्माभृत्कीर्त्तिनितम्बिनोमुखपरिक्षेपाय पांसुत्करम् ।

लीलालुसजगद्द्रव्यं स्वररुरोत्त्वानक्षमामण्डल-

च्छिद्रौपैरुत्तरगालयेऽपि तुरगा यस्य क्षणाचिक्षिपुः ॥ २० ॥

विश्वस्योपकृतिव्रतव्यतिकरैस्तैर्यथशस्तेजसोः

सामान्यप्रतिपत्तिमप्यसुलभां लब्धेन्दुतीव्रशुती

काङ्क्षन्ती चिरनन्दितामिव तपोरायुःप्रवृद्धौपर्षीं

द्रष्टुं काञ्चन काञ्चनक्षितिधरोपान्तेऽपि तौ भ्राम्यतः ॥ २१ ॥

तत्कालं कलहे निहत्य किमपि प्रत्यायिताः शत्रवः

स्वर्गस्त्रीपरिरम्भणेऽपि न मनःस्वास्थ्यं समासेदिरे ।

यं कल्पान्तकृतान्तपक्कुराकारस्फुरत्कार्मुकं

पश्यन्तः प्रसरन्तमद्भुतभयावेक्षेन मीलदृशः ॥ २२ ॥

अवशयशान्नु कृपाणपातं विरोधिवीरानमनक्रियाभिः ।

यस्याङ्घ्रिपङ्केजवज्रयासां लक्ष्मीं च दक्षा रम्भादगृह्णन् ॥ २३ ॥

स्यैरेव प्रहृष्टैर्हिपद्भिर्मरीचतैः सुरीभिः समं

गीतं प्रीतिरसैः स्वमेव दृषिते तस्मिन् यशः शृण्वति ।

धर्मां पाति स्म कुमारपालनृपनिर्णयकीर्त्तिकालुष्यदं

तद्वाण्याञ्जनकदमलं न गृहीत्वित्तं सविज्ञोऽग्रहीत् ॥ २४ ॥

जैनं धर्मसुरीचकार सत्साङ्गोराजमयासयद्

धाणैः कुट्टणमग्रहीदपि गुरुपत्रे स्मरध्वंमिनम् ।

इत्थं यस्य परिक्षनक्षिनिभृतो हंभावलीनिर्मलै

रामस्येव निरन्तरं नययशःपुरदिशः पुरिताः ॥ २५ ॥

तादृग्दानपरम्पराभिरभितो निष्काश्य कालं कलिं
 त्रेतादापरयोरहम्प्रथमिकावद्धस्पृहं पश्यतोः ।
 श्रेयश्चन्दनतो विशेषकविधिं कृत्वा यशोजाह्नवी-
 पाथोभिः कृतिना स्वयं कृतयुगो येनाभिषिक्तः क्षितौ ॥ २६ ॥
 अजयदजयपालभूमिपालः क्षितिमथ मन्मथमञ्जुलेन येन ।
 त्रिपुररिपुरपि प्रसूनवाणैरिव पिहितः सहसा यशःसमूहैः ॥ २७ ॥
 अन्तर्यत्कीर्त्तिकासारं कृतस्नानस्य सर्वतः ।
 लक्ष्मणेनलवायन्ते तारागगनदन्तिनः ॥ २८ ॥
 बालः श्रीमूलराजोऽथ विक्रीडन्समराङ्गणे ।
 द्विपल्लनाप्रतानानि समूलमुदमूलयत् ॥ २९ ॥
 आपपे प्रसृतिसम्भ्रमेण यत्तेजसा रिपुयशःसुधारसः ।
 तेन निर्गलितविन्दुघृन्दवद् द्योतते वियति तारकाततिः ॥ ३० ॥
 भूमीभारमथो वभार भुजयोः श्रीभोमदेवो विमु-
 दानारम्भविजृम्भमाणविभवप्रागल्भ्यगर्जयशाः ।
 गीतो यत्तुलया विरोचनसुतः पातालवैतालिकै-
 रथोत्तालमनोभिरन्वहमहङ्कारं चकार स्मितः ॥ ३१ ॥
 यदाननसरोजेन नित्यस्मेरेण निर्जितः ।
 सज्जलज्ज इवामज्जत् यद्यशोजलधौ विधुः ॥ ३२ ॥
 अर्णोराजाङ्गजातं कलकलहमहासाहसिक्यं तुलुक्यं
 श्रीलावण्यप्रसादं व्यतनुत स निजश्रीसमुद्धारधुर्यम् ।
 यस्य प्रत्येकधाराव्यकलितभुजायुग्मशाली रिपूणां
 कीलालैः पीतवासा इव समिति चतुर्बाहुतामेति खड्गः ॥ ३३ ॥
 तादृक्कम्पव्यतिकरभृतां सर्वतः पर्वतानां
 व्यातन्यद्भिः क्षयसमयमरूपरशङ्कातिरेकम् ।
 यत्प्रत्यर्थिक्षितिघवधूवर्गनिश्वासवात-
 व्रातोत्पातैरिव दिवि सदा भ्रेसुरकैन्दुताराः ॥ ३४ ॥
 भूमारोद्धृतिधुर्यदुर्द्धरभुजस्तस्याङ्गजन्मा स्फुर-
 त्कीर्तिः श्रीधवलोऽस्ति वीरधवलोऽहङ्कारलङ्घेश्वरः ।
 यस्मिन्निघ्नति मार्गेण रिपुगणं हृष्यन्ति तस्याङ्गनाः
 कामोऽयं कुरुते मदेकवशगं चित्तेशमित्याशया ॥ ३५ ॥

विक्रीडतो यस्य नवप्रतापयशःकुमारी जगदङ्गणान्तः ।
प्रभावभाजौ लसतस्तदङ्गरक्षासु दक्षाविव सूरराजौ ॥ ३६ ॥

पाताले बलिराजराज्यविशदे विश्वम्भरामण्डले

यल्लीलायितमञ्जुले सुरपुरे कल्पद्रुमुद्राजुषि ।

दारिद्रेण भयद्रुतेन सहसा यद्वैरिवीराश्रया-

दश्रान्तप्रसरेण शैलशिखरिक्वोडेषु विक्रीडितम् ॥ ३७ ॥

यस्यासिरम्भोदसहोदरश्रीः शौर्यं द्विपस्येव मदप्रवाहः ।

सर्पन्सदर्पारिनेन्द्रकीर्तिकासारपूरं कलुषीचकार ॥ ३८ ॥

सचिवप्रवरं कञ्चित्प्रार्थितस्तेन पार्थिवः ।

श्रीमान् भीमो मुदा वाचमुवाच श्रवणामृतम् ॥ ३९ ॥

वाग्देवताचरणकाञ्चननूपुरश्रीः

श्रीचण्डपः सचिवचक्रशिरोऽवतंसः ।

प्राग्घाटवंशतिलकः किल कर्णपूर-

लीलायितान्पधित गूर्जरराजधान्याः ॥ ४० ॥

मतिकल्पलता यस्य मनःस्थानकरोपिता ।

फलं गूर्जरभूपानां सङ्कल्पितमरूपयत् ॥ ४१ ॥

वाग्देवीप्रसादः स्रुतश्चण्डप्रसाद इति तस्य ।

निजकीर्त्तिरैजयन्त्या अनयत गगनाद्गणे गङ्गाम् ॥ ४२ ॥

पातालमूले पिहितांशुभासः पृथ्वीविभागेऽपि हराट्टहासः ।

स्वर्गेऽपि दुग्धाग्निपयोविलासः कीर्त्तिर्यदीया त्रिजगत्पुत्रास ॥ ४३ ॥

कीर्त्तिरुद्गमलितपार्षणसोमः सोम इत्यजनि तस्य तनूजः ।

सिद्धराजगुणभूषणभाजः संसदो विशददर्पणरूपः ॥ ४४ ॥

उत्कर्षप्रगुणां गुणागुणपरिज्ञानौचितां मन्महे

तस्य प्रीतिरसादनन्यमनसा येनान्वहं सेविताः ।

देवस्तीर्थकृदेव केवलनिधिर्विद्यानिधानं गुरुः

सूरिः श्रीहरिभट्ट एव गुणधीः सिद्धेश एवाधिपः ॥ ४५ ॥

सीताकुक्षिसरोवरैकवरलाम्रान्तोऽध्वराजात्यया

तस्याभूत्तनुमूः सदापि जननीभक्तौ च यः पावनः ।

स्फूर्जस्फूर्जटिजूटकोटरपदन्यासोत्थपापच्छिदे

स्वनेत्याऽपि समाश्रितः सितलसत्कीर्त्तिच्छविच्छाया ॥ ४६ ॥

ससलोकचरो सप्ततीर्थयात्रासमुद्भवा ।

गङ्गां जिगाय यत्कीर्त्तिर्विश्वत्रितयविस्तृताम् ॥ ४७ ॥

भैमीव नैषधमहीरमणस्य तस्य

कान्ता सती समजनिष्ट कुमारदेवी ।

यन्मानसे जिनपदाम्बुजभाजि शुद्ध-

पक्षद्वयः पतिरराजत राजहंसः ॥ ४८ ॥

श्रीमल्लदेव इति तत्तनुभूर्वभूव

यत्कीर्त्तिपूरशशिनोर्गगनाङ्कपीठे ।

स्पन्दोर्धुरं प्रसृतयोरिव साम्यदण्डं

स्वर्दण्डमेव विधिरन्तरघत्त हृष्टः ॥ ४९ ॥

विद्येते हृद्यविधौ तदनु तदनुजौ धीनिधी वस्तुपाल-

स्तेजःपालश्च तेजस्तरणितरुणिमस्कृत्तिरोविष्णुमूर्त्ति ।

श्रीमन्नेतौ निजश्रीकरणपदकृतव्यापृती प्रीतियोगा-

चुभ्यं दास्यामि विश्वं जघतु नवनवं धाम तन्मन्त्रमित्रम् ॥ ५० ॥

इत्युक्त्वा प्रीतिपूर्णांय श्रीवीरघवलाय तौ ।

श्रीभीमभूमुजा दत्तौ वित्तमासमिवात्मनः ॥ ५१ ॥

अन्ये केचन रोचमानमतपो मन्त्रीश्वरा भास्करा

लप्स्यन्ते वत वस्तुपालसचियाधीशेन साम्यं कुतः ।

साहं यल्लघुवन्धुनाऽपि दिविपट्टन्दैकमान्यः स्वयं

सामान्यप्रतिपत्तिगौरवपदं वाचस्पतिर्वाञ्छति ॥ ५२ ॥

वीरश्रीवरधाम्नि वीरघवले सिंहारवान्मारवान्

जेतुं यातवति प्रहृष्टपुलकैरुत्तरयन्यौरुपम् ।

यस्तीर्त्वा यदुसिहसिहणवलाम्भोधिं मुजक्रीडया

गर्जन्नर्जितवान् यदास्त्रिजगतीषुक्तालतामण्डनम् ॥ ५३ ॥

सम्पूर्णं भुवने घनेन रजसा श्रीतीर्थयात्रापरि-

स्यन्दिस्पन्दनघृन्दतारतुरगवातक्रमोत्पातिना ।

यत्कीर्त्तः सह पांशुकेलिमुहृदो नन्दन्ति मन्दाकिनी-

दुग्धाम्भोधिबिभावरीविमुककुङ्कुम्भीन्द्ररुद्रादयः ॥ ५४ ॥

येनाऽकारि तमोनिकारि कलशालङ्कारि शशुञ्जय-

क्षमाभृन्मण्डनमिन्द्रमण्डपमहो नाभेयभर्तुः पुरः ।

तेनैकां युधुनीं दधद्विमगिरिः पार्श्वस्थपार्श्वप्रभु-
 श्रीमन्नेमिनिकेतकेतनयुगाभोगेन निर्भत्सितः ॥ ५५ ॥
 यः शत्रुञ्जयशेखरं जिनगृहश्रीतारहारं स्वल-
 त्ताराधोरणि तोरणं यदसृजत्तन्मूर्ध्नि लक्ष्मीः स्थिता ।
 शङ्केऽभूदुदितक्षिपक्षयदना नन्तुं समागच्छतो
 नाभेयं प्रणिपत्य च प्रचलतो यस्यास्यवीक्षाशया ॥ ५६ ॥
 श्रीशत्रुञ्जयशृङ्गसीम्नि सरसि प्राप्याम्बु यत्कारिते
 नीचत्थाय सुधाकराय विबुधाः कुर्वन्ति नोपक्रमम् ।
 इत्यूहं कृतिनोऽन्वहं विदधते कुन्दावदातयुता
 भास्वच्छाश्वतराकया जगति यत्कीर्त्या परीतेऽभितः ॥ ५७ ॥
 येन व्यधाप्यत विधुयुतिहारिवारी
 श्रीपादलिसनगरीमुकुरस्तढागः ।
 यद्यस्त्यगस्तिरिह कोऽपि तदेतु तन्या-
 द्योःस्फालनं मुहुरितीय महोमिंभिर्यः ॥ ५८ ॥
 अर्कपालितकग्रामे तेन तेनेऽद्भुतं सरः ।
 यस्य निस्पन्दलेखेव पार्श्वे वहति बाहिनी ॥ ५९ ॥
 येनोज्ज्वलन्तगिरिमण्डननेमिचैत्ये
 नाभेयपार्श्वजिनसद्गयुगं व्यधापि ।
 अन्तःस्वयंघटितनाभिजनेमिनाथ-
 श्रीस्तम्भनेशगृहमप्युदधारि हारि ॥ ६० ॥
 स्वर्गं यद्गुञ्जैत्यतोरणशिरः पद्यापदैः प्रापय-
 द्वापीकूपतढागमार्गचलनैः पातालमूलं ययौ ।
 सा यत्पौपधमन्दिरोदरवरारामप्रपामध्यभू-
 विश्रामश्रयणेन भूमिमपि यत्कीर्तिर्मुहुर्गाहते ॥ ६१ ॥
 यन्निर्मापितदेवमन्दिरशिरःकल्याणकुम्भप्रभा-
 प्राग्भारैर्विदधे सदा सुदिवसं सर्वत्र घात्रीतले ।
 दृश्यः शाश्वतिकस्तथा प्रसृमरश्यामच्छविच्छद्मना
 यत्स्वद्भक्षतैर्विरचामनघनावक्रेषु रात्रिक्षणः ॥ ६२ ॥
 अस्थापयत्स्थिरमतिः शकुनीविहारे
 संसारतारिलसदम्बडधर्मपुञ्जे ।

श्रीपाद्वीरजिनपुङ्गवयुग्मदम्भा-

द्यो यामिकञ्चयमिवाग्निमघर्मबन्धुः ॥ ६३ ॥

तमेकदा करारोपभर्त्सितस्वर्णशेखरः ।

श्रीतेजःपालमन्त्रीशो मुदा ज्येष्ठं व्यजिज्ञपत् ॥ ६४ ॥

सुव्रतकमनमस्कृतिहेतोर्थातवान्भृगुपुरं प्रति सोऽहम् ।

काव्यमुज्ज्वलनयो जयसिंहसरिरित्यपठद्व्र मदग्रे ॥ ६५ ॥

तेजःपाल कृपालुधुर्यविमल प्राग्वाटवंशध्वज ।

श्रीमन्नम्बडकीर्तिरयं वदति त्वत्सम्मुखं मन्सुम्वात् ।

आजन्मावधि वंशयष्टिकलिता भ्रान्ताऽहमेकाकिनी

धृष्टा सम्प्रति पुण्यपूर्ण भवतः सौवर्णयष्टिस्पृहा ॥ ६६ ॥

इत्युक्त्वा मम पञ्चविंशतिमितास्तेन स्वयं दर्शिता-

स्तस्मिन्सुव्रतधाम्नि देवकुलिकाः कल्याणकुम्भस्पृशः ।

ताः सौन्दर्यभृतोऽपि कान्तिनिधिभिः कल्याणदण्डैर्विना

सीमनैरिय सुभ्रुवो विदधते नान्तः सतां सम्मदम् ॥ ६७ ॥

आदेशं देव यद्येवं दत्से त्यच्छेन चेतसा ।

हेमदण्डानिमानत्र तदहं कारये रयात् ॥ ६८ ॥

इत्यन्तःस्मितवस्तुपालसचिवादेशाहसत्तेजस-

स्तेजःपालमहामतिर्व्यरचयत्कल्याणदण्डानिमान् ।

प्रत्येकं हरहासहारिमहसो येषां शिखासु स्थिता

नृत्यन्ति प्रतिवासरं परिचलत्केतुच्छलात्कीर्त्तयः ॥ ६९ ॥

शुक्लन्पातकपादपैरुदहने तीर्थेन्द्राधर्मैर्निजां

कर्मालीं न कति क्रतूनकृत स श्रीवस्तुपालानुजः ।

दण्डा यूपवदुचसुव्रतगृहहृन्माभृद्गवायाममी

तत्तेनान्वडमण्डलेश्वरयशःसिन्धौ समारोपिताः ॥ ७० ॥

दत्ते चेतसि सम्मदं सुकृतिनां तेनेयमुत्तम्भिता

चञ्चलामरीचिवीचिकलिता कल्याणदण्डावलिः ।

पूर्योर्धाधरकुञ्जतः प्रसरता प्रातर्विपत्कानने

यत्रागत्य भियेव गोपतिगवीवृन्देन मन्दायते ॥ ७१ ॥

यावद्यण्डपगोत्रमण्डनमणेः कीर्त्तिर्विपटालिनी-

हस्ता दिग्गजगर्जिवाद्यधिभवैर्व्यामाहणे नृत्यन्ति ।

तेनैकां युधुनीं दधद्विमगिरिः पार्श्वस्थपार्श्वप्रभु-
 श्रीमन्नेमिनिकेतनेतनयुगाभोगेन निर्भस्सितः ॥ ५५ ॥
 यः शत्रुञ्जयशेखरं जिनगृहश्रीतारहारं स्वल-
 त्ताराघोरणि तोरणं यदसृजत्तन्मूर्ध्नि लक्ष्मीः स्थिता ।
 शङ्केऽभृदुदितद्विपक्षवदना नन्तुं समागच्छतो
 नाभेयं प्रणिपत्य च प्रचलतो यस्यास्यवीक्षाशया ॥ ५६ ॥
 श्रीशत्रुञ्जयशृङ्गसीम्नि सरसि प्राप्याम्नु यत्कारिते
 नीचत्थाय सुधाकराय विभुषाः कुर्वन्ति नोपक्रमम् ।
 इत्पूहं कृतिनोऽन्वहं विदधते कुन्दावदातद्युता
 भास्वच्छाश्वतराकया जगति यत्कीर्त्या परीतेऽभितः ॥ ५७ ॥
 येन व्यधाप्यत विधुद्युतिहारिवारी
 श्रीपादलिसनगरीमुकुरस्तङ्गागः ।
 यद्यस्त्यगस्तिरिह कोऽपि तदेतु तन्या-
 द्योःस्फालनं मुहुरितीव महोमिभिर्यः ॥ ५८ ॥
 अर्कपालितकग्रामे तेन तेनेऽद्भुतं सरः ।
 यस्य निस्पन्दलेखेव पार्श्वे वहति वाहिनी ॥ ५९ ॥
 येनोज्जयन्तगिरिमण्डननेमिचैत्ये
 नाभेयपार्श्वजिनसन्नपुगं व्यधापि ।
 अन्तःस्वयंघटितनाभिजनेमिनाथ-
 श्रीस्तम्भनेशगृहमप्युदधारि हरि ॥ ६० ॥
 स्वर्गं यद्गुरुचैत्यतोरणशिरः पद्यापदः प्रापय-
 द्वापीकृपतङ्गागमार्गचलनैः पातालमूलं ययो ।
 सा यत्पौषधमन्दिरोदरवरारामप्रपामध्यभू-
 विश्रामश्रयणेन भूमिमपि यत्कीर्त्तिर्मुहुर्गणहते ॥ ६१ ॥
 यन्निर्मापितदेवमन्दिरशिरःकल्याणकुम्भप्रभा-
 प्राग्भारैर्विदधे सदा सुदिवसं सर्वत्र घात्रीतले ।
 दृश्यः शाश्वतिरुत्तथा प्रसृमरश्यामच्छविच्छङ्गना
 यत्त्वद्गक्षतधैरिवामनयनावस्त्रेषु रात्रिक्षणः ॥ ६२ ॥
 अस्थापयत्स्थिरमतिः शकुनीविहारै
 संसारतारिलसदम्बडधर्मपुञ्जे ।

APPENDIX II.

स्तुतिकाव्यानि

स्वस्तिश्री वस्तुपालाय वभौ यदुदिसुभुवः ।
 क्रोडीकृताम्बरं रौप्याञ्जनभाजनचक्षुशः ॥ १ ॥
 भन्तःक्षारं रिपूणां घनमपि कवलीकृत्य तृष्णातुरेव
 त्वत्कीर्त्तिर्नाप तृप्तिं भुवि सचिव ! जवाक्षीरनीराकरेऽपि ।
 तस्मादाकाशनाकोरगनगरचरस्वर्दुनीपानहेतोः
 सर्वत्रापि त्रिलोकीहितचरित ! चिरं सम्भ्रमाद्भ्रमीति ॥ २ ॥
 भवद्भुजभुजङ्गोऽसौ वस्तुपाल ! द्विषां भिये ।
 असिं दधाति फूत्कारविपोद्गारसहोदराम् ॥ ३ ॥
 औपधीशसखः सत्यं वस्तुपालयशोभरः ।
 येन प्रसर्पता पश्य विश्वं मुक्तामयं कृतम् ॥ ४ ॥
 शेषद्वेषविधायिनीमपि भवत्कीर्त्तिं सुधासोदरां
 श्रीमन्ब्रीश ! मुखस्फुरद्विषभिदे गायन्ति नागाङ्गनाः ।
 शम्भुः स्वाङ्गविरोधिनीमपि पुनर्नित्योपरोधादिमां
 देवीर्गाययते विपाकुलगलगदयामत्वसंलुप्तये ॥ ५ ॥
 कल्पद्रुमसखावतंसमधुपीडझङ्कारलब्धोपमाः
 कामं कामगवीनवीनपयसां पानेन तारस्वराः ।
 ताश्चिन्तामणिरश्मिभस्मिततमःस्तोमे सुमेरुर्गुहा-
 गर्भे चण्डपगोत्रमण्डन ! भवद्दानानि देव्यो जगुः ॥ ६ ॥
 देय ! त्वत्प्रतिपत्तिपार्थिवपुरीसौघाग्रभागादिव
 प्राप्य व्योमविहारदुर्लभमपि प्रौढप्रलुब्धप्रभः ।
 श्रीमचण्डपगोत्रमण्डन ! भवत्कीर्त्या जितो यामिनी-
 जीवेशस्तनुते तृणं निजमुखे लक्ष्मच्छविच्छन्नना ॥ ७ ॥
 गुणग्रामे रामे जितसितकरे सत्यपि निजे
 स्वयं गृह्णासि त्वं परगुणमतादृक्षमपि यत् ।
 अयं लोभक्षोभश्चतुर ! चतुराम्भोधिरसना-
 वनीशिक्षादक्ष ! स्फुरति किमु ते मन्त्रिसुकुट ! ॥ ८ ॥

भोगीन्द्रस्त्वद्भुजेन त्रिपुररिपुरपि त्वत्प्रभुत्वप्रभावैः
 शीतांशुस्त्वन्मुखेन त्रिदशसरिदपि त्वचरित्रप्रपञ्चैः ।
 शक्तेभस्त्वद्भुतेन प्रसभमशुभतां लम्बिताः सज्जलज्जं
 निर्मज्जन्ति स्म तस्मिन्सचिव तव यशस्तोयधौ वस्तुपाल ॥ ९ ॥
 भर्ता भोगभृतां विभक्तिं वसुधामेव प्रभावाद्भुतां
 दिग्दन्तीन्द्रकरस्तु हन्ति च रिपून् घत्ते च धात्रीमिमाम् ।
 श्रीमन्ग्रीश ! भवद्भुजस्तु कृतिनां दत्ते च वित्तव्रजं
 भिन्ते च छिपतो दधाति च धरामेपां क साम्यं मिथः ॥ १० ॥
 इन्दुनिन्दति कौमुदीसमुदयं मुक्तामणीनां तति-
 मुक्ताहङ्कृतिरस्तचण्डिमहिमं दर्प्पां न सर्पाधिपः ।
 गवं शर्वधराधरो न कुरुते न स्वर्जुनी स्पर्द्धिनी
 श्रीमन्ग्रीश्वरवस्तुपालयशसि त्रैलोक्यमाक्रामति ॥ ११ ॥
 बलिकर्णदधीचिकीर्त्तयः कलिपङ्कार्पितमत्पजन्मलम् ।
 तव दानपयोनदीकृतस्नपनाश्चण्डपगोत्रमण्डन ॥ १२ ॥
 शङ्के पङ्कजिनीपतिः क्रतुभुजां सार्धैः स्वयं प्रार्थितः
 कर्पं कर्पमिलातलादनुदिनं त्वदानतोयच्छटाः ।
 श्रीमच्चण्डपवंश्य ! सिञ्चति शचीचित्तेशलीलावनं
 नैवं चेत्कथमन्यथा विटपिनामप्यत्र दानक्रिया ॥ १३ ॥

१ These *Stutikāvya*s are incomplete, as it seems one leaf in the palm-leaf ms is missing at the end.

APPENDIX III

सुकृतकीर्तिकलोलिनी

चिन्तातीतफलप्रदः स दिशतु श्रेयो युगादिप्रभु-
 भेजुर्जन्मनि यस्य कल्पतरवः सर्वेऽप्युपादानताम् ।
 नेतृं चेत्कथमन्यथा वसुमतीमस्मिन्नलङ्घुर्वति
 त्रैलोक्यैकगुरौ न गोचरममी जग्मुर्जगच्चक्षुषाम् ॥ १ ॥
 पापं पङ्कजयन्मदं कुमुदयन्मोहं तमःस्तोमयन्
 बुद्धिं तोयदयन्नतिप्रणयिनां चन्द्राश्मयन् लोचनम् ।
 पीयूषप्रतिमल्लनिर्मलगवीप्रक्षालितक्ष्मातल-
 स्तापव्यापदपास्तयेऽस्तु जगतः श्रीमान्मृगाङ्को जिनः ॥ २ ॥
 श्रीनेमिर्नवनीलनीरजरुचिः श्रेयांसि निःश्रेयस-
 श्रीविश्रान्ततनुस्तनोतु कृतिनां सौभाग्यमङ्गीगुरुः ।
 सज्जः कज्जलकालिमा त्रिजगतीलीलावतीनेत्रयो-
 र्यद्देहद्युतिपानचिह्नवदसावद्यापि विद्योतते ॥ ३ ॥
 परमपदपुराग्रधारभूतो विभूत्यै
 स भवतु भवभाजां पार्श्वनाथो जिनेन्दुः ।
 यदुपरि परिणामं तोरणस्रग्दलानां
 कलयति महहेतुर्भोगिनेतुः फणाली ॥ ४ ॥
 छद्मोत्सेकिनोरभीरभिनभोगभं सगर्भाकृत-
 च्छायस्य च्छविभिः सुरस्य शिरसि स्वर्णद्युतिः शैशवे ।
 वीक्ष्यैव क्षणतः प्रदक्षिणविधिप्रहेषु वैमानिक-
 प्राग्भारेषु सुपर्वपर्वततुलां वीरः श्रयन्वः श्रिये ॥ ५ ॥
 पुण्यैकहेतुं रसिनीरजन्मप्रभाषट् रूपचितप्रभावैः ।
 श्रीचर्द्धमानस्य जिनेश्वरस्य वाचं क्रमौ वक्रमपि स्मरामि ॥ ६ ॥
 लीलासञ्चरणं च नूपुररणत्कारश्रियं च स्वयं
 वोढुं साधु निषेव्यते खगकुलोत्तंसेन हंसेन या ।
 किञ्चलकप्रसनप्रसक्तमनसस्तस्यैव हेतोः करे
 कुर्याणा कमलं सदा भवतु सा ब्राह्मी परब्रह्मणे ॥ ७ ॥

जीयासुः कवयो नवोत्तमगुणग्रामाभिरामश्रियः

सर्वे शास्त्रतरङ्गिणीपरिवृढोह्लासैकचन्द्रोदयाः ।

येषां कीर्तिरुदारवैभवभवत्प्रौढप्रवन्धावली-

कल्लोला भुवनेषु पञ्चमप्योराशिश्रियं गाहते ॥ ८ ॥

राजा श्रीवनराज इत्यभिधया चापोत्कटः कोऽप्यभू-

द्भोत्रेण क्रियया च कञ्चन वनाद्गीरः समभ्युत्थितः ।

सूर्येणापि जितेन यस्य महसा धाल्येऽपि दोला-

तरुच्छाया नाम न नामिता दिशि दिशि क्रोधारुणं धावता ॥ ९ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ कदाप्युदयतश्चेत्पश्चिमायां ततो

राज्यं स्यादिह सन्धयेति सुतया देशं समुद्राह्वयन् ।

येनास्यां दिशि वर्द्धमानमहसा राज्ञा च शूरेण च

प्राप्तेनाभ्युदयं महोदयपतिः पूर्णप्रतिज्ञः कृतः ॥ १० ॥

भूया भुवोऽणहिलपाटकनामधेया

येन व्यधायि किल गूर्जरराजधानी ।

यत्रोदयन्नवनवाद्भुतभोगभाग्य-

श्रीणां नृणां बहुतृणं त्रिदशौकसोऽपि ॥ ११ ॥

एकाऽपि प्रमदा मदालसवपुर्गन्ध प्रपापालिका

विभ्राणा करकैरेवेण करकं पूर्णं जलैरुज्ज्वलैः ।

रत्नस्तम्भभवन्निजप्रतिकृतिप्रान्ते कृतप्राञ्जलीन्

यूनो वीक्ष्य मृदुस्मितेन तनुते लज्जाविलक्षस्थितीन् ॥ १२ ॥

अस्मिन्नुन्नतवेदममौलिषु भवान् भावी सखेदः सखे

चक्रप्रस्वलनाकुलीकृतरथस्तस्मादितो गम्यताम् ।

भिन्नान्तस्तमसः सुवर्णकलशाश्चैत्यालिचूलाजुषः

सज्ज्ञां चक्रुरधीरकेतनकरैर्यत्रेति मित्रं प्रति ॥ १३ ॥

स्फूर्जद्गूर्जरमण्डलावनिवधूवक्रोपमेऽस्मिन्पुरे

चैत्ये किञ्च विदोषकं व्यरचयत्पश्चात्सराहं नृपः ।

यस्योच्चैःकलशश्चकास्ति रुचिभिः किञ्चिद्विभिन्नाम्वर-

दयामत्त्वव्यपदेशकेशपदवीसीमन्तसीमामणिः ॥ १४ ॥

धात्रीधुरीणभुजनिर्जितभोगिराजः

श्रीयोगराज इति भूरमणस्ततोऽभूत् ।

यस्य प्रतापतरणिस्तरवारिमेघ-

मूर्त्यन्तरेण नवकीर्त्तिजलं ववर्ष ॥ १५ ॥

आसीदीशो दोष्मदादित्यरत्नादित्यो रत्नादित्य इत्यस्य पट्टे ।

तीव्रं तेजो वह्निमहाय यस्याऽवर्षत्वद्भ्रुः शत्रुसंवर्त्तकाब्दः ॥ १६ ॥

जातः करीन्द्रोक्षुरचैरिसिंहः श्रीवैरिसिंहस्तदिलाविलासी ।

यत्कीर्त्तिकुल्या स्मृतिर्कैतवेन चिक्रीड लोकाननकाननेषु ॥ १७ ॥

श्रीक्षेमराज इति तद्विरराज राजा येनोद्धृतेऽपि भुवने कृश एव शेषः ।

विस्मृत्य नृत्यदुरगोभरगोयमानतत्कीर्त्तिपानरसिको रसनं सुधायाः ॥ १८ ॥

राजा चामुण्डराजस्तद्रमण्डलमण्डयत् ।

ससर्पं विद्धे यस्याज्ञा नरेन्द्रैरप्यलङ्घिता ॥ १९ ॥

आहृडस्तदजनि क्षितिनेता यस्य बाहुरिह नूतनराहुः ।

एककालगिलितौ रिपुतेजःकीर्त्तिसूर्यशशिनौ न मुमोच ॥ २० ॥

नन्नारीन्दुमुखीमुखेन्दुविजयस्मेरकमाम्भोरुहः

श्रीभूमिर्भुवनैकभूषणमभूत्पह्वविभुर्भूभटः ।

यत्कीर्त्तिर्गगनेऽपि पुष्पनिकरः स्वर्गेऽपि दुग्धोदधिः

क्ष्माग्वण्डेऽपि हरस्मितं विलसति श्वघ्रेऽपि चन्द्रप्रभा ॥ २१ ॥

पीनश्रीर्भुजपद्मगोऽजनि यशोवाद्भिर्जजृम्भे मुहुः

कस्यं तद्गलता ततान परितो जज्वाल तेजोऽनलः ।

यस्य ध्रुणविषक्षयर्गयनितानिश्वासवातोर्मिभि-

जैतुः केतुचलाप्यभ्रदविचला चित्रं जयश्रीरसौ ॥ २२ ॥

स्यस्त्रीयः श्रयति स्म तस्य पदवीं बालुस्यलक्ष्मीगिरो-

माणिर्यं हिमवटिजिष्णुमहिमा श्रीमूलराजो नृपः ।

रंजे यस्य नमोरिपुत्रिपुम्पप्रासादकेतुच्छला-

दाकादोऽपि यिक्तामिकागविगदा कीर्त्तिग्निरामार्गं नदा ॥ २३ ॥

स्वप्नोत्सिन्धुपनिलक्षममुद्गमश्री-

कोटिर्पदापनरवारिवारितांजाः ।

कीर्त्त्याऽहमरिषि हरि मुरदन्यदोप-

धुर्भूमिन्धुर्कलिर्नरममिथियन्तम् ॥ २४ ॥

तेजःस्फूर्जितदीपदीपिनि सुधाशोभैर्यशोभिः शुभे
 विश्वच्छद्धानि वाससद्धानि वशी भूमिं भुनक्ति स्म यः ।
 शशुस्त्रीनयनोदविन्दुजतृणस्तोमेन रोमाश्रितां
 सेनाभिः परिकल्पिनीं परिवृढो वोढा नवोढामिव ॥ २५ ॥
 पाण्ड्यः पाम्बण्डिवेषं वहति न वहति व्रातसम्पातभीरुः
 कीरः कर्णाटवीरस्त्यजति रणभुवं व्याकुलो मालवेन्द्रः ।
 वाच्यं किञ्चित् काञ्चीश्वरचरितमसायातुरः कस्तुरज्जः
 क्षमाचक्राक्रान्तिभीमे प्रसरति सततं यत्प्रतापप्रभावे ॥ २६ ॥
 भेजे तेजो गगनगहने यस्य पिङ्गस्फुलिङ्ग-
 भ्रान्तिं बालारुणमणिरुचं प्राप कीर्त्यङ्गनायाम् ।
 ईशो भासामपि दिवि दिवा किञ्च खद्योतपोत-
 च्छायामायात्प्रतिनृपतिघटादुर्यशोदुर्दिनेषु ॥ २७ ॥
 युद्धोद्गमरमण्डलाग्रदलितोद्दण्डारिमुण्डोद्गतिः
 क्रीडाखण्डितकाण्डमण्डपसुरप्रत्यक्षदोर्दम्बरः ।
 चण्डांशुशुतिचण्डिमा तदभवच्चामुण्डराजः क्षमा-
 जानिर्यस्य विभात्यखण्डविभुतापाखण्डमाखण्डलः ॥ २८ ॥
 रोदः क्षीरोदनीरैरखिलदिगबलानव्यनिर्भूतचौरै-
 र्दिङ्नागस्फारहारैरमरपतिपुरकोडपुष्पोपहारैः ।
 क्षोणी चन्द्राश्मशालैरपि भुजगजगच्चन्द्रिकाचक्रवालैः
 फुल्लकाशप्रकाशैस्त्रिभुवनमभितो भाति यत्कीर्त्तिहासैः ॥ २९ ॥
 मेरुश्चेत्परिकम्पते जलपतेर्भुञ्चन्ति चेद्वीचयो
 मर्यादां शुतिमर्थमा त्यजति चेदुर्वा दिवं याति चेत् ।
 तद्गज्येत परैरसाविति सतां सन्धां मुधा यो व्यधात्
 सङ्ख्यक्षोभविघूर्णितावनिरजःकृसेऽपि तत्तादृशे ॥ ३० ॥
 खेलत्खड्गपटङ्गिचेह्लिनमुजावल्लिर्भुवो बल्लभः
 श्रीमान्वल्लभराज इत्यजनि तद्यत्तेजसा ताडितम् ।
 शीतं स्फीतमभूत्तमश्च जगतः प्रत्यर्थिसार्थैर्गतं
 नेदं चेदिह कम्पकालिमगुणौ कस्मादकस्मादिमौ ॥ ३१ ॥
 श्वश्रं सिन्धुरभुग्रया वसुधया भूमिं भटोपैर्दिवं
 ससिद्धिस्तरजोभरेण पिदधे सोऽयं जगज्जम्पनः ।

यः श्रीमालवभूपभालफलकप्रस्वेदविन्दुच्छल-

प्रत्यग्रप्रथितप्रशस्तिविकसद्भोर्विक्रमोपक्रमः ॥ ३२ ॥

तस्मान्नेत्रसुधाञ्जनः समजनि श्रीदुर्लभो मल्लिका-

कुल्लोत्कुल्लपशा विशामधिपतिर्जीभूतपूतोन्नतिः ।

येनोच्चैस्तरवारिवारितपरक्ष्माभृत्प्रतापाग्निना

विश्वाश्वासकरेण सूरमहसामन्तर्दधे मण्डलम् ॥ ३३ ॥

कराम्भोजं भेजे सततचित्तं यस्य कमला

प्रियारागादागादनु दनुजभेत्ता स्वयमसिः ।

यशःसुनुर्ननं तदजनि तयोरग्रजकथा-

सदर्पः कन्दर्पद्विपमपि रूपाऽथो व्यधित यः ॥ ३४ ॥

तस्माद्भस्मीकृतरिपुदपः क्षमापतिः शौर्यसीमा

भीमः श्रीमानजनि यजनैर्यस्य नश्यत्तमोभिः ।

प्राप्तास्तृप्तिं दिवि दिविपदो नेन्दुमास्यादयन्ते

लोकः शङ्कामिति समतनोत्कीर्त्तिभिर्विप्रलब्धः ॥ ३५ ॥

यत्रारिक्षत्रगोत्रक्षयकरणरणाद्वैतवैतण्डिकेऽपि

क्षमापालाः क्षुद्रकालादिव निरगुरसेर्यत्प्रसादेन वेगात् ।

तावद्गीनम्रदेहाः करपरिमलनैर्मानयन्तो नयन्तो

मूर्ध्नोऽप्यूर्ध्वं लघीयस्त्रिदशगृहगुहागर्भगुप्ताः प्रसुप्ताः ॥ ३६ ॥

सेवालन्ति पयःसमुद्रति दिशामन्तेषु मध्येनभः

सारङ्गन्ति शशाङ्कति शुभुवनेऽदानन्ति दन्तीन्द्रति ।

पुष्पस्तोमति पदपदन्त्यनुलताखण्डं सुधाकुण्डति

श्वभ्रान्तर्भुजगन्ति यस्य यशसि प्रत्यर्थिन्दुष्कीर्त्तयः ॥ ३७ ॥

तत्कामश्रीरजनि जगतीकामुकः कर्णदेवः

किं वर्णयन्ते सुकृतसुकृता यस्य शुद्धान्तवध्वः ।

अस्वप्नीभिर्मनुजमुदशो बह्मन्यन्त घन्य-

भ्मन्या ध्यानव्यसनजनितस्वप्नयद्भोगभाजः ॥ ३८ ॥

कान्तं यं वीक्ष्य यान्तं प्रणयमयरूपा स्वप्नलब्धं प्रबुद्धा-

स्तहृदया न्यस्तहस्ता लिखितरतिप्रतेरञ्जले चञ्चलाक्षयः ।

मूर्च्छालाञ्छित्रशालाभुवि भवति विमुर्नायमित्यस्तहस्ता-

स्तप्ता हन्ति स्म मूर्त्तः स्वपरिभवभवन्मानभूमिर्मनोभूः ॥ ३९ ॥

कान्ते कृष्णेऽभिभूते जगदवनपुषा बाहुना विग्रहेण
 क्षिप्ते सूनावनद्वे पितरि जलपतौ निजिते सैन्यपूरैः ।
 वन्धौ दोषाकरे तु प्रथममपि मुखालोकभग्नप्रभावे
 लक्ष्म्यास्तेनेह तेने हरणमुन्यगोदौत्यदत्तसृष्टायाः ॥ ४० ॥
 मौक्तिकद्युतिजलोज्ज्वलमन्तर्मृग्निं कुम्भयुगलं कलयद्भिः ।
 योऽवरोधविधुरैर्मिलिताङ्गैरिभिः करिङ्गलैश्च सिपेये ॥ ४१ ॥
 अर्थिव्यर्थितदुःस्थदुर्विधिलिपिर्द्विङ्कुम्भिङ्कुम्भच्छिदा-
 सिहः श्रीजयसिंहदेवनृपतिः श्रीवेश्म तस्मादभूत् ।
 सङ्ख्यासङ्ख्यहतायनीधवनवस्यर्वासिसन्तुष्टये
 चने यः ऋतुचक्रवालमयनीशक्रो न शक्राश्रिये ॥ ४२ ॥
 पद्मा पद्मपास्य पङ्कजनितं यस्यारिकेशावली-
 रोलम्बप्रधिरोलदङ्गुलिदलं भजे कराम्भोरुहम् ।
 शेषं वायुचक्षं विसृज्य सवलं दोर्नागमागादसिः
 कृष्णोऽपि प्रियमेलकाभिधमभूत्तत्तीर्थमेतद्भुजः ॥ ४३ ॥
 न्यस्यावश्यं शिरसि धिरसं क्रन्दतां पादमेपां
 राज्यं ग्राह्यं द्रुतमिति रणे यः प्रतिज्ञां प्रतेने ।
 एतत्पादोपरि तु परितः स्वं परिन्यस्य मौलिं
 प्रीतेरन्तः प्रतिनृपतिभिः प्रत्युत प्रापि लक्ष्मीः ॥ ४४ ॥
 वाजभ्राजितवाजिराजिचरणक्षुण्णक्षमामण्डल-
 ग्रायत्क्षोदकदम्बदम्बरपरिच्छन्नाम्बरे सङ्गरे ।
 यत्कौक्षेयकदण्डखण्डितरिपुक्ष्मापालमालावृत्ति-
 व्यासक्ता न परं पुरन्दरपुरीनार्यः स्वकार्यक्षमाः ॥ ४५ ॥
 शोषः सैष जवाचशोजलनिधौ शान्तिः प्रतापानले
 शश्रूणां शिरसि च्युतेऽपि हसितं नृत्तं कन्नवेष्णवि ।
 सत्यं सङ्गरसङ्गरस्य महिमा सोत्साहमन्त्रस्थिते-
 र्यस्योद्यैः करवाल एव तु कथं सिद्धो न सिद्धाधिपः ॥ ४६ ॥
 विडौजसि गते भयादर्निबिडौजसि स्वगिरिं
 तदोपदिशि यः स्फुरन्निह महोपशःश्मारुहौ ।

अरोपयदहो पयःपतितटेऽधुनाप्यन्वहं
 ततोऽभ्युदयतो नवौ रविनिशाधवौ पल्लवौ ॥ ४७ ॥
 रक्ष्यां रक्षितुमक्षमे दिशमपि श्यामे सदुःखे यमे
 यदृत्यैरभिमृतदक्षिणककुब्भागैर्बिम्बो भाविभिः ।
 मा स्म द्राक्षमहि दुःसहैरिति नताः पाराय वारांनिधे-
 भैः सेतुभुवं ततः कपिभयाच्युक्षोभ रक्षोभरः ॥ ४८ ॥
 विलसाशः पाशं निजतनुविनाशाय वरुणः
 शुचा भेजे विभ्रत्यपरहरितो यस्य च यशः ।
 किमन्यचन्द्रार्काविह दिशि गतौ यस्य च यशः-
 प्रतापाभ्यामम्भःपतिपयसि दीनौ निपततः ॥ ४९ ॥
 यस्मिन्नुत्तरदिग्गते बलचलच्छूर्णावलीभिः स्थली-
 भूवं मेति नदीपतिर्द्वुतमयं मेरोः परेणागमत् ।
 तेने किञ्च निकेतनं धनपतिः कैलासशैले सुख-
 ग्राह्यम्मन्यमना मनागपि न चामुञ्चत्तटं शूलिनः ॥ ५० ॥
 तेजोबहिर्दुताष्टदिग्वृषसमिद्यज्ज्ञानयूपोपमै-
 नैर्दृक्कोऽपि पतिः क्षितेरिति दिशामूर्ध्वाङ्गुलीसन्निभैः ।
 आलानप्रतिमैर्दिङ्गीशकरिणां दिग्मण्डपोत्तम्भन-
 स्तम्भस्तोमनिभैश्च यस्य विजयस्तम्भैर्दिग्गन्ता वभुः ॥ ५१ ॥
 शङ्खं शार्ङ्गधरस्य शेखरमणिं शूलायुधस्य द्विपं
 यत्रास्त्रस्य रदं परश्वदभृतः स्वर्लोकलीलाजये ।
 उत्कर्षार्थतया विलम्पतु भदो विश्वैकधाम्ना यशो-
 नामा यस्य हहा जहार तु कुतो युग्यं जरद्वह्मणः ॥ ५२ ॥
 अस्य त्रिक्रमविक्रमस्य न मुदे श्लाघा जगज्जाह्निकी-
 लह्वयानामपिकष्टमष्टककुम्भां जेतायमेतावती ।
 क्षोणीकम्पिनि धूतधूलिनि बले यस्याहिबिम्बेश्वरः
 शेषो नाम ननाम घाम मुमुचे भानुर्नभोभूषणम् ॥ ५३ ॥
 क्रान्तशक्रबलो भग्नभोगिलोकः क्षिति जयन् ।
 येन बर्वरदैत्येन्द्रः पुरीपरिसरे हतः ॥ ५४ ॥
 हृष्टोऽभून्मुशालध्वजः स्वकुशालध्यानेन जिष्णुः स्मय-
 आजिष्णुर्मुदितः समुद्रशायनो रुद्रोऽपि मुद्रामुदा ।

जगद्धन्यम्मन्यः प्रबलजलदुर्गार्जनमयै-

र्यदीयैरुद्यद्भिर्वलपरिवृढैः पौरुषदृढैः ।

हयोत्खातक्षोणीविततरजसा सिन्धुपरिखां

स्थलीकृत्य क्रीडासमिति शमितः कौङ्कणपतिः ॥ ६५ ॥

पदं विजयसम्पदामजयपालदेवोऽखिल-

द्विपन्दुपतिमृत्युभूरथ बभूव सूवल्लभः ।

रराज सुरराजवज्रगति यस्तनूडिम्बित-

प्रियाचयविलोचनाम्बुजसहस्रनेत्राश्रितः ॥ ६६ ॥

यस्मिन्पश्यति वेदमनोऽङ्गणभुवि भ्रान्तेऽपि मत्तद्विपे

नेशुर्नाशु नृपा व्यवायरुचयः सेवामयव्रीडया ।

शोकश्यामतमानिमानपि पुनः प्रेक्ष्य द्विपो नापियत्

दग्धक्षमारुहखण्डखण्डनविधौ कुर्वन्नवज्ञामिव ॥ ६७ ॥

आजन्मत्रासहेतुश्रमसमदहदः कण्टकाः कण्टकद्वु-

द्रोणीचीतकृत्त्वचोऽपि स्वलदुपलशिलाभोगभुग्राङ्गयोऽपि ।

अङ्गुष्ठं नर्त्तयित्वा शृतपदमभवन्त्यस्य सेनाभटानां

निस्वानध्वानजैघ्रत्वरतुरगभृतां पश्यतामप्यदृश्याः ॥ ६८ ॥

तमहतमहं बद्धा बध्वा समं न समानये

यदि तदवनीनेता नेति प्रणीतरणो रिपुः ।

किमपि न पुनः कर्तुं भर्तुः स यस्य शशाक त-

न्त्रियतममुचत्प्राज्यं राज्यं सतामचलं वचः ॥ ६९ ॥

मूलं कीर्त्तिलताततेः समजनि श्रीमूलराजो नृप-

स्तत्पट्टे करकेलिकन्दुककलक्ष्मापालको बालकः ।

यस्मै दण्डमखण्डहर्षकृतये हम्मीरमूमोरुह-

प्रस्वेदप्रभवं समर्पितवती मातेव कौतुहलात् ॥ ७० ॥

सन्तापं यत्प्रतापस्य तुरुष्कैरसहिष्णुभिः ।

आपादमस्तकं चक्रे ध्रुवं यासोऽवगुण्ठनम् ॥ ७१ ॥

रिपुस्त्रीनेत्राम्भोघयरयनदीमातृकयशा

विशामीशो भीमः समभवदुदात्तस्तदनुजः ।

अलब्धार्थिस्तोमः पुरःपु विभक्तार्थिपु फल-

प्रदेपुः प्रद्रेपं विरचयति दानैकरसिकः ॥ ७२ ॥

कायच्छायाऽनुगच्छी प्रतिदिनमशनं कन्दमूलं दुकूलं
 बलकं दारिद्र्यकल्कं सचिव इति शुचिर्यद्विषां राज्यलक्ष्मीः॥८०॥
 न किं स हरितुल्यतास्तुतिषु लज्जते यज्जितै-
 ररातिनिवहैर्महागिरिगुहागृहैकस्पृहैः ।
 विजित्य मृगचैरिणो निजपुरे नियुक्ताः स्वयं
 गृहोपवनभूरुहां विरचयन्ति रक्षां किल ॥ ८१ ॥
 दूरं दुर्ललितेन यस्य महसा शङ्केऽम्बरं त्याजिता
 कीर्तिर्वारमहीभृतां तव भवद्वैलक्ष्यकृष्णच्छविः ।
 गूढक्षमाधरकुञ्जपुञ्जसदनोत्सङ्गे तमच्छद्मना
 चक्रे नाशविनाशमेव रुदतीवाष्पोपमैर्निर्क्षरैः ॥ ८२ ॥
 अन्तर्व्योमलवन्तीमधुरमधु विधुच्छद्यशुभ्रच्छदं दिक्-
 पत्रं नक्षत्रलक्षच्छलजलकणिकं भानुमद्भापरागम् ।
 भ्रान्तध्वान्तद्विरेफव्रजमजरगिरिव्याजकिञ्जलमेत-
 ह्नीलां नीलाम्बुजस्य श्रयति वियदहो यथशस्तोयराशौ ॥८३॥
 अप्रासतादृशगुणां युवतिं नितम्ब-
 स्तम्बस्तनस्तवकभारभृतोऽहसन् याः ।
 प्रासासु यस्य घृतनासु पुरे रिपूणां
 ताल्त्रासकाललसिता हस्तास्तयाऽपि ॥ ८४ ॥
 प्रतिदिनमपि रीद्वैर्यस्य तप्तः प्रतापै-
 रिति समिति समेतः सम्प्रविष्टोऽसिदण्डे ।
 जिगमिपुररिवर्गः स्वर्गमग्रे तडागं
 हिममयमिव मेने भानुमानन्दमग्नः ॥ ८५ ॥
 यस्य न्यक्षितचापचापलचलन्नाराचवीचीचय-
 व्यस्तत्रस्तसमस्तसैनिकजनन्यालोकशोकाकुलाः ।
 खेदस्वेदमयं पयःकणगणं भाले दधुर्भीरुषु
 व्यक्तं भौक्तिकपट्टबन्धनमिव प्रत्यर्थिपृथ्वीभुजः ॥ ८६ ॥
 मुञ्चे युद्धेषु यस्मिन् रिपुनृपनिकरः केशवव्योमकेश-
 ब्रह्मादीनां पदाब्जैरपि मनसि धृतै रक्षितो न क्षतेभ्यः ।
 रक्षन्नात्मानमात्मकमरुमलयुगप्रासवेगप्रसादा-
 देताभ्यो देवनाभ्यः कथमिव भुवने नाधिकोऽभूत्प्रमाचैः ॥८७॥

यत्त्वद्भक्षतकुम्भिकुम्भविगलत्कीलालकहोलिनी-

पङ्क्तिर्न्यक्तयशोमहीरुदमहो निर्मूलयन्ती छिपाम् ।

तेषामेवमहोदवानलभरं शान्तिं नयन्ती यया

मुक्तामण्डलमण्डिताम्बुधिमगात्तेनैव रत्नाकरः ॥ ८८ ॥

यद्दोर्मण्डलकुण्डलीकृतधनुःप्रोद्गीनकाण्डावलि-

न्यासत्रासपराः परं प्रियतमा नेशुर्दिपां वक्षसः ।

तासामप्युरसो रसोत्तरलसद्दुःखातुराणामयं

कन्दर्पः करकोदिकुट्टनदराहूरेण तूर्णं यया ॥ ८९ ॥

प्रत्याकारच्छलगुरुदरीनिःसृतः श्यामकान्तिः

सर्वन्सर्पश्रियमकलययस्य पाणीं कृपाणः ।

यं व्यालोक्य प्रमुमयशोराशिनिर्मोकभाजं

द्वेषिक्षोणीपरिघृढमहोदीपकः प्राप शान्तिम् ॥ ९० ॥

युद्धपर्वणि कदापि न दृष्टं यस्य पृष्ठमसुहृन्निकुरम्यैः ।

सप्रतिज्ञमिव वीक्षितुमुक्तैस्तैश्चिरादनुचरत्वमभाजि ॥ ९१ ॥

कुण्डलप्रतिमितस्वभुजाभ्यां यश्चतुर्भुज इव प्रतिभाति ।

चारुचक्रमनुबन्धि दधानो बाणयुद्धजितकामविपक्षः ॥ ९२ ॥

यत्पदाम्बुजयुगं रणधूलीधूसरं चिकुरमार्जनिकाभिः ।

मार्जयन्ति विनता रिपुनार्यः श्रीनिकेतमिव हस्तधृताभिः ॥ ९३ ॥

यद्दानप्रभवप्रभूतकनकप्राग्भारसारस्फुर-

क्षेपथ्यप्रचयं प्रकम्पितरुचः प्रेक्ष्य दिजातिप्रियाः ।

विन्ध्योल्लासभयाद्भटोद्भवमुनेर्योग्योप्युपेतो न य-

ल्लोपामुद्रिकया तिरस्कृतिगिरा तस्मादुपालभ्यते ॥ ९४ ॥

यस्मिन्दाननिदानकाञ्चनचयस्मेरत्करे कर्णिको-

त्तालस्तालदलं न वाञ्छति जनः प्राणप्रियाप्रीतये ।

तस्मान्मूलपथेऽखिले फलगलन्मैरेयसिक्तोल्लास-

तृण्याभिसृणुराज एष समभूतार्थ्याभिधानस्ततः ॥ ९५ ॥

श्रूभङ्गिप्रतिबिम्बतोरणदलं प्रौढप्रतापोच्छल-

त्प्रोद्यद्दीपमदभ्रशुभ्रयशस्ता लिप्तं सुधास्पर्दिना ।

पद्मासद्य विभाति वीरधवलक्षोणीशस्त्रं पुरो

युद्धकुडविरोधिरोधिपरिखाविष्कारधाराजलम् ॥ ९६ ॥

उपाजिं विभुताऽद्भुता वसुमती च नीता वशं

क्व सम्प्रति महामतौ धृतभरे भवेयं सुखी ।

अनेन गदितैरिति स्फुटसभाजनैर्भाजनैः

श्रियामिति सभाजनैः शुचिविचारमूचे वचः ॥ ९७ ॥

वंशोऽयं प्रथितोन्नतिः प्रभवति प्राग्वाट इत्याह्वया

पुण्यः पुण्यसुधारसेन शुचिना सोद्रेकसेकक्रियः ।

दिव्यामम्बरलम्बिनीं सुचरितप्रासादमासादयन्

कीर्त्तिं केतनकौतुकेन तनुते यः स्वर्धुनीस्पर्दिनीम् ॥ ९८ ॥

अच्छिद्रो यदि तत्कृतो गुरुगुणश्चेर्जिर्जलस्तत्कुत-

स्तेजस्यो यदि धीमतां हृदि गतश्चूडामणिश्चेत्कुतः ।

वंशोऽस्मिन्नजनिष्ट विष्टपचमत्कारीति कीर्त्तिप्रभा-

शुभ्रो मौक्तिकरत्नबल्लवनवश्रीमण्डितश्चण्डपः ॥ ९९ ॥

चण्डप्रसाद इति तस्य सुतस्ततोऽभू-

द्यत्कीर्त्तिर्भिर्धवलितेऽम्बरभित्तिभागे ।

लीलां ललौ लिपिरथस्य रथाङ्गबन्धोः

कीटारथः प्रकटमेकरथाङ्गशोभी ॥ १०० ॥

समजनि जिनसेवानित्यहेवाकवृत्तिः

प्रगुणगुणगणश्रीस्तस्य कान्ता जयश्रीः ।

जगति घनतमोभिः कश्मले मानसान्तः

किल विलसति यस्याः शुद्धहंसो विवेकः ॥ १०१ ॥

माधुर्यधुर्यमधुलोभगुणैकशोभ-

निष्कम्पसम्पदलिनीनलिनीवनश्रीः ।

सुरस्ततस्तनुभवोऽनुभवोपभुक्त-

भाग्यप्रभावविभवो नयभूर्वभूव ॥ १०२ ॥

स श्रीमानुदयाचलोज्ज्वलरुचिर्मेघं दधानो जने

शूरः शूरतमः समुच्चयभिदाशूरः कथं वर्ण्यते ।

अन्योन्यव्यतिपद्मसङ्गतरुचिव्योमच्छले पत्थले

तेजःकीर्त्तिमिषेण चक्रमियुनं संयोजयमास यः ॥ १०३ ॥

आता वातायन इव धियां तस्य निःसीमकीर्त्ति-

स्तोमः सोमः समजनि जनालोकनीयः कनीयान् ।

देवो देवेष्विव जिनपतिर्मानसे मानसेका-

द्यस्पावद्वयं नृपतिषु पतिः सिद्धराजो रराज ॥ १०४ ॥

विश्वानन्दकरः सदा गुरुचिर्जीमूतपूतोन्नतिः

सोमः कोऽपि पवित्रचित्रविकसदेवेशधर्मोन्नतिः ।

यन्मे मार्गणपाणिशुक्तिकुहरं यः स्वातिवृष्टिजै-

र्मुक्तैर्मौक्तिकनिर्मलं शुचि यशो दिक्कामिनीभूषणम् ॥ १०५ ॥

एतस्य विकसद्धर्मारामस्याजनि बल्लभा ।

सीता भूतनयाप्येषा न कुशीलवलन्मतिः ॥ १०६ ॥

आशाराज इति व्यराजयदथ क्ष्माखण्डमाखण्डल-

क्रीडासिन्धुरपश्यतोद्गरयशःस्तोमेन पुत्रस्तयोः ।

श्रीमान्सोमसमुद्भवो निजभवेऽम्भोधौ गिरीशान्गुरु-

न्सेतुकृत्य तिरोदधे स्वकुलजाहङ्कारमुष्णद्युतः ॥ १०७ ॥

यस्तीर्थाणां प्रकरमकरोल्लोकनिर्माणकर्मा-

लङ्कामीणो विधिरधिगतः सोऽम्बुजन्माङ्गजन्मा ।

आभ्यासुबैस्तदपि विजितं यो विचिन्त्येति चित्ते

भक्तिं धीमानकृत जननीपादयोरादरेण ॥ १०८ ॥

दत्तालोकेऽर्धिलोके सुरसुरभिरिव भ्राजते यस्य चाणी

चेतोवृत्तिश्च चिन्तामणिरिव फलदः कल्पशाखीय पाणिः ।

स्तुत्योऽसौ कस्य न स्यादमरगिरिसमः सूरसोमप्रसर्प-

प्तेजःपुष्कामितश्रीर्लसितसितयशोदम्भजम्भारिकुम्भी ॥ १०९ ॥

तस्य प्रिया मुदमयन्त पिनाकपाणेर्देवी कुमारजननीव कुमारदेवी ।

इन्दुः सदा रिपुरजीयन् पङ्कजश्रीसर्वस्वदानमुदितेन मुखेन यस्याः ॥ ११० ॥

कान्तस्वान्तसरोवरैकवरला कल्पद्रुकल्पाङ्गज-

श्रेणीनन्दनभूमिरद्भुतमतिक्षीरोदचन्द्रश्रुतिः ।

शश्वद्विश्वविनाशतत्परिभवाधःकारभागीरथी

या मुक्ताफलनिर्मलश्रुतिगुणाभिव्यक्तिशुक्तिर्वभो ॥ १११ ॥

यत्पारस्तनया नयाह्वतिरसाः कंसारिदोर्विक्रमा

गोदावर्य इवोज्ज्वला द्रुहितरः सप्त प्रसूतास्तयोः ।

आत्मद्रादशनां यदीयवदनैर्लभे सुधादीधिति-

र्वद्धस्पदं इवाग्निलार्कपरतोच्छेदाज्जगन्मोदयन् ॥ ११२ ॥

लावण्याङ्ग इति द्युतिव्यतिकरैः सत्याभिधानोऽभवत्

शङ्के शङ्करकोपविभ्रमभरादासीदनङ्गः स्मरः ।

सर्वाङ्गं सुभगोऽयमित्यनिमिषह्रैण्येन वाल्ये हृतः

त्यक्त्वा भूवलयं सुरेन्द्रसदसि क्रीडातर्ति निर्ममौ ॥ ११३ ॥

मल्लदेव इति देवताधिपश्रीरभूत्तदनुभूविभूतिभूः ।

धर्मकर्मधिपणावशो यशोराशिदासितसितद्युतिद्युतिः ॥ ११४ ॥

रक्तः सङ्गतिभायभाजि चरणे स्मेरास्यपङ्केरुह-

प्रक्रीडनपरमेष्ठिवाहनतया प्राप्तः प्रतिष्ठां पराम् ।

खेलनिर्मलमानसेन समयं कापि अयन्पङ्क्तिं

विश्वे राजति राजहंस इव यः संशुद्धपक्षद्वयः ॥ ११५ ॥

आस्ते तस्य सुधारहस्यकवितानिष्ठः कनिष्ठः कृती

वन्धुर्वन्धुरबुद्धिबोधमधुरः श्रीवस्तुपालाभिधः ।

ज्ञानान्भोरुहकोदरे भ्रमरतां सारङ्गसाम्यं यशः-

सोमे शौरितुलां च यस्य महिमश्रीरोदधौ च दधौ ॥ ११६ ॥

हस्ताग्रन्यस्तसारस्वतरसरसनप्राप्तमाहात्म्यलक्ष्मी-

स्तेजःपालस्ततोऽसौ जयति वसुधैः पूरयन्दक्षिणाशाम् ।

यद्वुद्धिः कल्पितोरुद्रिपगहनपरक्षोणिभृद्वृद्धिसम्प-

ह्योपासुमुद्राधिपश्च स्फुरति लसदिनस्फारसञ्चारहेतुः ॥ ११७ ॥

तदिमं मौलिपु मौलिं कुरुपे पुरुषेश ! सकलसचिवानाम् ।

क्षितिधव ! तत्तव दोष्णोर्विष्णोरिव भवति विश्रामः ॥ ११८ ॥

श्रुत्वेति मुदितहृदयः पुण्यप्रागल्भ्यलभ्यसभ्यगिरम् ।

अनयोरनयोज्झितयोर्धरणिधवं व्यधित धरणिधवः ॥ ११९ ॥

सोऽयं प्रख्यातकीर्तिः सुजनजनमनःपद्मबोधयुष्माधामा

श्रीतेजःपालनामा स्फुरति मतिलतास्थानकल्पद्वयद्वक्षः ।

पाठारम्भाय लक्ष्म्या दुहितुरिव दधत्पट्टिकां वर्ण्यवर्णी

मुक्तादम्बेन गम्भीरिमगरिमगुणैर्यः पयोराशिरासीत् ॥ १२० ॥

दिग्यात्रोत्सववीरवीरधवलक्षोणीधवाध्यासितं

प्राज्यं राज्यरथस्य भारमभितः स्कन्धे दधल्लीलया ।

भाति आतरि दक्षिणे समगुणे श्रीवस्तुपालः कथं

न श्लाघ्यः स्वयमश्वराजतनुजः कामं स वामस्थितिः ॥ १२१ ॥

यत्कीर्त्तिप्रसरैः परस्परपरिस्पन्दोर्ध्ववर्धिष्णुभि-

र्दूरं दारितमेतदम्बरमिह अष्टं भुवो मण्डले ।

राशीभावचरिष्णुमीनमकराद्याकीर्णमर्णःपति-

ध्याजादञ्जनमञ्जुलच्छवि न कैः प्रत्यक्षमुत्प्रेक्ष्यते ॥ १२२ ॥

नीता वशं विषमवारिगुणेन बाहु-

स्तम्भे धृता कनकशृङ्खलिकाभियोगात् ।

श्रीर्येन सिन्धुरवधूरिच भूरि वर्ष-

दानप्रमोदितघनोदितमार्गणालिः ॥ १२३ ॥

धाम्नि स्वर्धामशैलं प्रियवचसि सुधामानने यामिनीशं

कण्ठे वैकुण्ठशङ्खं सुजगिन्वरयुगे जम्भजित्कुम्भिकुम्भौ ।

पुण्योत्पन्नस्य यस्य स्वयमसमचमत्कारिरूपस्य पाणौ

प्रत्यक्षं कल्पवृक्षं जगति जनयतश्चातुरी भातु धातुः ॥ १२४ ॥

लावण्यद्रवकूपरूपसुभगे निःशेषचेतस्विना-

मन्तर्वासिनि वाग्वशंवदमधौ राजप्रसादोज्ज्वले ।

एतस्मिन्सुमनोमनोरमगुणैर्विद्वं च विद्वन्नयं

वश्यद्वुर्वति सोऽपि सम्प्रति पदभ्रष्टो मनोभूरभूत् ॥ १२५ ॥

अम्भोदन्नमभाजि दुर्जनजने श्यामापमानद्युनौ

तन्याने भुवनेषु दुस्तमतःस्तोमं कुकीर्त्तिच्छलात् ।

लब्धोद्यमराममार्गणमुन्वख्यातश्रुतिद्वारत-

स्तूर्णं मानसमानशो सुमनसां हंसोज्ज्वलैर्यदृणैः ॥ १२६ ॥

मूलस्थूलहरित्करिस्थिरपदं शुभ्रप्रभं भूमिभृद्-

दम्भस्तम्भभरं नभःसुरसरिद्रयाजध्वजघ्राजिनम् ।

उत्तुङ्गं जगतीतलेऽतुलयशःप्रासादमासाद्य य-

श्चिन्तातीतफलप्रदोऽवनिजने देवोऽस्तु सेवोन्मुखे ॥ १२७ ॥

इन्दुर्विन्दुरपां सुरेश्वरसरित् हिण्डीरपिण्डः पति-

र्भासां विट्मकन्दलो विशु नभः श्रीवत्सलक्ष्मा किल ।

कैलासन्निदशेभशम्भुहिमवत्प्रापोऽस्तु मुक्ताफल-

स्तोमः कोमलवालुकाऽस्य च यशःक्षीरोदधौ कौमुदी ॥ १२८ ॥

गर्जनिर्जरकुक्षरे मुरजिति प्रौढोर्मिभिर्नृत्यति

क्षीरान्धौ कलहंसिकाकलकलैर्गद्गाजले गायति ।

श्यामाकासुकपारिषाद्वक्युतो विश्वत्रयीसम्मद-
 क्रीडानाटकसूत्रधारपदवीं यत्कीर्त्तिपूरो ययौ ॥ १२९ ॥
 उद्धूतप्रतिभाद्भुतस्य मतिमच्चन्द्रस्य चिद्रूपता-
 माहात्म्यं स्तुमहे किमस्य निखिलग्रन्थाब्धिमन्यात्मनः ।
 दुःस्थानां प्रतिभूभृतीव विदधौ भालस्थलस्थापिता
 दृक्पातैर्वितथैव येन कविता कापि त्रिलोकीरुवे ॥ १३० ॥
 यत्कीर्त्तः स्वैरमैरावणमदसमदभ्रान्तभृङ्गालिगीतैः
 स्फूर्जद्गर्जानिनादस्फुरदुत्सुरजोह्लासितायाः सितायाः ।
 नित्यं नृत्तं सृजन्त्याः शिरसि सुरगिरेश्वारुचारीप्रचार-
 स्पष्टप्रभ्रष्टहारावलिगलितमणिभ्रान्तिमायान्ति ताराः ॥ १३१ ॥
 अस्मद्गोत्रैकमित्रं त्वमसि निशि शशी क्रीडया पीडयेन्नः
 शङ्के पङ्केरुहैः श्रीरिति गदितुमिव प्रीतियुक्ता नियुक्ता ।
 तत्प्राप्त्या यस्य नाग्नः कुपित इव करो दानशोभी यशोभि-
 र्भृत्यैश्चक्रे तथेन्दुं त्रिजगति स यथा लक्ष्यते नेक्षितोऽपि ॥ १३२ ॥
 जाता कृष्णपदात्प्रिया जलनिधेर्दुष्कर्मभिर्निग्नगा
 बह्वेवं परिभाव्य यत्किल दधौ झम्पां पुरा वैभवे ।
 तन्मन्येऽस्य कराग्रसम्भृतजनिर्भूत्वा गुणश्रेयसी
 कीर्त्तिः ख्यातिमवाप्य काप्यभिनवा गङ्गेयमुज्जृम्भते ॥ १३३ ॥
 भर्तुर्वपमयं विधाय कितवः कोऽप्येति मामुन्मना-
 स्तेनामुं विजये ! निवारय यतो मे नीलकण्ठः प्रियः ।
 जल्पन्तीति सती यदीययशसा शुश्रीकृते सर्वत-
 स्त्रैलोक्येऽपि पिनाकिना सशपथं प्रत्यायिता पार्वती ॥ १३४ ॥
 क्षीराब्धिर्लुठति क्षिणौ फणिपतिः स्फारस्फुरत्स्फूर्तकृति-
 र्गङ्गा निम्नमुखी करोत्यलिवधूलोकैरवंकै रवम् ।
 अन्तःसन्ततमङ्गपङ्कमिपनश्चन्द्रोऽपि तद्रोपित-
 म्लानिर्दानियरस्य यस्य यदासा तृणं हृते वैभवैः ॥ १३५ ॥
 प्रतीता नीतीनामुपरि परिपात्रेन रमते
 मतिर्देवे सेवा सकलकरणैरान्तकरणम् ।
 अहो यस्यावश्यं शठरिपुहृष्टप्राणहरणं
 रणं दीने दानं सपदि विपदेरुक्षयलयः ॥ १३६ ॥

कोपादोपपरैः परैश्चलचमूरङ्गचतुरङ्गक्षत-

क्षोणिक्षोदचशादशोपि जलधिर्घैः स्तम्भतीर्थे पुरे ।

स्वेदाम्भस्तडिनीघटाघटनया श्रीवस्तुपालस्फुर-

त्तेजस्तिग्मगभस्तिना प्रतनुभिस्तैरेव सम्पूरितः ॥ १३७ ॥

यः प्रत्यर्थिक्षितिपतिकरिच्छेदमेदस्विशक्ति-

सुक्तागौरैरवनिबलयं कीर्त्तिपूरैरपूरि ।

तं घलगन्तं युधि विधुरयामास सङ्ग्रामसिंहं

निस्त्रिशो यत्करपरिचितः कृष्णसारोऽपि चित्रम् ॥ १३८ ॥

ख्यातः सङ्ग्रामसिंहो वा शङ्खो वा सिन्धुराजभूः ।

संयुध्य भङ्ग्यमानोऽस्य युद्धे सत्याभिघोऽभवत् ॥ १३९ ॥

भग्नः शङ्ख इति स्वैरद्विषदामाक्षिप्य लक्ष्मीमुखं

लक्ष्मीशः किल शङ्खलक्ष्मणि करे चिक्षेप चक्षुश्चलम् ।

कीर्त्या लसमवीक्ष्य शङ्खममलं यस्य स्वयं विस्मयं

गच्छन्कश्मलसिन्धुराजतनुभूकीर्त्या कृतार्थीकृतः ॥ १४० ॥

असौ कीर्त्तीः स्वका मन्त्री कामं त्रीणि जगन्त्यनु ।

वस्तुपालोऽरिसामन्तपशसामन्तकोऽक्षिपत् ॥ १४१ ॥

पद्माभिरामहस्तेन महस्तेन प्रतन्वता ।

रविणेव तमःस्तोमः समस्तो महता हतः ॥ १४२ ॥

संपोजितेन भणिमण्डितशातकुम्भ-

कुम्भत्विषा शुचिनखेन करद्वयेन ।

मौलिस्थितेन जिननाथसनाथमध्य-

प्रासादवद्दिनमुखे क्षणमीक्ष्यते यः ॥ १४३ ॥

मालिन्यं मुमुचे जगत्रयशुचैरर्केन्दुमन्दाकिनी-

सम्पर्कादपि यत्र दुर्दमतमःसम्बन्धबन्धूकृतम् ।

आकाशेन तदप्यमुच्यत चिरं यत्तीर्थयात्रारजः-

स्नात्रा दृश्यतदात्वनिर्मलमिलत्कीर्त्तिश्रुतिद्योतिना ॥ १४४ ॥

मा भून्मद्भुवनेऽपि दुस्तरतमःस्तोमस्तथा मा स्म भू-

नेत्रेऽपि द्युसदां सदा विकसिते सम्मीलनं मर्त्यवत् ।

इत्युद्गमिरजःसमुच्चयभयाद्भोलिपाणिर्मही-

मम्भोभृद्भिरसीपिचत्प्रतिदिनं यत्तीर्थयात्रोद्यमे ॥ १४५ ॥

यद्विष्णुभिर्कुलाद्रिकोलकमठव्यालेश्वराः सेचराः

कष्टादेव दधुस्तलं तदवनेर्विष्णुश्चतुर्भिर्भुजैः ।

ग्वङ्गाङ्गेन भुजेन वीरधवलो मुद्राङ्गुलीलीलया

तेजःपालकरस्तदेव सवलः ख्यातो वलिभ्योऽप्यसौ ॥ १४६ ॥

सङ्घोऽधिरोहन्निह रैचताद्रौ बस्त्रापथस्थानतपोधनानाम् ।

ददौ यदौचित्यधियाऽपि किञ्चित् कालेन नीतं करतां तदेतैः ॥ १४७ ॥

यात्रापर्वणि रैयतक्षितिधरे प्राज्ञोऽत्र मन्त्रीश्वर-

स्तेजःपाल इदं निशम्य जनतोऽथाह्वय तांस्तपसान् ।

सार्द्धं ब्रह्मसहस्रयुग्ममुचितं दत्त्वोत्तमर्णव्रजा-

त्तद्वामं परिमोचयन्करममुं सन्त्याजयामासिवान् ॥ १४८ ॥

(युग्मम्)

किञ्चित्तेन गुणैः शशाङ्कशुचिभिः कृष्टः सुराप्रापतिः

पित्रोः पुण्यकृते जिनेश्वरकरं श्रीभीमसिंहोऽमुचत् ।

तीर्थारक्षकहेतवे तु कृतिना देवादितो दापिता

सेयं पञ्चशती सुराप्रापतये तस्मै पुराभ्यर्थनम् ॥ १४९ ॥

बभूव गोत्रैकगुरुर्गरीयानेपामशेषागमपारदृश्या ।

नागेन्द्रगच्छे स महेन्द्रसूरिर्महेन्द्रनागेन्द्रयशा मुनीन्द्रः ॥ १५० ॥

कर्मसाक्षिभवतापपीडितं क्रीडितं शमरसोषपल्वले ।

क्षालिताखिलमदं स्म दन्तिवयं त्यजन्ति खलु कश्मलालयः ॥ १५१ ॥

पन्था ग्रन्थादवीनां मुनिरजनि ततः कोऽपि कल्याणवह्न्याः

कन्दः कन्दर्पदर्पद्रुमवनदहनभ्रान्तिस्रः शान्तिसूरिः ।

प्रत्यग्रभुवन्धुगुग्धार्णवनवलहरीरूपजल्पेन यस्मिन्

जल्पाके कोविदेशे मतिमकृत कृती को विदेशे न गन्तुम् ॥ १५२ ॥

आनन्दचन्द्रामरचन्द्रसूरी तत्पटलक्ष्मीशुचिभूषणाभौ ।

अन्तःस्फुरद्रत्नसपत्नभूतगुरुक्रमाभोजनग्रावभूताम् ॥ १५३ ॥

दन्तौ धर्ममतङ्गजस्य दुरितक्षोणीरुहच्छेदने

गच्छव्योमतलस्य सोमतरणी मोहान्धकारव्यागे ।

सम्पक्त्वक्षितिपस्य दुर्दमरिपुत्रंशे भुजो शासना-

रण्यस्यौ प्रतिवादिकुम्भिदलने यौ व्याघ्रसिंहौ श्रुतौ ॥ १५४ ॥

श्रीमांस्ततोऽजनि मुनिः स तदीयपट-

श्रीपटवन्धमुकुटो हरिभद्रसूरिः ।

एकत्र सोमशतपत्रगुणौ मुखाग्रे

शश्वद्विवोधसधुरौ समवासययः ॥ १५५ ॥

नृणां यत्पदपद्मयोर्भुवि भवत्यौन्नत्यहेतुर्नति-

र्भोलन्यस्तरजोव्रजो वितनुते सर्वप्रकर्षोदयम् ।

आधत्ते च नखेन्दुदोधितिभरः पद्माकरोल्लासनं

स्तौमि श्रीहरिभद्रसूरिसुगुरोस्तस्याद्भुतं वैभवम् ॥ १५६ ॥

जयति विजयसेनसूरिस्त्रीकृतसुकृतस्तदयं तदीयपट्टे ।

जितजगदपि मन्मथो न यस्य व्यधित तनुप्रतिपन्थिनोऽपि तापम् ॥ १५७ ॥

इन्दुः पद्मावलम्बं व्यधित कुबलये दुर्मदात्मा प्रपेदे

गर्जन्यर्जन्यदन्तो व्यतनुत जगति स्तम्भभावं फणीन्द्रः ।

विक्षेप क्षौरसिन्धुदिशि विदिशि तृणैः संयुतं धारिजातं

यस्योद्दामप्रमाणैर्यशसि विसृमरे ते तु सन्तोऽप्यसन्तः ॥ १५८ ॥

यस्मादभ्युदयं भजेन्ननु जनो धर्मस्य तस्याप्यसौ

दूरादूरतरं चरत्यनुदिनं संवर्द्धमानः श्रिया ।

दुर्दैवव्ययमानयैभवभरस्तादृक्षलक्ष्मीकृते

तस्यैवाभिमुखं हि धावति सुधाभानुर्यथा भास्वतः ॥ १५९ ॥

दोषोन्मुद्रणमुद्रितेऽपि दिवसारम्भस्मितेऽपि स्थिते

भाग्याम्भोरुहि निर्विशेषिनमनःसन्तोषपोपस्थितिः ।

अन्तःसन्ततयर्मनिर्मलमधुस्वादैकतानाशयः

साधुर्माधुकरिं विभस्ति विरलो धृतिं जनः कश्चन ॥ १६० ॥

आयुर्वायुदतोर्मिवत्तरुणिमा धूर्मिभ्रमत्कम्बुध-

त्कम्बुप्रस्रवदम्बुबुद्दकबल्लक्ष्मीलवोऽप्यन्वहम् ।

सद्योबुद्दविन्दुभेदकणवत्तोपोऽपि दोषादिक-

धूरग्राहनिधौ कुकर्मजलधौ साक्षादिव प्रेक्ष्यते ॥ १६१ ॥

ईदृग्भूपगुरूपदेशविशदस्वाभाविकस्वच्छधो-

स्तेजःपालनिजानुजानुचरितः श्रीवस्तुपालः कृनो ।

शुभ्रादभ्रयशःप्रसूनसुभगश्रीवल्लिरुन्दोपमां

धर्मस्थानपरम्परां रचयितुं धत्तेतन्मासुख्यमम् ॥ १६२ ॥

मज्जन्तीमवनीमवेक्ष्य दुरिताम्भोधौ नयं भूधर-

भागभारं रचयाश्चकार यमसौ तीर्थेशचैत्यच्छलात् ।

तत्रैनःप्रतिदन्तिनाशस्तुभगः प्रेक्षासृदहस्वनै-
र्गर्जद्विभजयो जयत्यनुदिनं धर्मद्विपो भूतले ॥ १६३ ॥

स्तम्भनपुररैवतगिरिदैवतचैत्ये प्रपञ्चिते येन ।
शत्रुञ्जयजिनपुरतस्तीर्थत्रयगतिफलं कुरुतः ॥ १६४ ॥

शत्रुञ्जये भवपयोधितरार्थतीर्थं
येनेन्द्रमण्डपमखण्डपदं व्यधायि ।

तस्मादुराकरधृताद्भुतकुम्भशक्त्या
तीर्त्वा तमोजलमयन्ति जना जिनाग्रे ॥ १६५ ॥

अस्मिन्नाभिभुवः प्रभोस्तनुभवश्चक्री स चक्रे पुरा
चैत्यं श्रीभरतः परे तु सगरधमापालमुख्या व्यधुः ।

देवो दाशरथिः शृथासुतपतिः प्राग्वाटभूर्जाचदिः
शैलादित्यनृपः स वाग्भटमहामन्त्री च तस्योद्धृतिम् ॥ १६६ ॥

व्यातन्वन्नमरेन्द्रमण्डपमयं श्रीरैवतस्तम्भना-
लङ्कारप्रभुनेमिपार्श्वसहितं तीर्थेऽत्र शत्रुञ्जये ।

प्राग्वाटान्वयपार्श्ववर्कनविधुर्याश्रीशमन्त्रीशिता
श्लाघ्यः सङ्घपतिः सतां विजयते श्रीवस्तुपालोऽधुना ॥ १६७ ॥

(युग्मम्)

किं चित्रं यदि वत्सवत्सलतया स्वच्छादममूर्तिच्छला-
द्वद्राखण्डलमण्डपे स्तरपुरादभ्याययुः श्र्वजाः ।

एतस्य प्रतिपन्नस्तुपदवीभाजोऽपि येनाद्भुत-
प्रोत्पावासमिह व्यधाद्विचिपुरं त्यक्त्वाऽपि वाग्देवता ॥ १६८ ॥

पृष्ठे काञ्चनपट्टिकं जिनपते राज्यस्य भामण्डल-
श्रीतुल्यं पुरतोऽपि सत्यपुरभूवीरावतारं मुदा ।

कुम्भान्पञ्च च पञ्चपातकतमखण्डद्युतीन्मण्डपे
श्रीशत्रुञ्जयदन्तिदाननदवचक्रे तडागं च यः ॥ १६९ ॥

चक्रे च यो धवलके विमलाद्रिचैत्यं
पञ्चासरं च पुरि गूर्जरकर्णिकायाम् ।

तत्केतुकैतवकरदयनर्त्तनेन
शुभ्रप्रभां नभसि नर्तयति स्म कीर्तिम् ॥ १७० ॥

प्रतिष्ठाप्य च मन्त्रीशस्तीर्थेशं मुनिसुव्रतम् ।

योऽम्बाद्वतारतीर्थस्य मन्दिरं विदधे कृती ॥ १७१ ॥
 ग्रामे शासनदत्ते च विदधे योऽर्कपालिते ।
 तडागं सागराकारममात्यः प्रपया सह ॥ १७२ ॥
 व्याजात्पौषधशालानां नासत्यरुचिचेष्टितः ।
 यः पापौषधशालानां श्रेणिं श्रीमानकारयत् ॥ १७३ ॥
 येन स्तम्भनकाधिदैवतजिनप्रासादमुद्धृत्य तं
 तत्तेने किमपि प्रपादयमपि श्वेतांगुशुभ्रप्रमम् ।
 यत्पश्यन्ति पुरो जिनेश्वरपदानुष्यानयात्राधना
 धीमन्तो निजमूर्त्तिकीर्त्तिसुकृतश्चन्द्रयादम्बरम् ॥ १७४ ॥
 श्रीमालवेन्द्रसुभटेन सुवर्णकुम्भा-
 नुत्तारितान्पुनरपि क्षितिपालमन्त्री ।
 श्रीवैद्यनाथसुरसद्गनि दर्भवत्या-
 मेकोनविंशतिमपि प्रसभं व्यघत्त ॥ १७५ ॥
 तत्रैव घोरघवलक्षितिवल्लभस्य
 मूर्त्तिस्तदीयसुदृशोऽपि च जैत्रदेव्याः ।
 स्वीयानुजस्य च निजस्य च मल्लदेव-
 मन्त्रीश्वरस्य च चकार स भूपमन्त्री ॥ १७६ ॥
 वृत्त्यन्त्या व्योमरद्वे क्रमकटकज्ञणत्कारतारं युगद्वा-
 रङ्गवक्राङ्गनादं सचिवकुलपतेर्यस्तुपालस्य कीर्त्तः ।
 खेदप्रस्वेदविन्दुश्रियमियमयते पद्मतिस्तारकाणां
 यावत्तावत्पताकाञ्जलचलनविधिं चैत्यमाला विधत्ताम् ॥ १७७ ॥
 इमामकृत सद्गुरोर्विजयसेनसुरिप्रभोः
 क्रमाम्बुजरजोमृजा विमलमानसोल्लासभृत् ।
 प्रशस्तिमुदयप्रभः प्रभवदद्भुतप्रातिभ-
 प्रभावभरभासुरः सुकृतकीर्त्तिकण्डोलिनीम् ॥ १७८ ॥
 प्रसादादिनाथस्य यक्षस्य च कपर्दिनः ।
 वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ १७९ ॥
 समाप्ता सुकृतकीर्त्तिकण्डोलिनीसञ्ज्ञकेयं प्रशस्तिः ।
 कृतिरियं षण्ढितपुण्डरीकश्रीमदुदयप्रमस्य ।

NOTES.

P. 1. 1. 12. भीमेश्वर—The god of the Bhīmeśa temple in Cambay on the occasion of whose festive procession the present drama was first acted.

Vastupāla erected a golden flag-staff and knob for this temple.

cf. कलशध्वजदण्डं च यः कार्त्तस्वरमास्वरम् । भीमेश्वरमनः शृङ्गे स्वप्रतापमिव व्यधात् ॥

जिनदर्प—वस्तुपालचरित्र. IV-720.

श्रीस्तम्भतीर्थनगरे रचयाञ्चकार भीमेश्वरमनि च काञ्चनकेतुकुम्भी ।

मूर्त्तैव कीर्तिरनिनां परवैजयन्ती नर्नसि यत्र दिशि देवनदी जयन्ती ॥

मुकुतसङ्कीर्तन I-3.

P. 1. 1. 15 जयन्तसिंह or जैनसिंह—for whose delectation the present drama was first staged at Cambay, was the only son of Vastupāla by his first wife Lalitādevī. He was governor of Cambay from Samvat 1279 forward.

cf. महाभात्यश्रीवस्तुपालस्यात्मने मह० श्रीललितादेवीकुक्षिसरोवरराजहंसायमाने मह० श्रीजयन्तसिंहे

सं० ७९ पूर्व श्रीस्तम्भतीर्थमुद्राव्यापारान् व्यावृण्वति सति

Mt. Girnar inscription.

In Someśvara's Mt. Ābu prasasti, we find the following about him.

दयिता ललितादेवी तनयमवतीतनयमाप सचिवेन्द्राद् । नाम्ना जयन्तसिंह जयन्तमिन्द्राणुलोमपुत्रीय ॥४४॥

यः शैलवे विनयवैरिणि बोधवन्द्ये धत्ते नयं च विनयं च गुणोदयं च ।

सोऽयं मनोमयपराभयत्रागरुकरूपो न कं मनसि सुख्यति जैनसिंहः ॥

श्रीवस्तुपालपुत्रः कल्याणुरयं जयन्तसिंहोऽस्तु । कामादधिकं रूपं निरूप्यते यस्य दानं च ॥

As to his liberalities *cf.*

गिरावन वर्यं श्रीजैनसिंहोऽपि सर्वतः । यथा हेमाम्बुदध्याति लेभे कविसमर्पिताम् ॥

जिनदर्प—वस्तुपालचरित्र VI-618.

He had two sons Pratāpasīṃha and his younger brother whose name is not known.

brother Vastu-
pāla

cf. वीरप्रतापसिंहस्य तन्नातुश्च कनीयसः । तत्रार्हदेवकुलक भयस इ चकार सः ।

After the death of Vastupāla, Visaladeva attracted with his valour, made Jaitrasīṃha the governor of Petlad.

cf. पेटलाद्रपुरैश्वर्यं जैत्रसिंहाय मन्त्रिणे । पराक्रमगुणवीरः प्रसजोऽदात्तगो रूपः ॥

It was at his instance that Bālachandrasūri composed his Vasantavilāsa. He outlived his uncle Tejapāla who lived 10 years after Vastupāla. For the memory of his uncle, Jaitrasīṃha erected a temple with a resthouse, an almshouse and a tank at Chandronmānapara (Chanasma ?)

योऽध्यायतारतीर्थस्य मन्दिरं विदधे कृती ॥ १७१ ॥
 ग्रामे शासनदत्ते च विदधे योऽर्कपालिते ।
 तद्द्वारं सागराकारममात्यः प्रपया सह ॥ १७२ ॥
 व्याजात्पौषधशालानां नासत्यरुचिचेष्टितः ।
 यः पापौषधशालानां श्रेणिं श्रीमानकारयत् ॥ १७३ ॥
 येन स्तम्भनकाधिदैवतजिनप्रासादमुद्धृत्य तं
 तत्तेनै किमपि प्रपादयमपि श्वेतांशुशुभ्रप्रभम् ।
 यत्पश्यन्ति पुरो जिनेश्वरपदानुध्यानयाग्रधना
 धीमन्तो निजमूर्त्तिकीर्त्तिसुकृतश्चन्द्रयादम्बरम् ॥ १७४ ॥
 श्रीमालवेन्द्रसुभटेन सुवर्णकुम्भा-
 नुत्तारितान्पुनरपि क्षितिपालमन्त्री ।
 श्रीवैद्यनाथसुरसद्गनि दर्भवत्या-
 मेकोनविंशतिमपि प्रसभं व्यधत् ॥ १७५ ॥
 तत्रैव वीरधवलक्षितिवल्लभस्य
 मूर्त्तिस्तदीयसुदृशोऽपि च जैत्रदेव्याः ।
 स्वीयानुजस्य च निजस्य च मल्लदेव-
 मन्त्रीश्वरस्य च चकार स भूपमन्त्री ॥ १७६ ॥
 नृत्यन्त्या व्योमरद्वे क्रमकटकक्षणत्कारतारं युगद्वा-
 रद्वच्चक्राद्भुवदं सचिवकुलपतेर्वस्तुपालस्य कीर्त्तः ।
 खेदप्रस्वेदविन्दुश्रियमियमयते पद्मतिस्तारकाणां
 यावत्तावत्पताकाञ्जलचलनविधिं चैत्यमाला विधत्ताम्
 इमामकृत सद्गुरोर्विजयसेनसुरिप्रभोः
 क्रमाम्बुजरजोमृजा विमलमानसोल्लासभृत् ।
 प्रशस्तिमुदयप्रभः प्रभवदद्भुतप्रातिभ-
 प्रभावभरभासुरः सुकृतकीर्त्तिकहोलिनीम् ॥ १७७ ॥
 प्रसादादादिनाथस्य यक्षस्य च कपर्दिनः ।
 वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ १७८ ॥
 समाप्ता सुकृतकीर्त्तिकहोलिनीसञ्ज्ञकेय प्रशस्ति ।
 कृतिरिय पण्डितपुण्डरीकश्रीमदुदयप्रभस्य ।

also

अथ भद्रेश्वरे बेलकूले लोलेतराणि । श्रीपतिभेषिसङ्कीर्णे स्वर्गस्थितिविजित्वरे ॥ ६६ ॥

पराक्रमगुणेनोर्व्यामपः किल मार्गवः । भीमसिंहः प्रतीहारकुलकाननमण्डनम् ॥ ६७ ॥

दृष्टोऽस्ति प्रासितानेकनाभुसन्ततिस्कटः । श्रीकोशसैन्यसम्पत्त्या दृणवद्रणयन्परा ॥ ६८ ॥

वीरमानी महादानी लङ्कायामिव रावणः । समुद्रपरिखाविष्टदुर्गदुर्गमसंस्थितः ॥ ६९ ॥

चतुर्भिः कलापकम् ॥

अन्यदेत्यादिशद्दीरपवलस्तं क्षितीभरम् । भूयास्त्वं सेवकोऽस्माकं सङ्ग्रामे वाऽतिथिर्भव ॥ ७० ॥

सोऽपि प्रत्यादिशत्तस्मै तथैव व्यथितोऽधिकम् । यतः प्रदीयते वाटक् ताटनेवात्र लम्पते ॥ ७१ ॥

एतो गौर्जरभूमीशो दिगोशोपमविक्रमान् । क्रमेणामेष्ट्यङ्गुपान्भीमसिंहजिगीषया ॥ ७२ ॥

भद्रेश्वरमहीजनिः सजीकृत्य निजं बलम् । देशसीमानमाक्रम्य तस्यौ कज्जार्गलोपमः ॥ ७३ ॥

इतो मरुस्थलीमालस्थलीतिलकसन्निभे । जावालिनसरे स्वर्णगिरिशृङ्गारकारिणि ॥ ७४ ॥

राशः समरसिंहस्य पुत्रः क्षत्रजताम्रणीः । श्रीमानुदयसिंहोऽस्ति प्रथितः पृथिवीपतिः ॥ ७५ ॥

चाहुमानकुलाकाशे यस्मिंस्तपति मास्वति । लोके दोषान्धकारस्य नावकाशोऽमवत्कविद् ॥ ७६ ॥

सहोदराक्षयस्तस्य प्रभावस्थितिर्माभिनः । मासरेजाः प्रवीर्यु विख्याताः स्वाभूता धुरि ॥ ७७ ॥

धामन्तपालभूपालः प्रथमः पार्थविक्रमः । द्वितीयोऽन्तपालश्च कलावानिव सत्कलः ॥ ७८ ॥

त्रिलोकसिंहनामान्यो मान्यश्चासीन्मनस्विनाम् । स्वीजला गणवन्त्येते त्रयोऽपि वृणवमगात् ॥ ७९ ॥

त्रिभिर्विशेषकम् ॥

मासमात्रे त्रयात्रये ज्येष्ठभाषास्तिऽप्यमी । मरेच्छत्वादकुर्वाणा अपि स्वहृदये धृतिम् ॥ ८० ॥

कल्पयति न क्षीयितमैश्वर्यं नाप्यते यदाभिमतम् । लोकस्तयाप्यकार्यं कुरुते कार्यं समुद्दिश्य ॥ ८१ ॥

इति वृत्तं स्मरन्तोऽन्तर्न्यायधर्मवता नराः । स्वबन्धुवधजं पापं न चिकीर्षन्ति कश्चित् ॥ ८२ ॥

समाने सोदरत्वे तु प्रसातेजोबलोद्भवले । राजसेवकभाषोऽरं दुःसहो हि मनस्विनाम् ॥ ८३ ॥

अवृत्तिमयमन्थानां मथ्यानां मरणाङ्गयम् । उत्तमानां च मत्स्यानामपमानातरं भवम् ॥ ८४ ॥

वरं विदेशगमनं वरं काननसेवनम् । मध्ये स्वजनवर्गस्य नापमानेन वर्चनम् ॥ ८५ ॥

इति चिन्तामृतवस्ते तु त्रयोऽप्यस्परिच्छदाः । बन्धुराग्यं परित्यज्य पञ्चाम् ॥ ८६ ॥

भीवीरघबलोपास्ति स्वमनोऽमीष्टदायिनीम् । चिकीर्षवः समान्मुपवर्त्येकपुरं वदा ॥ ८७ ॥

सुगमम् ॥

॥ भीवल्लुपालस्य वैभवं ध्रुवपूर्विकः । ते पूर्वं प्रापुरवाचं व्यनशरेकवेदिनः ॥ ८८ ॥

दृष्ट्वा राजकुमारंस्तान्प्रातरास्पातेजसः । निजनेहाङ्गणे प्राशान्धवाङ्मनुमगस्थितम् ॥ ८९ ॥

आसतादिविधिं भूत्यैः कारयित्वा सगौरवम् । नमापे भीरुताधीश एव सद्योद्दमानसः ॥ ९० ॥

सुगमम् ॥

पुण्यवन्तो भवन्तोऽत्र वृत्तः स्थानात्समागताः । किं प्रयोजनमुद्दिश्य भूमजः क्षत्रियोत्तमाः ॥ ९१ ॥

पिनयं राजपुत्रेभ्य इति वृत्तस्य सन्ध्याम् । नयन्तो नम्रमूर्खानोऽधिकं ते मन्त्रिनः पुर ॥ ९२ ॥

स्वल्पं भ्रातृभूपस्य निरूप्य निरितं निजम् । यथास्थितवया मोचुरेवं भूतालक्ष्मणः ॥ ९३ ॥

वृत्तवृत्तिमगिन्स्य सर्वाङ्गीरमुगोदयम् । भुत्वा भवन्तं वीरुषवत्समलक्ष्मीपुत्र्यस्य ॥ ९४ ॥

स्वदक्षिणमहोरास्ति मये कर्तुमिहागताः । भीरीरपवत्सामिसेराक्ष्यलया भिदाः ॥ ९५ ॥

इत्याकर्ष्य यवः कर्ष्यं तेषां मन्त्रिपुन्दरः । सुप्रबलमनाः प्रोचे यन्मन्तोऽप्यदिशेरिनः ॥ ९६ ॥

धरेमहिरभूदथ नृमन्त्रागाम्बुहः । यत्पूर्वं मे परं प्राया राजानोऽजीव दुर्लभाः ॥ ९७ ॥

ततो नानाविधैर्भोज्यैर्मोजयित्वा सगौरवम् । सन्तोष्य च विशेषेण दिव्यवस्त्रविभूषणैः ॥ ९८ ॥
कपूरपूरसम्मिश्रताम्बूलार्पणपूर्वकम् । हेमरत्नमयीस्तेषां स ददौ यमदक्षिणाः ॥ ९९ ॥

युग्मम् ॥

आपयौ सार्धमाकार्यं ततस्तावृणन्दनान् । सर्वार्यनन्दनो मन्त्री चौलुक्यनृपपतिदि ॥ ४०० ॥
मरेन्द्रं ते नमस्कृत्य भक्तिपूर्वमवीवदन् । वल्लपालमहामात्यं स्वरूपं स्वं यथास्थितम् ॥ १ ॥
आकर्ष्य च जगादेवं प्रमोदी मेदिनीपतिः । दन्तद्युतिसुधासारैः सिञ्चंस्तान्मूमुक्षुजोऽङ्गजान् ॥ २ ॥
भयं प्राचीनपुण्यानां प्ररोहः समभूमम । युष्मदङ्गिरजोराधिर्यदुनाति गृहाङ्गणम् ॥ ३ ॥
स एव दिवसः श्लाघ्यः सैव वेला प्रशस्यते । गृहस्यस्य गृहं यत्र कश्चित्कार्यार्यमाश्रयेत् ॥ ४ ॥
परं शौण्डीरमुद्धारकारिणां पृथिवीयुजाम् । कीदृशी भवतां वृत्तिः कर्तव्येति निगद्यताम् ॥ ५ ॥
वृत्तिः शतसहस्राणां द्वितयं द्वितयं पृथक् । द्रम्माणां दीवतां देव ! वदन्ति स्म तदेति ते ॥ ६ ॥
तदुक्तं नृपतिः श्रुत्वा कृपणभेषिशेखरः । तान्वीरप्रवरान्प्रोच्ये प्रम्लानवदनान्बुजः ॥ ७ ॥
इषद्विर्धनलक्षैर्भवंति शतशो मदाः । सहृद्दीतास्ततो यूयमधिकं किं करिष्यथ ॥ ८ ॥
यूपमेव नृपा व्रतं भ्रमेवद्विगण्यथः । कर्मणं स्तुल्यं पुणाति भूयमात्रकृतेऽधुना ॥ ९ ॥
तदन्यत्र नृपत्याने यूयं यात यथावचि । इत्युक्त्वा भूपतिर्दत्त्वा ताम्बूलं विवसर्जं तान् ॥ १० ॥
अत्रान्तरे महीपालं वल्लपालोऽज्रवीदिति । महान्तो नैव मुच्यन्ते स्वामिनेते मनस्विनः ॥ ११ ॥
धनं न बहु भन्तव्यं राजन् पुरुषसङ्गहात् । पदे पदे भवेद्यच्छ्रीं राक्षां सन्दृत्यसङ्गहात् ॥ १२ ॥

यतः—गुह्यानामपि भेषाः शैलानामुपरि दधति छायाम् । उपकर्तुं हि समर्था भवन्ति महतां महीपासः ॥ १३ ॥
सचिवेनैवमुक्तोऽपि स्तोत्रमन्त्रचण्डाप्रणीः । नादरं वृषतिश्चक्रे मरुवीर्यं तेभ्यो ॥ १४ ॥
सतोऽमी बुद्धकाधीरां मुक्त्वा मुक्ताफलोज्ज्वलाः । नीटकप्राप्तिसन्तुष्टाः कृतज्ञजनमौलयः ॥ १५ ॥
भीमसिंहं प्रतीहारं मन्त्रेश्वरपुरेश्वरम् । सपत्नं गौजरेन्द्रस्य शिथियुः श्रितवत्सलम् ॥ १६ ॥
कार्पण्यं बुद्धकेसस्य श्रुत्वा प्रीतमनास्ततः । सेपामकारयद्दृष्टिं द्विगुणां भीमभूपतिः ॥ १७ ॥
कलावतां नृणां सम्पञ्चायते हि पदे पदे । समुद्राधिर्गतश्चन्द्रः शम्भुमौलिमशिथिवत् ॥ १८ ॥
अथ प्रपङ्क्तितोत्साहः स्वामिकार्यचिकीर्षुभिः । सामन्तपालभूपालप्रमुखैर्वीरकुञ्जैः ॥ १९ ॥
दोषणः प्रेययामास प्रतीहारवृषेश्वरः । प्रति चौलुक्यभूपालं भट्टं प्रकटवादिनम् ॥ २० ॥

(युग्मम्)

यत्नाऽसौ भट्टपण्डितोऽपि दत्त्वाऽऽनीर्वचनं मुदा । भीमद्वौर्जसराज्यं निविष्टो विष्टोऽभवत् ॥ २१ ॥
नीते नागपुरं पुरन्दरपरिज्वाणाय तत्रासुरे सोहार्देन धनञ्जयस्य निधनं राधासुते प्रापिते ।
विश्वं निःस्ववदेतदीयविरहादालोक्य तदुरिषतिच्छेदायावततार वीरपबलव्याजेन विष्णुः स्वयम् ॥ २२ ॥
परं निवेद्यते भीमसिंहेनैवं महीभुजा । दीप्यमानसमीपेन चाहुमानमटैश्चिभिः ॥ २३ ॥
आवयोश्चिरकालीनो रणरङ्गमनोरथः । कण्डूलमुजयोर्वोऽस्ति सोऽधुनाऽस्तु फलेप्रदिः ॥ २४ ॥
भुत्वा तन्नैर्जस्वामी स्फुरद्रोमाश्चक्रञ्चुकः । यथावचि प्रदानेन तमानन्याऽज्रवीदिति ॥ २५ ॥
पञ्चप्रामाभिषे आमे क्षेत्रं प्रघनसाधनम् । सृजन्तं मां हि जानीहि चमूनागत्य सत्यम् ॥ २६ ॥
स्वमपि द्रुतमागच्छ क्षेत्रे तत्र स्वसेन्यवान् । मरुवीरैश्चिभिः साकं पाङ्गशासनविक्रमैः ॥ २७ ॥
एवं शपयते वीरपशवः प्रबलप्रभः । गत्वा निवेद्य स्वस्मै स्वामिने मटकुञ्जर ! ॥ २८ ॥

(त्रिभिर्विनोपक्रमम्)

तदुक्तं लुप्तकस्वामी विधाय भवणातिथिम् । दत्ता यथोचितं दानं तमुवाच स्मिन्ताननः ॥ ६१ ॥
 प्रातमेव रणे प्रातर्युवं जानीत मामपि । सर्वेषामपि तत्रैव द्रव्यते भुजसौष्ठवम् ॥ ६२ ॥
 तेषामपि त्वद्याख्येय एवं सन्देशको मम । सोऽपि गत्वा समाचख्यौ तेभ्यस्तद्भुजोदितम् ॥ ६३ ॥
 समप्राप्यय सामग्री राजादेशाद्वल्लये । रजन्यामेव राजन्यैर्निर्ममे रणकर्मणे ॥ ६४ ॥
 अपोदिते जगत्कर्मसाक्षिणि द्वादशात्मनि । उभयोः सैन्ययोस्तुल्यं दध्यान रणदुन्दुभिः ॥ ६५ ॥
 तद्धानभयणोद्भूतभुजकण्डूवरालिताः । योद्धुं संवर्मयामासुस्तत्काल वीरपुङ्गवाः ॥ ६६ ॥
 प्रातःकृत्यं समरधाय श्रीवीरधवलः प्रभुः । सर्वांसि शान्तये दानं ददानो मार्गणव्रजे ॥ ६७ ॥
 क्षनादित्य ह्वाप्रेक्ष्यो लक्षसङ्घैर्वृषेर्वृतः । गीयमानगुणमाम आजगाम रणावनिम् ॥ ६८ ॥

(युग्मम्)

जेह्लप्रमुखा वीर ह्यारूढा मदीजवः । नरेन्द्रं परितस्तस्युर्विविधायुधपाणयः ॥ ६९ ॥
 कृत्वा प्राभातिकीं पूजां सौवर्णकचक्राङ्कितौ । बहन्तावायुधश्रेणिमश्वराज्रात्मजौ जयन् ॥ ७० ॥
 मन्त्रिपुत्रौ रणक्षोणिं प्राप्य जात्याश्वस्थितौ । राक्षस्योत्तुङ्गचन्द्रस्य पार्श्वयोस्तस्मिन्तुः स्थिरम् ॥ ७१ ॥

(युग्मम्)

भीमोऽपि भीमवल्लीमः सीमा निःशेषदोम्माताम् । भेयःस्थानं ददद्धानं याचकेषु पदे पदे ॥ ७२ ॥
 युतो राजन्यचक्रम चक्रपाणिरियोल्लङ्घयः । रणक्षोणिमलङ्घके श्वेच्छाणिनिमीषणः ॥ ७३ ॥

(युग्मम्)

तदा सामन्तपालाद्याः सोदराः शक्रसोदराः । स्वकीयश्रमल्लक्षणाणि यदीत्या भीमभूषतेः ॥ ७४ ॥
 निघायाव्ययकोशेषु पात्रेषु विविधेष्वपि । नानायुधधृतः कुन्तपाणयः कवचोज्ज्वलाः ॥ ७५ ॥
 प्रहरेर्गढाकारधारिणो जात्यवाजिनः । आरुह्यासह्यधामान आजिसीमानमायुः ॥ ७६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

रणनृसैर्गजबृहन्नृणैर्हयहेथितैः । वीरकोटीरहुद्वारेः शब्दाद्वैतं तदाऽजनि ॥ ७७ ॥
 नामग्राहं गुणग्राहं वंशग्राहं च बन्दिनः । न्यपुर्जयजपाराय प्रतिवीरमतस्तिकाः ॥ ७८ ॥
 कोमलस्तुमुलाग्मो जयश्रीवरणोपमः । मिथः स्वस्वामिसन्तोषी ततोऽभूद्भल्योस्तयोः ॥ ७९ ॥
 प्रावर्तन्त महायोधा योद्धुं क्रोधान्दृष्टयः । मर्मणि क्रूरकर्मणः प्रहरन्तः परस्परम् ॥ ८० ॥
 गलद्गुधिरधारिर्वर्षूणि विदधुर्मदाः । कुक्कुमद्रवरक्तानि वहिते स्वाभिषं किल ॥ ८१ ॥
 शरीरैर्मण्डपं वीरास्तेनुराकामण्डले । अन्योन्यं भानुसन्तापसहारस्य विधित्तया ॥ ८२ ॥
 तद्युष्मोराधकाराभै रजोभिर्विलुप्तैस्तदा । दुःखभाषादिवान्छाच्च स्वाननानि दिग्गजनाः ॥ ८३ ॥
 अयाजनि जगत्साक्षी ललाटन्तपमण्डलः । निषेत्तुः शनको योधाः शङ्खपातादिता भुवि ॥ ८४ ॥
 भूमण्डलमिवालोस्य विच्छाद्यं स्वबलं तदा । सावधानोऽभवद्दीरधवलः प्रेरयन्मदान् ॥ ८५ ॥
 तस्यः स्वस्वामिरक्षायै दद्या दद्यतयाधिकम् । मन्व्यादिसुभयाग्रण्यः कुर्वन्तः शरदुर्दिनम् ॥ ८६ ॥
 अशान्तरे तिरस्कृत्य मदास्यद्वै बलोकटाः । मारवास्ते महावीरभैरवा महप्रपाणयः ॥ ८७ ॥
 अश्वोचक्रप्रतिधिं प्रातं भीवीरधवलप्रभुम् । जमी वयं त्वत्तौ देवः सद्यपातो भवाधुना ॥ ८८ ॥
 रक्षणीयरूपा स्वात्मा यत्नतो वीरोत्तर ! । तद्वनैः स्वीकृता योधा अपि त्वां पालयन्तु भोः ॥ ८९ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

भीवीरघवलः स्माह किं मुंघाऽत्र विकल्पनैः । क्रिययैव स्वदोःस्याम महद्भिर्हि प्रकाश्यते ॥ ९० ॥
 तेषां ततोऽभवद्भोरं युद्धं क्रोधान्धचक्षुषाम् । भुवि प्रहारवेगार्ता निपेतुर्जङ्गलादयः ॥ ९१ ॥
 यतः—पुनरपि न योद्धव्यं किं पुनर्निशितैः शरैः । युद्धे विजयसन्देहः प्रवानपुष्पक्षयः ॥ ९२ ॥
 नानाराजकुमारेषु मन्त्रीन्द्रद्वितये तथा । यत्नतो निकटस्थेषु रक्षत्स्यपि निजं वृषम् ॥ ९३ ॥
 कुन्तप्रथं तदा भालस्थले चौलुक्यभूमुजः । प्रदत्तं प्रकटीभूय तैर्वदन्निरिति द्रुतम् ॥ ९४ ॥
 एवं हन्मो वयं देव ! त्वामेकं किन्तु बीटकम् । अस्माभिश्च तदास्वादि त्वया दत्तं स्वपाणिना ॥ ९५ ॥
 जटुणीकृतुमस्माभिः साम्प्रतं तत्तराधिप । जीवन्मुक्तोऽसि याहि त्वं बहूनामुदरम्मरिः ॥ ९६ ॥
 यथा तथा न हन्तव्यो भूयसाभुपकारकः । अस्तंगते रवौ यस्माद्विश्वं तमसि मज्जति ॥ ९७ ॥
 .....

यतः—सन्नास्य सुभटश्रेणि स्वौजसैव तटस्थिताम् । ते धीरघवलं वेगाद्भूपीठेऽषादलोठयन् ॥ १०० ॥
 अभोपरवटं वाजिरत्नमादाय ते गताः । सन्ध्यायां च भटाः सर्वे विरेमू रणकर्मणः ॥ १ ॥
 उपाद्य नृपतिं लब्धलक्षा मन्त्रीश्वरादयः । जवादुत्तारकं प्रापुः सचिन्ताः स्वचमूहताः ॥ २ ॥
 जितकाशी निजावासं भीमसिंहोऽपि जग्मिवान् । समं सामन्तपालाद्यैः प्रमोददिरुणप्रभैः ॥ ३ ॥
 रजन्यां विवदन्तेऽप्य भीमसिंहभटा म्रियः । भीवीरघवलोऽस्माभिरस्माभिर्भुवि पातितः ॥ ४ ॥
 मारवास्ते भटाः प्रोचुर्युष्माभिर्यदि पातितः । वादापहममिहाने तदा किञ्चित्पदस्यताम् ॥ ५ ॥
 एवं जयविधौ वादे भटानां कोटिमागते । आनीय दर्शयामासुरखं ते भीमभूमुजः ॥ ६ ॥
 उपैःश्रवःसमाकारं स्वर्णपर्णालालिनम् । बल्युपलामनोहास्यं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ७ ॥
 भीचौलुक्यनराधीशतेजोरागमिवापरम् । तदुपरवटं वाजिरत्नं सङ्गजगन्वितम् ॥ ८ ॥
 भीक्ष्य भद्रेश्वरस्वामी कामीव युवतीमुखम् । तुष्टोऽप्यीव मुचावृद्धिं बचोव्याजान्निर्ममे ॥ ९ ॥
 (श्रिमिविशोदकम्)

विशुद्धोमयपथेषु न्यस्ता भीर्नृपवत्पु । अनेकषा कलत्राय मुपात्रे दानवद्भुवम् ॥ १० ॥
 उदधोपि नृपैः सधैर्महवीरैर्जितं जितम् । प्रमाणं ह्य एवात्र भीवीरघरत्नसनम् ॥ ११ ॥
 नयेन नेता यिनयेन शिष्यः शीलैव नारी प्रशमेन लिङ्गी ।
 प्रोदायदातेन भटः प्रचण्डो धर्मेण जन्तुश्च सदा निभाति ॥ १२ ॥
 एवं भीमबले वार्तामुचास्वादं वितन्वताम् । श्रियामाप्यगमतेषां धनवद्भूयिरीभुजाम् ॥ १३ ॥
 राशौ किञ्चित्पतीकरीः सज्जीभूतोऽतिसाहसी । गौर्जराधिपतिः प्रातर्भित्तेन हतशीलया ॥ १४ ॥
 शाल्वा लीलापतिं तादृग् भीचौलुक्यमहीश्वरः । प्रवीहान्तेन्द्राव विरसति मन्त्रिणो वयुः ॥ १५ ॥
 समुद्रः सतराज्यान्निर्विशेषान्मन्त्रिसमृदा । राजभिवज्रमूलोऽनं देवादेशम् भूतिः ॥ १६ ॥
 ततो राशानुना साकं नाकपालोपमभिया । विरोधो नायकौ भेदस्करः कक्ष्यारि हरयते ॥ १७ ॥
 यतः—अनुचितकर्मात्मनः स्वजनविरोधो बलीयसा स्वर्षा । प्रमदात्मनश्चिन्तासो मृत्युद्वाराणि चन्वारि ॥ १८ ॥
 आगन्तुकबलं प्राप्य मय्यान्वदहमुचिषम् । नाहङ्कृतिः सज्जं बर्तुं युज्यते जननीति ॥ १९ ॥
 सदानेन समं सन्धिः वर्तय्यो देव साम्प्रताम् । आत्येक्यं स्वयं सम्पुण्यायुधरिचरनाम् ॥ २० ॥
 सत्यं मन्त्रिपचो मत्वा सन्धिं भीमोऽयमन्या । शिपोरदेर्गायूरां प्रभं को हि निरामयि ॥ २१ ॥
 परं मयद्भरतेनकारि सङ्ग्रामदम्भतः । अत्यनुर्वन्तिभूत स्तम्भिकीर्नित्यन्देव हि ॥ २२ ॥

योद्धुं प्रचक्रमे वीर्यावदभ्योन्यमुलकटैः । तापद्रष्टैः कृतो मेलः प्रमोदी भेदिनीमुजोः ॥ २३ ॥
 सयोपरवटं वाजिराजं राजेन्द्रबाहनम् । पश्चात्समर्पयामामुस्ते वीरा गौर्जिशितुः ॥ २४ ॥
 भद्रेश्वरपुरेणैव शुद्धोज्ज्वलेनैव साधुना । परणीया धृतिर्भीमसिंहैनापि क्षमाभृता ॥ २५ ॥
 पाठनीया न हि क्वापि स्वात्मनो विषदावली । व्यवस्थेति स्थिरीचक्रे वस्तुपालेन मन्त्रिणा ॥ २६ ॥
 .....

भीमसिंहाल्लभ्यम् कृत्वा दानमेदाद्युपायतः । वीरान् सामन्तपालादीन् विधाय निवर्तयेकान् ॥ ८६ ॥
 मन्त्री प्रातःप्राणजन्माह्वाणरिपूषमः । द्रष्टुं चौलुक्यदेवायापराध्यन्तमनेकधा ॥ ८७ ॥
 भीमसिंहं समुच्छिद्य समूलं ब्रूलवृक्षवत् । नरेन्द्रशासनं चक्रे सर्वशास्त्रलिङ्गप्रभम् ॥ ८८ ॥
 (त्रिभिर्विशेषकम्)

श्रीवीरभवलक्ष्मीशो नरसिंहं पुराऽजयत् । वीरः श्रीवस्तुपालस्तु राजसिंहं सुदुःसहम् ॥ ८९ ॥
 पञ्चकोटीः सुवर्णस्य वाजिनामयुतं तथा । मन्त्री भद्रेश्वराधीशमङ्गामकल्पासवान् ॥ ९० ॥
 ददौ सामन्तपालाय स्थित्यै सत्यपुरं पुरम् । स्वमूपशासनान्मन्त्री शूरावन्द्य द्वयोः पुनः ॥ ९१ ॥
 अन्नाम्बुहेमवच्छायां दातारः स्युः पदे पदे । वस्तुपालः परं राशौ पुरग्रामप्रदोऽभवत् ॥ ९२ ॥
 भयघ्नान्तैस्ततो भूयैः प्राभृतानि निवेनिरे । वाजिराजिमणिग्रामप्रभुतैः सारवस्तुभिः ॥ ९३ ॥
 महामास्यबलोपेतं श्रीवीरधवलं प्रति । समुद्रते प्रभाषीशे को हि नार्थं प्रयच्छति ॥ ९४ ॥
 (शुष्मम्)

प्रतापस्तुलकेन्द्रस्य कराक्रान्तमहीभृतः । प्रासरत्नरितो नित्यं विश्वविश्वोपकारिणः ॥ ९५ ॥

जिनईर्प—वस्तुपालचरित्र II

cf. also अथान्यदा पञ्चग्रामसङ्ग्रामाधिकरुदयोः श्रीवीरधवललक्ष्मणप्रसादयोः श्रीवीरधवललक्ष्मणी राशौ
 जयतलदेवी सन्धिधिधानहेतवे जनकं प्रति श्रीशोभनदेवमुपागता । किं वैधव्याद्भीकः सन्धिबन्धं कारयसीति
 तेनाभिहिता । वीरचूडामणोः पत्युः श्रीवीरधवलस्योलतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोऽहमेव
 व्याहरामि, तुरगपुष्टाधिकरुदे तस्मिन्वीरधवले स कोऽस्ति सुभटो यस्तत्सन्मुखे स्थात्सतीति व्याहृत्य सामर्थ्येन
 प्रतस्थे । अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यथाव्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलङ्कुर्यति,

यः पञ्चग्रामसङ्ग्राममूमौ भीमपरक्रमः । धातेः पपात सञ्जातेरश्वतो न तु गर्वतः ॥

इति किञ्चिदन्तर्मत्रे समरसुभटवर्गो एक एवायं पतिः पतित इति सकल निजबलमुत्साहयन् श्रीलक्ष्मण-
 सादः समस्तानपि रिपूङ्गील्यैव समूलकार्यं कथितवान् । इत्यमेकविंशतिकृत्यः सत्यगुणरोचिष्णू रणरसिकतया
 क्षेत्रे पितुरपे पतितः ।